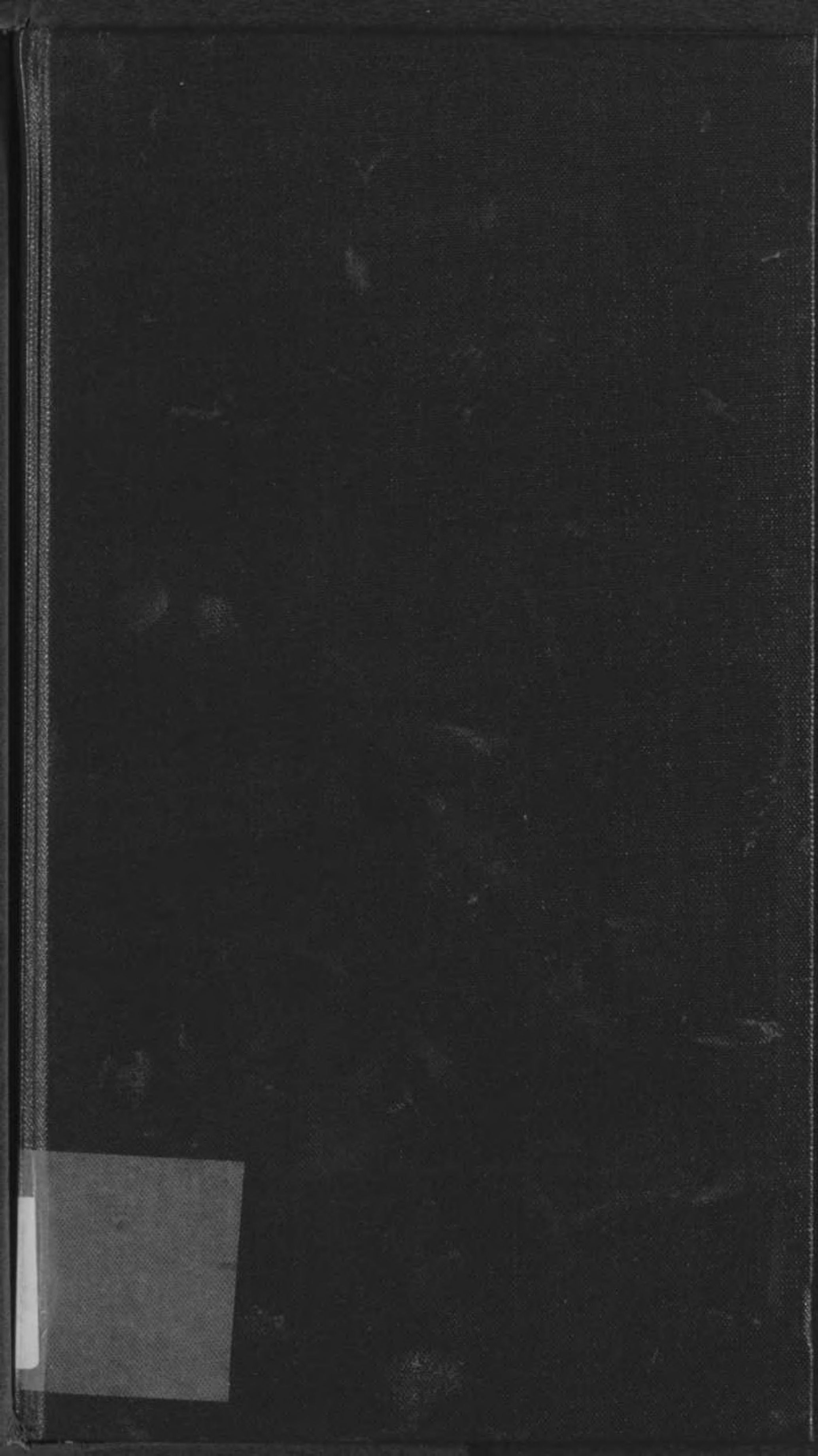

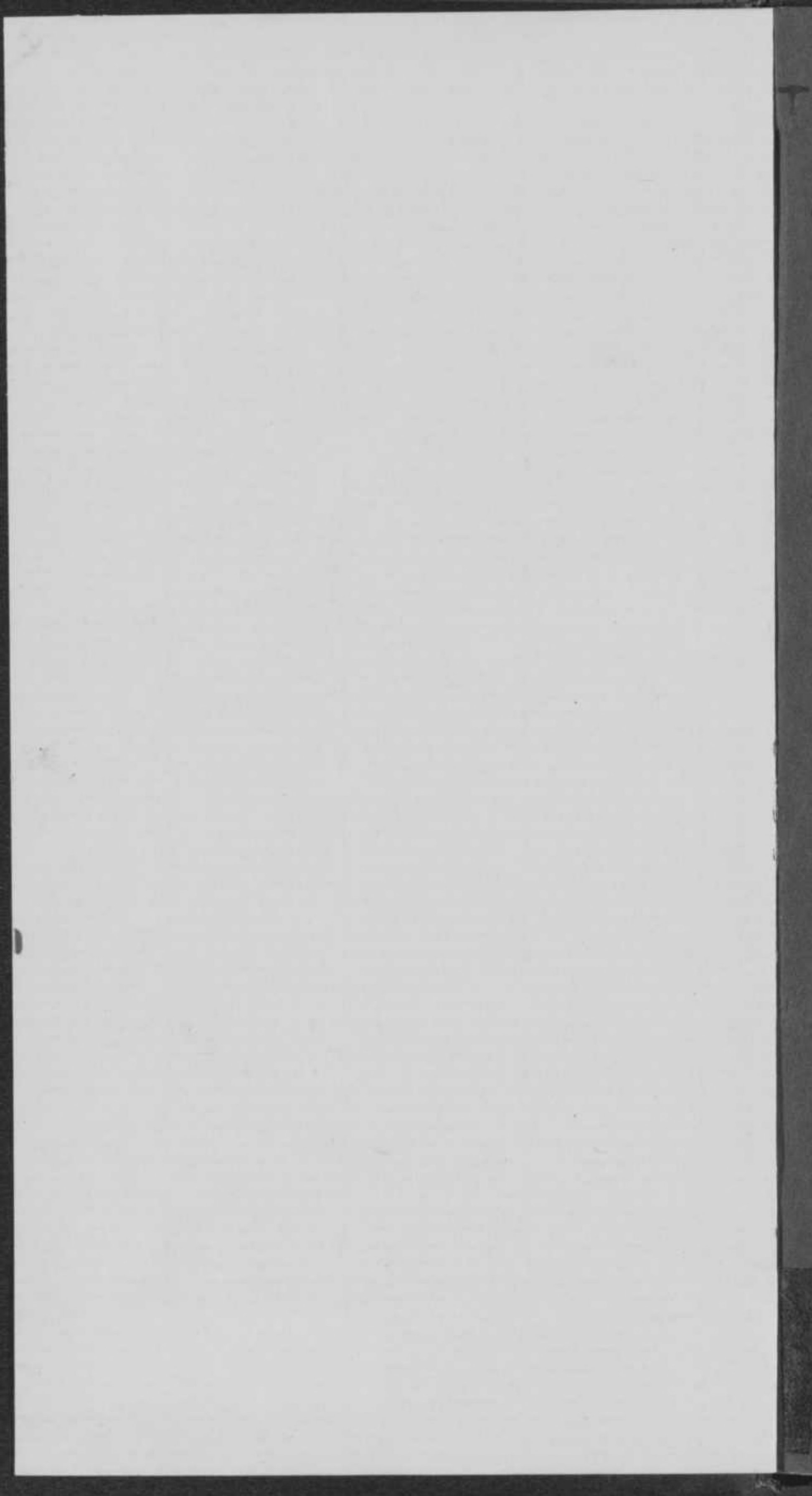
N 97-1617

ISBN=217220

KONINKLIJK INSTITUUT VO. TROPEN-BIBLIOTHEEK

14 0000 0270 8646

T430

Vander Turk.

July 26
No. H. N. N. d. Bunt
7430

GESCHIEDENIS
DER
P A N D A W A 'S,
NAAR EEN
MALEISCH HANDSCHRIFT

DER
Royal Asiatic Society.

No. 2 IN FOL.

Het handschrift bevat 288 bladz. in proza. Daarop volgen 4 bladz. geleuter in kreupelrijmen van den afschrijver, een inboorling van Java, zooals blijkt uit de laatste verzen, waarin hij zegt: *Sahadun lagi hamba bärpäsan, kapada èntjeg toewan, djikalau ada rasanja bosan* (*), *djanganlah lagi di hikajatkan.* (Dan heb ik u allen, Heeren! te zeggen, als het u mogt vervelen, laat het dan niet meer verhaald worden). Ofschoon het uit de taal blijkt, dat het vertaald is naar een Javaansch origineel, ontbreekt de geheele inleiding van het Javaansche gedicht, waarin de koning *Djaja Baja*, onder wiens regering de Javaansche schrijver, *Mpoe Sèdah*, leefde, vermeld wordt. Na de inleiding begint het Javaansche origineel met het verhaal, dat de zoons van *Pandoe Krèsna* naar de *Korawa's* zenden om de helft van het koningrijk terug te

(*) In pl. v. *bosèn* (Jav. en Batav. Mal.)

vragen. In de Maleische redactie wordt dit niet vermeld vóór bl. 134, van waar af zij tot op bl. 207 den inhoud van het Javaansche gedicht volgt. De laatste bladzz. van bl. 208 tot aan het einde wijken af van het Jav. dichtstuk. De Maleische auteur zegt op bl. 1, dat zijn werk, hoezeer de geschiedenis der *Pandawa Pantja kalima* (vertaling van *pantja: vijf*) bevattende, in het begin een groot aantal schoone verhalen, en later de geschiedenis, genaamd *Hikajat Pandawa Djaja*, behelst. Die schoone verhalen noemt hij eene verzameling van *lalakon's* (dramatische stukken), waarvan hij den bijzonderen naam opgeeft. Ik zal in mijn verslag het Ms. volgen en derhalve eerst den inhoud van pag. 1—134 opgeven, eer ik het tweede gedeelte behandel, dat de *Bhāratajoeddha* bevat.

I.

Bärma Säkṭi, een bewoner van *Indra's* hemel, die zelfs in magt met *Brahma* wedijverde, daalt neder in het verblijf van *Dewi Poespa Manijaka* (*), die door hem bezwan-
gerd wordt en een zoon zal baren, van wien hij de grootste verwachting heeft. Hij beveelt haar aan, zorg voor haren zoon te dragen, en hem aan een *Angsokaboom* te laten kloppen, waaruit een dier, genaamd *Nala Angkara* (*naga angaran, draakrijdier*), zou te voorschijn komen, dat vele wapens heeft en 1000 talen kent. Op dezelfde wijze zal hij zijn voertuig verkrijgen, n. l. een dier, genaamd: *سینگ کلانه* (*singhakalana, Leeuwgedrocht?*) (†) De prinses be-
valt van twee zonen, en uit den navel en de nageboorte ont-
staan vier reuzen, terwijl het bloed een talrijk leger wordt.

(*) *Manijaka* wordt vaak in 't Mal. gebezigd in pl. v. *Menaka* (naam v. e. *bidadari*). Eens vooral zij gezegd, dat de eigennamen in het hds. niet gelijk gespeld worden. Men heeft dus de vrijheid om er alles uit te lezen.

(†) Van dit beest wordt naderhand geen melding meer gemaakt.

Hier gaat het verhaal in eens over tot een strijd tusschen *Indra* en *Maharadja Warga Dewa* (وارگت دیو), wiens paleis in de asch gelegd wordt door de tjakra van *Indra*, maar door *Batara Loedra* herbouwd. Nu is *Sang Mangoenang*, die een van die kortelings geboren kinderen schijnt te zijn, van plan de stad van *Warga Dewa* in te nemen. Hij wordt door *Nala Angkara* vóór dien koning gevoerd. *Sang Mangoenang* overwint *Warga Dewa*, die hem al zijne bezittingen afstaat en verlof vraagt zijne residentie met vrouw en twee dochters te mogen verlaten. Dit wordt toegestaan, doch alleen op voorwaarde, dat hij ook zijn naam aan *Sang Mangoenang* zal overgeven. Hij zelf neemt daarop den naam aan van *Sang Kantjana Dewa*. Bij het vertrek worden zijne dochters door *Sang Mangoenang* gezien, die beiden tot zijne vrouwen verlangt. *Sang Kantjana Dewa* gaat naar *Angsoka Pantja* (*) waar hij de *Korawa's* en *Pandawa's* vindt in tegenwoordigheid van *Drona* (سنگ درنا). *Kantjana Dewa* vertelt aan *Drona*, dat hij van *Martjoe Djantaka* komt en hoe hij van al zijne bezittingen beroofd is geworden. Hij wordt voorts in bescherming genomen door *Doerjodana*.

De zoon van *Warga Singa* (†) is verliefd op *Dewi Araskandi*, eene der vrouwen van *Warga Dewa*. Hij tracht haar door verraad te verkrijgen, maar dit mislukt hem, daar *Warga Dewa* onkwetsbaar blijkt te zijn. Nadat hij hem van achteren heeft gestoken en er niet in geslaagd is hem te doden, geeft hij voor, 's konings onkwetsbaarheid te hebben willen beproeven.

Nu wordt gesproken over *Sang Mangoenang* of *Warga Dewa*, koning van *Martjoe Djantaka*, die, na aldaar eenigen tijd geregeerd te hebben, *Wirsapati*, koning van den naburigen staat *Mërtjoe Nagara*, aanvalt. Hij verwoest daarop

(*) Jav. *Soka-lima*.

(†) Met name کادستار.

de kluizenarijen van *Goeha Imagoenah*. De kluizenaars vlieden naar *Poera gapoera* (قوراكافور) en wenden zich tot *Warga Singa* om bijstand tegen de *Boeta's* en *Raksasa's*. De koning zendt zijne 8 zoons, van welke de oudste *Kadatadastara* (?) heette. Vier van hen worden gedood. De *Raksasa's* blijken te magtig te wezen, daar zij niet alleen onkwetsbaar zijn, maar bovendien bovennatuurlijke magt bezitten. De koning vraagt daarop om bijstand aan *Bärma Säkli*. De twee bevelhebbers van het leger van *Warga Dewa* keeren terug, om hunnen meester te berigten, dat *Warga Singa Bärma Säkli* om hulp heeft laten vragen. *Warga Dewa* is daarop van plan om zijnen vader te *Poera gapoera* te ontmoeten; maar dit wordt hem afgeraden door een zijner onderdanen, die hem aanraadt, iemand naar de *Kajangan* te zenden om den tijd van de aankomst zijns goddelijken vaders te *Poera gapoera* te weten. Hij bezoekt zijne vrouw, die echter afkeerig is van zijne liefkozingen, daar zij sterk naar hare ouders verlangt.

(Pag. 22). Hier wordt gesproken van *Toegoek* (*) en *Sambiloeng*, de twee boden, die *Warga Singa* met een brief naar *Bärma Säkli* heeft gezonden. Deze vertrekt daarop met 4 zijner discipels in een *djampana* naar *Poera gapoera*, *Toegoek* en *Sambiloeng* met zich mede nemende. Onderweg ontmoet hij *Narada*, die hem onderrigt, dat *Warga Dewa* zijn eigen zoon is bij *Dewi Poespa Manijaka*, toen hij zijne magt tegen *Batara Loedra* beproefde.

(Pag. 23). De Titan *Kala Goemba* (†) onderrigt nu *Warga Dewa* van *Bärma Säkli's* komst te *Poera gapoera*. *Warga Dewa*, vergezeld van zijne vrouw *Araskandi*, bestijgt *Nala Angkara* en bezoekt zijn vader. — Beschrijving van de schoonheden, die zij op weg ontmoeten. — Zij blijven een

(*) Verg. Verslag van de Mal. kk. der Royal Asiatic Society onder No. 7 II. In de Balinesche wajang is *Togog* een der komische figuren.

(†) سغ داني كال گمب .

dag in de kluis van *Sang kili* (*) *Wardika*, wier dochter (*Kèn Mawar di Toerida*) de koningin met haar dansen vermaakt. *Bärma Säkli*, van *Warga Dewa's* komst onderrigt, stelt *Warga Singa* voor, hem wel te ontvangen. *Kadatadastara* is vertoornd, omdat zijn gevallen broeders niet gewroken zijn, en besluit hen heimelijk te wreken. Toen *Bärma Säkli* de beide prinsen met elkander had verzoend, keerde hij naar zijne residentie (*Djati Djadjar*) terug. Nu neemt *Kadatadastara* afscheid van zijn vrouw *Dewi Nilawati*, daar hij van plan is naar *Batara Därga* (*Doerga*) te gaan, om de *èlmu kasaktijan* te leeren. *Nilawati* wil zich met een *patrèm* doorsteken, maar wordt door haren man tot bedaren gebracht, die belooft haar mede te nemen. Zij ontmoeten een geest, die hen naar *Doerga* belooft te brengen, maar die hen in een hol gevangen zet, welks ingang hij met aarde toesluit. *Kada* trapt den uitgang open, en er uit zijnde, zien zij, dat zij aan den voet van den berg *Parbantan* zijn. Overstelt van schrik, nkeere beiden echter gedurende den nacht naar huis terug.

Kada schaakt de vrouw van *Warga Dewa* (*Dewi Araskandi*) gedurende den nacht, door haar van haar bed op te ligten. Hij verklaart haar naderhand zijne liefde. Zij stelt hem voor, een *boenga raja* en brandhout te halen, ten einde met hem vereenigd te worden. Een vuur wordt ontstoken, waardoor beiden worden verteerd. Zij incarneren zich daarop in de zwangere vrouw van *Maharadja Mangsijapati* (†), die daarop van tweelingen van verschillend geslacht bevalt. De zoon ontvangt den naam van *Sang Oetara* en de dochter dien van *Dewi Oetari*.

(*) In de Mal. en Jav. verhalen komt *kili* in eigennamen van kluizenaresen voor. In 't Kawi bet. het *kluizenares* (zie *Bhaumakâwija*, bl. 19, r. 10 v. onder).

(†) Jav. *Mangswapati* (verbasterd uit *Matsijapati*).

Warga Dewa, zijne vrouw missende, geeft last, haar op te zoeken. *Warga Singa* laat *Kada* opsporen. *Warga Dewa* veroverd de residentie van *Warga Singa*. *Dewi Asmarakandi*, zuster van *Kada*, doorsteekt zich, en incarneert zich in de zwangere vrouw van *Batara Käsna*, (*) die daarop van een dochter bevalt, die den naam ontvangt van *Dewi Siti Soendari*, en door *Baladewa* aangenomen wordt. *Warga Dewa* is voornemens de dochter van *Langga Satra* te huwen, die zijne dochter alleen wil geven op voorwaarde dat hem 40 *bidadari's* gebragt worden. *Warga Dewa* maakt zich gereed tot een aanval op den hemel van *Indra*. *Indra* biedt hem echter het vereischte getal *bidadari's* aan en raakt op die wijze van hem bevrijd. *Poespa Indra Dewi* wordt dan naar den voor haar bestemden echtgenoot gevoerd.

(Pag. 44). Nu wordt er gesproken van de *Pandawa's* en *Korawa's*. *Darmawangsa* (*Joedisthira*) en *Doerjodana* zitten te dobbelen; het spel schijnt een soort van triktrak te zijn, welks stukken volgens den worp der dobbelsteenen worden verplaatst. *Doersasana* (*Doessasana*) dient tot bord, en *Arija Manggala* en *Patih Sangkoeni* beiden als dobbelsteenen. *Darmawangsa*, alles verloren hebbende, zet zijn paleis met alles wat het bevat, *Därpadi* (†) alleen uitgezonderd, op het spel. Hij verliest weder en het paleis komt aan den winner. Toen *Därpadi* het paleis verliet, trachte *Darsasana* haar te betasten, maar grijpt alleen haar haarwrong. Zij wordt toornig en doet eene gelofte *Djaka akoe bëloem bëlangirkan darah sang Darsasana bëloem akoe bersanggoel, dan bëloemlah lëpas káoelkoe*. (Eer ik het bloed krijg van D. om mijn haar er mede te reinigen, zal ik het niet opnaken, vóór dat mijne gelofte vervuld zij). De Goden keuren deze gelofte door een bloemeregen goed. *Bima*, die *Darsasana* voor zijne onbeschaamdheid wil straffen, wordt door *Darmawangsa*

(*) In pl. v. *Kreśna*.

(†) *Dropadi*.

weêrhouden, die dan aan *Patih Rata* en *Patih Djajarata* gelast om *Därpadi* naar *Indrapästa* (*) te geleiden. De vijf *Pandawa's* blijven te *Astinapoera* met *Doerjodana* dobbelen. *Darmawangsa*, niets meer te verliezen hebbende, verbindt zich zelve en zijn broeders als slaven van den winner, indien hij op nieuw verliest. Daar *Doerjodana* weder wint, vertrouwt *Bima* het bord niet en grijpt het aan, waarop het weder in *Sangkoeni* en *Arija Manggala* verandert. Beiden vlugten. *Bima* vervolgt hen en *Manggala*, ingehaald zijnde, wordt gedood. *Bima* weigert de slaaf van *Doerjodana* te worden, daar het niet eerlijk toeging en menschen als werktuigen voor het spelen gebruikt zijn. *Darmawangsa* verzoent *Bima* met hetgeen door het fatum beslist is. De *Pandawa's* worden de slaven van *Doerjodana*; *Darmawangsa* wordt stalknecht, *Bima* portier, *Rädjoena* (†) tuinman, terwijl *Sakoela* (*Nakoela*) en *Sadewa* (*Sahadewa*) gewone slaven worden. De overblijfselen van *Doerjodana's* maaltijd zijn voor *Radjoena* en *Darmawangsa*, die van *Sangkoeni* voor *Sakoela* en *Sadewa*, terwijl *Bima* die van *Darsasana* als zijn aandeel bekomt. Hij doet daarop de gelofte het bloed van *Darsasana* te zullen drinken (منچارق) en hem de ingewanden uit te rukken, wanneer de groote strijd, genaamd *pärang Pandawa Djaja* (§), begonnen zal zijn. De goden keuren door een bloemeregen zijn belofte goed. *Darmawangsa* is een uitmuntende stalknecht en de stoeterij bloeit onder zijn toezigt. *Bima* echter als portier opent nooit de deur vóór dat de schel der Bramanen geluid heeft. Hij staat nooit toe, dat het volk, hetwelk in den morgen naar de rivier wenscht te gaan, (**)

(*) *Indraprastha*.

(†) Ook *Randjoena* (*Ardjoena*).

(§) Aldus heet in 't Mal. de groote oorlog, zoo dikwijls er in andere verhalen op gezinspeeld wordt. De naam *Bratajoeda* (*Bhāratajoeddha*) is mij in 't Mal. nooit voorgekomen.

(**) Om naar inlandsche wijze hun behoefte te doen.

vóór dien tijd het paleis verlaat. Ten gevolge daarvan wordt het paleis vol van 't vuil der menschen. *Radjoena* is als tuinier zeer vriendelijk jegens de dames van het paleis, die alle beurtelings door hem als vrouwen worden gebruikt. *Sakoela* en *Sadewa* worden als gewone slaven behandeld, en schreijen zelfs dikwijls van honger, daar hunne portie slechts uit één kop bestaat. *Banoewati*, de gemalin van koning *Doerjodana*, heeft medelijden met hen en noodigt hen uit, haren maaltijd met haar te deelen. *Doerjodana*, dit bemerkende, werpt hun een waterkruik (*kěndi*) naar het hoofd, waardoor zij gewond worden en om bijstand naar *Ardjoena* vlugten, die hun wraak belooft. Hij gaat naar den tuin, waar *Banoewati* wandelt en verleidt haar. *Doerjodana*, hiervan verwittigd, wendt zich tot *Dangjang Drona* om wraak. *Drona* raadt hem aan, de *Pandawa's* door eene kriegslist te dooden. De koning noodigt hen daarop uit, hem naar de rivier *Mahadarda* te vergezellen. In het diepe gedeelte dezer rivier woonde de *Naga Ardoelika*. (*) Den volgenden dag gaat *Doerjodana* met een groot gevolg naar de rivier en beveelt daar *Bangbang Sotama* (*Aswathama*) een pijl op de diepe kil, waar zich *Ardoelika*, ophield, af te schieten, ten einde dit monster te dooden. De pijl treft alleen den staart en breekt. *Bangbang Sotama*, den uitslag niet kennende, stelt den koning voor, iemand naar den pijl te laten duiken. De koning belooft de helft van zijn koningrijk aan den man, die er in slaagt den pijl terug te brengen. *Darmawangsa* onderneemt het, en daar hij niet terug keert, haalt *Drona* de andere *Pandawa's* over, hun broeder te gaan zoeken. Zij duiken naar hem, maar deelen zijn lot en worden door het monster verslonden. Al de *Korawa's* verheugen zich, alleen *Salja* is ontevreden.

(Pag. 49). *Bima* krabt den buik van 't monster met zijn

(*) *Ardawalika*.

nagels, die hier *pantjakanaka* genoemd worden, open en veroorzaakt het zulk eene pijn, dat het, de rivierdiepte verlatende, op het water komt drijven, den loop van stroom en wind volgt en daarna sterft. Zijn buik wordt openge-sneden en de broeders komen er uit. Ziende, dat zij bij eene rivier zijn, baden zij zich. Zij komen eindelijk te *Martjoe Nagara*, de residentie van *Warga Dewa*. Zij wenschen daar in dienst te treden, maar veranderen hunne namen. *Darmawangsa* noemt zich *Rĕsan Brahmana*, *Bima Soerah Djanggala* (Jav. *Djajalaga*), *Ardjoena*, die zich het uiterlijk van eene vrouw geeft, *Gamba Tarida*, *Sakoela Sang Rapaja* en *Sadewa Sang Roemaja* (*). *Rĕsan Brahmana* krijgt eene aanstelling als hofkapelaan en eene woning, waar hij voor den koning moet bidden en zijn voedsel ontvangt, terwijl de koning hem eert. *Soera Djanggala* wordt het opperhoofd der slagters. *Gamba Tarida* wordt opzigter over de versierselen en kleederen der dames van het paleis, terwijl *Roemaja* en *Rapaja* over de paarden gesteld worden. *Gamba Tarida* verleidt de vrouw van den koning, genaamd *Dewi Nilawati*, door haar een *sĕpah* te geven, waarover hij een verleidingsformulier (ممباچ فاسه) heeft uitgesproken, waarvan de woorden Javaansch zijn (†) (كفح سفكل ل ويس نال ايس ساي است) (بابو مدف ايدف تك ولس تك اسه سيغ انغال اغ اسون).

Hij verleidt later *Ken mawar ditoerida* en ook nog eene andere vrouw des konings, genaamd *Dewi Kasoemawati*, die hem begiftigt met de *manik astagina*, een kostbaren steen, die, in den mond genomen, den eigenaar de hitte van het vuur, waarin hij zich begeeft, doet verdragen zonder verschroeid te worden, en hem in het water doet blijven

(*) Deze aangenomen namen, die in de *Wirĕtapariwā* geheel anders luiden, zijn in 't hds. سغ روماي en سغ رقاي, رسن برهمان, گمب تریدا, سورة جغكاله.

(†) Van deze woorden zijn alleen de laatste duidelijk (*tĕka wĕlas tĕka asih sing aningali ing isoen*).

zonder te verdrinken. Vele vrouwen worden door hem verleid, daar hij, voor eene vrouw aangezien, vrijen toegang tot haar heeft. Hij wordt door zijnen oudsten broeder wegens zijn gedrag berispt, maar hij maakt zich met eene leugen van hem af. — Verscheidene jaren brengen de broeders aan het hof van *Warga Dewa* door.

(Pag. 59). *Batara Kěsna* doet onderzoek naar de *Pandawa's*, die naar *Indrapāsta* zijn vertrokken, maar verneemt, dat na de dobbelpartij met *Doerjodana* niets van hen is gehoord, daar niemand weet wat er van hen geworden is. *Batara Kěsna* neemt *Dewi Soebadra* met hare twee kinderen, *Abimanjoe* en een ander, dat niet genoemd wordt, met zich mede naar *Darawati* (*Dwarawati*). *Abimanjoe* was toen een veel belovende knaap van 12 jaar, die in elk opzigt op zijn vader (*Ardjoena*) geleek. *Kěsna* was voornemens zijne dochter *Siti Soendari* aan *Abimanjoe* ten huwelijk te geven. Beschrijving van de schoonheid van *Soendari*, die door *Baladewa* was aangenomen en aan *Doerjodana* beloofd was, om de vrouw van *Laksmāna Koemara*, den aangenomen zoon van *Doerjodana*, te worden. *Abimanjoe* raakt verliefd op *Soendari*, die hij in het huis van *Dewi Rākmīni* (*Roekmīni*), *Kěsna's* vrouw, ontmoet. *Soendari* wordt later ook op *Abimanjoe* verliefd. Beiden trachten elkander door uitstapjes in de bosschen te vergeten, maar te vergeefs. Een lange en vervelende beschrijving van hunne liefdesmart en van hunne vertrouwelijke gesprekken met hunne begunstigde bedienden (*). *Abimanjoe* bidt tot *Batara Mārpata* (†), die hem openbaart, dat zijn wensch om *Soendari* te verkrijgen vervuld zal worden. *Batara Doerga* verschijnt daarop in een droom aan *Abimanjoe*, wien zij een krachtig middel (§) geeft, waardoor hij onzichtbaar

(*) *Darpāna* is de naam van de voedster van *Soendari*, en de vertrouwde knecht van *Abimanjoe* heet *Djaroedi* (Jav. *Djoeroedeh*).

(†) 't Jav. *Marmata* (Sancr. *Manmatha*), de Liefdegod.

(§) بیس (Sans. *wisa*)

wordt. *Abimanjoe* heeft dan gedurende den nacht eene samenkomst met *Soendari*. *Baladewa* wordt hiervan onderrigt, en *Abimanjoe*, dien hij voornemens is te dooden, niet vindende, gaat hij naar *Dewi Rakmëni* en doet haar verwijten. Hij zendt daarop een bode naar *Doerjodana*, om hem aan te sporen het huwelijk van *Soendari* met zijnen zoon te bespoedigen. *Doerjodana* komt dan en opent de feestelijkheden. *Baladewa* is van plan *Abimanjoe* in dien zelfden nacht te dooden, maar *Dewi Soebadra* en *Rakmëni* worden bij tijds gewaarschuwd. Zij raden *Abimanjoe* te vlugten. *Abimanjoe* vlucht met *Djaroedi* in de bosschen, waar hij veel gebrek lijdt. Daar ontmoeten zij een reus, *Kala Waktra*, die hen wil verslinden, daar beiden, *Abimanjoe* door zijn schoonheid en *Djaroedi* door zijn dikte, zijn eetlust opwekken. Na een gevecht tusschen *Abimanjoe* en den reus blijken beiden ontkwetsbaar te zijn.

(Pag. 80.) *Abimanjoe* stelt daarop den reus voor om de Godin *Doerga* te bezoeken. De reus voert *Abimanjoe* en zijn knecht *Djaroedi* naar de residentie van *Doerga*. Beschrijving van de gruwelen, die zij daar zien, en van de verschijning van die Godin. *Doerga* zegt aan *Abimanjoe*, dat *Gatotkatja*, *Bima's* zoon, hem zal bijstaan en beveelt *Kala Waktra* *Abimanjoe* naar *Poerabaja* (*Kawi Porabhaja*), de residentie van *Gatotkatja* te brengen. *Abimanjoe* en zijn knecht worden in een tuin nedergelaten, welke aan *Gatotkatja* toebehoort. Deze van de aankomst zijns neefs onderrigt, ontvangt hem hartelijk. *Abimanjoe* wordt naar *Dewi Radämi* (*Hidimbi*), *Gatotkatja's* moeder, geleid en *Gatotkatja* verzamelt een leger om *Abimanjoe* bij te staan.

(Pag. 87.) Beschrijving van den toestand van *Soendari*, die wegkwijnt en zeer mager wordt, dreigende zich te doorsteken, indien een ander echtgenoot dan *Abimanjoe* haar nadert. Dit alles wordt van uit de lucht door *Gatotkatja* en zijn neef opgemerkt. *Abimanjoe*, daarop met zijn neef in den tuin, waarin *Soendari* zich heeft te-

ruggetrokken, ontdekt zijnde, doet al het volk in slaap vallen en voert *Soendari* weg. *Gatotkatja* neemt zelf het voorkomen van *Soendari* en een zijner dienaren dat van *Darpana*, *Soendari's* voedster, aan. Hij wil *Laksmana Koemara* dooden. Deze prins wordt echter gewaarschuwd door een Raksasa, genaamd *Bradjadanta*, die, na het voorkomen van *L. Koemara* te hebben aangenomen, in zijne plaats naar den tuin gaat, waar de gewaande prinses bezocht kan worden. De bruid en bruidegom ontmoeten elkander des nachts en, hunne ware gedaante weder aannemende, bevechten zij elkander.

(Pag. 90.) *Gatotkatja* blijft eindelijk overwinnaar en slingert het lijk van *Bradjadanta* naar de krijgslieden van *Baladewa* en *Doerjodana*. Het hoofd van zijn slagtoffer slingert hij naar *Doerjodana*, die op de vlugt gaat. Na eene groote ontsteltenis verspreid te hebben, springt hij met twee zijner volgelingen weg in de lucht.

(Pag. 90). De *Korawa's* verzamelen zich om *Darwati* te verdelgen, daar zij *Käsna* verdenken, de geheime bewerker van dat alles te zijn. *Baladewa* is in een onaangenamen toestand, daar *Käsna* zijn broeder is en hij dus niet weet wiens zijde hij zal kiezen.

De *Korawa's* maken eene groote verwoesting op het grondgebied en in de stad van *Darwati*, daar *Käsna* afwezig is en als kluizenaar leeft. Zij ontmoeten eenen dapperen tegenstand van *Baladewa* (?) *Ambakarna*, *Oegrasena*, *Sang Santika*, *Satijaka* (een prins van de *Jadawa's*) en *Patih Oedoewirah*, die om hulp zendt naar *Gatotkatja*, daar de magt der vijanden te groot voor hen blijkt te zijn. *Gatotkatja* verlaat met zijn leger den berg *Bandjaran* en dwingt de *Korawa's* de stad te verlaten. *Basoedewa*, *Käsna roema* (?), *Oegrasena*, *Pantaka* en *Oedoewati* (*) verlaten ook de stad om de *Korawa's* te vervolgen, ter-

(*) Lees: *Oedawa* (*oeddhawa*, zie *Bhaumakâwija*, bl. 8).

wijl *Gatotkatja* hen volgt met *Abimanjoe* en *Dewi Oetari*, die niet wilden achterblijven. *Doerjodana* stelt zich in slagorde en plaatst zich zelve en zijn zoon *Laksmana Koemara* in het midden. *Basoedewa* vormt de slagorde *Kanara Darga* (*) *Sajoe* of „het uitgestrekte woud”. *Doerjodana* is ongerust. *Baladewa* wil wel zelf de slagorde des vijands verbreken, maar vreest zijnen vader *Kāsna* (?) te bevechten. *Doerjodana* zendt toen *Baladewa* naar *Basoedewa* met verzoek om *Oetari* uit te leveren. *Basoedewa* zegt, dat hij *Oetari* zal houden totdat *Kāsna* aankomt, daar deze alleen moet beslissen, aan wien zij moet toebehooren. *Doerjodana* valt daarop het leger van *Darwati* aan. Beschrijving van den slag (pag. 93). *Gatotkatja* maakt eene geweldige slagting onder den vijand. *Bisma* wil hem bevechten, maar *Narada* komt en zegt, dat alleen *Baladewa* *Gatotkatja* bestrijden moet. Nadat het nacht is geworden, bezoekt *Doerjodana* *Baladewa* en verwijt hem zijne werkeloosheid gedurende den strijd, zeggende, dat, als hij had geweten, dat *Baladewa* op die wijze zou handelen, hij niet op zijne uitnoodiging gekomen zou zijn om *Laksmana Koemara* met *Soendari* te doen trouwen. Ten gevolge hiervan gaat *Baladewa* *Gatotkatja* bevechten. Beschrijving van hun gevecht met vuur en water.

Indra zendt *Narada* naar *Kāsna*, daar hij vreest, dat de wereld door de beide strijders vernietigd zal worden. *Kāsna* leidde het leven van een hermiet, maar verlaat zijn kluizenarij op het hooren van de tijding, die *Narada* hem brengt. *Kāsna* bevredigt daarop zijn ouderen broeder *Baladewa*, en bepleit zijne onschuld, zeggende, dat hij niet wist, dat *Soendari* aan *Doerjodana's* zoon toegezegd was. Nadat *Kāsna* alle verschillen uit den weg geruimd en *Soendari* aan *Abimanjoe* gelaten heeft, trekken de *Korawa's* naar *Astinapoera* terug. *Kāsna* beveelt dan *Gatot-*

(*) *Kanana Dirgha*.

katja, *Abimanjoe*, *Basoedewa*, *Satijaki*, *Kärtadärma*, *Oegrasena* en *Patih Oedawa* tot hem te komen. Zij zijn verheugd *Kěsna* te zien, die daarop *Abimanjoe* en *Gatotkatja* gelast aan *Baladewa* vergiffenis te vragen. Nu de zaak dus geregeld is, viert men gedurende drie dagen en drie nachten te *Dwarawati* feest. *Gatotkatja* keert met zijn leger naar *Poerabaja* terug. (*)

(Pag. 99.) *Narada*, door *Indra* gezonden, bezoekt *Darmawangsa* en haalt hem over om *Martjoe Nagara* met zijn broeders te verlaten. De *Pandawa's* nemen afscheid van *Warga Dewa*, en hernemen hunne vroegere namen, nadat zij de stad verlaten hebben. Zij komen te *Indrapāsta* en ontmoeten weder *Darpadi* en *Sirikandi* (*Śikandī*).

Allen zijn verheugd de *Pandawa's* terug te zien. *Sirikandi* legt bij deze gelegenheid de gelofte af, *Drona* te zullen dooden. *Darmawangsa* doet onderzoek naar zijne moeder *Koenti*. *Darpadi* verhaalt hem, dat *Koenti* door *Karna* naar *Astinapoera* is gebracht, toen het bericht kwam, dat de *Pandawa's* door *Ardawalika* verslonden waren. *Darmawangsa* zendt *Ardjoena* om *Batara Karna* en *Wangsapati* te halen. *Ardjoena* vertrekt met *Sěmar* en *Tjamoeris* als zijne dienaren, die voorgesteld worden als rare kerels en groote lafaards. *Ardjoena* speelt hun menige poets om zich gedurende den togt te vermaken. *Ardjoena* ziet *Kěsna*, en maakt hem bekend met zijne lotgevallen en de begeerte van *Darmawangsa* om hem en *Wangsapati* te zien. *Kěsna* beveelt hem *Wangsapati* van *Wirata* te halen. Aankomst van *Kěsna* en *Wangsapati* te *Indrapāsta*. Feesten aldaar gedurende 3 dagen en 3 nachten. *Kěsna* raadt *Darmawangsa* aan om den oorlog tegen de *Korawa's* niet te ondernemen, vóór dat hij de noodige wapens heeft, die

(*) Deze liefdegeschiedenis van *Abimanjoe* en *Soendari*, waarbij *Gatotkatja* zijn neef helpt, is bijna geheel de inhoud van 't Kawi-gedicht *Ghatotkatjaçarana* (ook: *Ghatotkatjāçraja*).

door boetedoening verkregen moeten worden. Niemand van de 5 *Pandawa's* wordt geschikt geacht kluizenaar te zijn behalve *Ardjoena* (*). Na eenigen tijd komt *Karna* (of *Ambakärna*), door *Doerjodana* gezonden, om de familie der *Pandawa's* te halen. Hij verwondert zich te hooren, dat de *Pandawa's* teruggekeerd zijn. *Karna* keert terug naar *Astina* en deelt aan *Doerjodana* mede wat hij te *Indrapästa* gezien heeft. De *Korawa's* zijn verbaasd. *Doerjodana* onderrigt *Koenti* van het nieuws en tevens van zijn voornemen om de *Pandawa's* als zijne vijanden te behandelen.

(Pag. 106.) *Abimanjoe* wordt verliefd op *Oetari*, de dochter van *Wangsapati*, die hij op een bezoek bij *Drèpadi* ontmoet. Huwelijk van *Abimanjoe* en *Oetari* en jaloerschheid van *Soendari*, die haren echtgenoot verlaat maar door middel van een *mantra* teruggebragt wordt en de vriendin wordt van hare medevrouw.

Darmawangsa telt de helden aan den kant der *Korawa's* op, en *Karna* die aan den kant der *Pandawa's*. Zij besluiten daarop naar *Doerjodana* te zenden, ten einde de helft van het koninkrijk van *Astina* te eischen, die aan de *Pandawa's* beloofd is, toen zij naar den pijl van *Bangbang Sotama* doken. *Arija Darbala* wordt gezonden. *Doerjodana* belooft de helft van zijn koninkrijk aan de *Pandawas* af te staan op voorwaarde dat zij zich gedurende 12 jaren, 12 maanden en 12 dagen zullen verbannen. *Darmawangsa*, hiervan onderrigt, vraagt het gevoel van *Kësna*, die hem aanraadt zich te onderwerpen, ten einde zich geene afkeuring van de wereld op den hals te halen en het medelijden der Goden op te wekken.

(Pag. 110.) *Dewi Anggaran Majang*, *Dewi Toendjoeng Toetoer* (†)

(*) Deze afzondering van *Ardjoena*, om in 't bezit te geraken van goddelijke wapens, wordt bezongen in de *Wiwadha*.

(†) Op Bali is *toendjoeng toetoer* een niet in potten gekweekte lotus-soort. Dat *toendjoeng* in eigenn. van hemelsche vrouwen vaak gebezigd wordt, mag als bekend verondersteld worden.

en de 40 *bidadari's*, die aan het hof van *Warga Dewa* leven, spreken er over, dat zij geen vooruitzicht hebben van naar *Indra's* hemel terug te gaan, zoo lang *Warga Dewa* leeft. Zij nemen 't besluit, den koning met den oorsprong van *Oetari* en *Soendari* bekend te maken, ten einde hem in eenen oorlog te wikkelen tegen *Kěsna* en *Wangsapati*. Afgezanten worden naar *Darmawangsa* gezonden, die hem verzoeken *Oetari* en *Soendari* uit te leveren, daar deze slechts de veranderde prinsessen *Araskandi* en *Smarakandi* zijn. Daar de afgezanten eene weigering bekomen, maakt *Warga Dewa* zich gereed de *Pandawa's* aan te vallen. *Darmawangsa* door *Warga Dewa* bedreigd ziende, snellen al zijne bondgenooten aan, zonder opgeroepen te zijn.

(Pag. 113.) Eene lange beschrijving van de helden in het leger van *Warga Dewa*. De *Pandawa's*, de aankomst van *Warga Dewa* vernemende, maken zich gereed hem met hun leger te ontmoeten. Beschrijving van het leger der *Pandawa's*, die de slagorde *Garoeda Bijoeua* (*garoedabijoeua*) vormen. *Warga Dewa* vormt de slagorde *Biram matta* (*) of „de woedende olifant”. Beschrijving van den slag. De slagorde *Biram matta* wordt eindelijk verbroken en *Bima* rigt met zijn knods, *lijoeta* (†) genaamd, eene geweldige slagting (pag. 125) aan; wondt zelfs olifanten met zijne nagels (*pantjakanaka*) (§). Nadat zijne voornaamste helden gedood zijn, mengt *Warga Dewa* zelf zich in den strijd, op *Nala Anggara* rijdende. De *Tjakrabijoeua* slagorde wordt verbroken. De *bramastra* wordt door *Ardjoena* op *Warga Dewa* afgeschoten, maar zonder eenig effect. *Warga Dewa* beveelt dan aan *Nala Anggara* zich op *Ardjoena* te werpen, die in de lucht stijgt. *Warga Dewa* spoort hem aan, door hem de helft van zijn koninkrijk te beloven, indien hij *Ardjoena*

(*) 't Hnds.: *بيومتا* (*بيوم ست*).

(†) Zal *lohita* moeten zijn.

(§) Zie boven bl. 8.

ontdekt. Deze echter daalt neder en begint den strijd met *Warga Dewa*. Beiden putten hunne bovennatuurlijke krachten uit. Eindelijk worden *Warga Dewa* en *Nala Anggara* door *Ardjoena* gedood, ten gevolge waarvan de *Pandawa's* overwinnaars blijven.

(Pag. 130.) *Bärma Säkli* en *Narada* dalen neder om *Késna* en *Darmawangsa* te bezoeken. *Narada* zegt, dat hij door *Batara Goeroe* gezonden is om *Bärma Säkli's* zoon, *Warga Dewa*, en de andere helden, die aan beide zijden der strijdende partijen gevallen zijn, in het leven terug te roepen. Daartoe heeft hij uit den hemel het levenswater, *Sangjang Mërtadjiwa* (Kawi: *amrëta sandjîwana*) genaamd, medegebragt. Al de verslagenen worden daarmee besprenkeld en herleven met hunne paarden, olifanten, enz. Zij zijn voornemens den strijd voort te zetten, maar *Bärma Säkli* en *Narada* houden hen daarvan terug, zeggende, dat het de bedoeling van *Batara Goeroe* is, dat beide partijen voortaan als vrienden zullen leven, en dat *Warga Dewa* en al zijne krijgers *Darmawangsa* als oppersten koning zullen erkennen, terwijl deze hen als zijne bondgenooten moet beschermen. *Warga Dewa* wordt verzocht *Dewi Anggaran Majang* en de andere dienstbare vrouwen uit *Indra's* hemel, die aan zijn hof leven, te ontslaan, opdat zij naar hare oorspronkelijke woonplaats terugkeeren. Allen trekken daarop de stad *Indrapästa* binnen. Na door *Darmawangsa* onthaald te zijn, gaan allen naar huis, *Gatotkatja* naar *Poerabaja*, *Warga Dewa* naar *Mërtjoenagara*, enz. *Warga Dewa* ontslaat de vrouwen uit *Indra's* hemel, die afscheid van hem nemen en naar huis vliegen. Zijn vrouwen echter, onder welke *Indrapoespa Dewi* genoemd wordt, zijn bedroefd over haar vertrek, en *Ardjoena* als den held, die haren gemaal overwonnen heeft, bewonderende, raken allen op hem verliefd. De liefkozingen des konings worden haar van dien tijd af lastig. Hier zegt de schrijver, die van zich zelve spreekt onder den naam van *poen*

dalang: Ik ga met stilzwijgen voorbij wat nu door den oorspronkelijken verhaler verteld wordt.

II (*).

Op zekeren dag sprak *Darmawangsa* in zijn paleis te *Indrapěsta*, door zijne broeders, bloedverwanten en onderdanen omgeven, tot *Batara Kěsna*, zeggende: „Indien het mogelijk is, zou ik u gaarne naar *Doerjodana* zenden om de vervulling van zijne belofte te vorderen; indien hij de helft van het koningrijk afstaat, zal dit een teeken zijn van zijn voornemen om op vriendschappelijken voet met ons te leven.” *Batara Kěsna* stemt hierin toe, zeggende: „Uwe belangen zijn de mijne.” Hij neemt daarop afscheid van *Darmawangsa*, terwijl *Satijaki* (†) door *Darmawangsa* belast wordt *Batara Kěsna* als dienaar te vergezellen. Zij bestijgen den wagen en vliegen naar hunne bestemming. Daarop doet de stad *Astinapoera* zich onduidelijk voor (سامر, روثان), gelijk het gelaat van eene vrouw, dat met rijstpoeder bedekt is en van achter eene deur gluurft. De kostbare steenen op den top van het paleis schitteren als de zon, die schijnt. Het vliegen van den wagen nam toe in snelheid en zij zagen de boomen door den wind bewogen als lieden, die *Kěsna* wenkten. De dieren lieten geluiden hooren alsof zij dien God verwelkomden. De *barow-barow* sjilpte alsof hij naar *Ardjoena* vroeg. De visschen in de vijvers van *Doerjodana* kwamen naar boven als om *Batara Kěsna* te verwelkomen. Terwijl de wagen voortvloog, haastten de visschen zich voort, alsof zij onder de tandjoengboomen dansten; terwijl sommigen zich onder de lotusbloemen verscholen, alsof zij gekleurde zonneschermen gebruikten. De tuinen van *Doerjodana* zagen er uit

(*) Bij dit gedeelte, dat de *Bhārata-Joeddha* bevat, meen ik uitvoeriger te mogen zijn. Men zal zien, dat 't verhaal alhier 't *Kawigedicht* bijkans op den voet volgt, en niet zoo soeperig is als de *Jav.* omwerking.

(†) Het *Ms.* van 't *Indian-Office* heeft *Wirasangka* en *Satijaka*.

als uitgespreide kostbare matten, de steenen daarin als kussens. De boomen, bloemen en vogels hijgden als het ware uit verlangen om *Ardjoena* te zien. *Kěsna*, de velden buiten de stad naderende, ontmoette de *Bagawan's* *Koewara*, *Kanūpi*, *Baroesi* en *Bārma* (*). De 4 heilige mannen werden door *Kěsna* in zijnen wagen medegenomen. Zij vroegen hem naar de reden van zijne komst aldaar, en hij verhaalde met welk doel hij kwam. De heilige mannen zeiden, dat zij hem wilden vergezellen, omdat *Doerjodana* zijne belofte in hunne tegenwoordigheid gedaan had, en zij rieden hem aan om bij het aandringen op de vervulling vriendelijke woorden te bezigen. De wagen vliegt hoe langer hoe sneller, tot hij de poort bereikt. *Doerjodana* en *Dāstarāta* waren van *Kěsna's* aankomst onderrigt. *Sangkoeni* wordt gelast de *Korawa*-onderdanen te verzamelen, en den verschillenden koningen hiervan berigt te geven. De eersten, die kwamen, waren *Arja Widoera*, *Sang Sandjaja*, *Bagawan Bisma*, *Sangjang* (of *dangjang*) *Drona*, *Bagawan Kěrpa*, *Maharadja Salja*, *Ambakurna* (*Karna*), *Djajadrāta*, *Maharadja Bahgadata* en *Maharadja Rahma* (†), en ook de 107 broeders van den koning, elk met hunne edelen en onderdanen. *Arija Dastarata* beveelt den verschillenden krijgslieden, *Kěsna* eerbiedig te behandelen en met muziek te verwelkomen. Op het hooren van de muziek gaat *Kěsna's* wagen langzaam voort. De vrouwen der stad snellen toe om *Kěsna* te zien aankomen. Sommigen droegen het haar loshangend en nog niet in een knoop opgebonden; anderen kwamen met hare kleederen nog niet geheel in orde gebragt, anderen met een gelaat, dat slechts voor de helft met rijstpoeder bedekt was, anderen met

(*) Andere HH. hebben: *Rama Parasoe*, *Narada*, *Tjantika* en *Tjarkarka* of *Djanaka* (vgl. mijn verslag der Mal. Hnds. v. de Royal Asiatic Society.)

(†) Al deze eigennamen kan men in den Index van Cohen Stuart's *Brātajoeda* terugvinden. Telkens de verhaspeling van den Mal. afschrijver op te teekenen kost mij te veel tijd.

half zwart gemaakte tanden, anderen met oogen, die half van smeersel voorzien waren, daar zij zich den tijd niet hadden gegund haar toilet te voltooijen. De waronghouders verlieten hunne kramen, de kooplieden hunne waren, zeggende: „Het is mij onverschillig of mijne goederen gestolen worden, als ik *Batara Kěsna* maar zie.” Sommigen hadden heur haar slechts half geolied en haar ligchaam slechts voor de helft met rijstpoeder besmeerd. Mannen en kinderen werden achtergelaten, terwijl sommige vrouwen hare borsten ophielden, zeggende: „Deze mijne borsten bestem ik als een geschenk om *Batara Kěsna* mede te verwelkomen.” Al de vrouwen snelden aan, als werden zij door den vijand vervolgd. Sommigen bragten hare ivoren poppen mede, zeggende: „Ginds is uw vader *Batara Kěsna*.” Sommigen vochten om eene verhevene schouwplaats te bereiken, die ineens stortte. Al het volk viel over elkander, sommigen met gebroken, sommigen met gezwollene, sommigen met ontwrichte ledematen, en anderen bloedend. *Kěsna* ging niet in het paleis van *Doerjodana*, maar in dat van *Dăstarata*, en werd door hem op eerbiedige wijze begroet, zooals ook door de andere aldaar verzamelde vorsten. Hij werd door zijnen gastheer van een kostbaar stel kleederen voorzien. Toen hij zijn gewaad verwisseld had, werden alle soorten van lekkernijen vóór hem geplaatst. Het verheugde hem het eerbiedige gedrag der vorsten jegens hem te zien; maar toen *Doerjodana* kwam en hem uitnoodigde te eten en te drinken, sloeg *Kěsna* het aanbod af. *Doerjodana* zeide: „Uwe gezindheid jegens mij is veranderd; gebruik wat ik u, als mijnen gast, aanbied, onverschillig of gij het goed of slecht vindt, als gij slechts mijn aanbod aanneemt.” *Kěsna* antwoordde: „Dat kan niet; voor een' man, die met eens anders belangen belast is, past het niet te eten en te drinken, vóór dat hij geslaagd is.” *Kěsna* neemt dan afscheid van *Dăstarata* en gaat naar *Arja Widoera*. *Koenti* zendt dan om *Kěsna*, die

naar haar paleis gaat. Hij kust haar de voeten en wordt door haar omhelsd en gekust. Zij is buitengewoon blij, denkende dat de *Pandawa's* met *Kěsna* gekomen zijn. *Kěsna* verhaalt haar het tegendeel, zeggende, dat hij hen te *Wirata* heeft achtergelaten. Zij schreit en zegt hem in woorden, door tranen afgebroken, dat zij zich gevoelt alsof zij de *Pandawa's* zag. *Kěsna* biedt zich aan om haar te geleiden bij een bezoek aan hare zonen en neemt alle moeilijkheden op zijne verantwoordelijkheid. *Koenti* onthaalt *Kěsna*, die dan afscheid van haar neemt en naar *Arja Widoera* terugkeert, waar hij weder onthaald wordt, en gaat vervolgens naar zijne tijdelijke woning.

(Pag. 137). Na het vertrek van *Kěsna* liet *Doerjodana Ambakarna*, *Doersasana* en *Sangkoeni* halen, want deze prins was hij gewoon te raadplegen. *Ambakarna*, het hoofd van 'skonings raad zijnde, ried hem af de helft van het koninkrijk af te staan, daar het den schijn zou geven alsof hij door de *Pandawa's* daartoe veroordeeld was, en ried hem aan liever oorlog te voeren. *Kěsna*, zeide hij, moest beschouwd worden als de helft der *Pandawa's*, en had bovendien zijne uitnoodiging om het voedsel, dat hij hem aanbood te gebruiken, onheusch afgewezen. Wat *Ardjoena* aangaat, ik zelf zal hem bevechten, hetzij hij door mijne hand sterve of ik door de zijne. *Sangkoeni* en *Darsasana* zeiden, dat zij *Bima* zouden bestrijden. De raadsvergadering eindigde en elk van hen ging naar huis.

Doerjodana ging naar zijne vrouw *Banoewati*, welker schoonheid niet geëvenaard was. De koning is ongerust; want indien hij de helft van zijn koninkrijk niet afstaat, veroorzaakt hij misschien zijn geheelen ondergang; maar daar hij zijn woord gegeven heeft om de *Pandawa's* te bevechten, is het nu te laat voor berouw.

Toen het avond werd, namen de wolken verschillende gestalten aan, en de lucht geleek een wit gewaad met bloed bevlekt. Toen het nacht was geworden, ging *Banoewati*

met hare vrouwelijke bedienden uit om het maanlicht te genieten in den tuin *Panglipoeer Lara*. De vrouwen vermaakten zich op verschillende wijzen, zingende, dansende en muziekinstrumenten bespelende, terwijl sommigen een liefdesverhaal fluisterden, en daar zij wisten, dat *Ardjoena* niet gekomen was, was haar hart gebroken als glas, dat op steen valt. Uit zwaarmoedigheid maakte *Banoewati* muziek, waarvan de klank op het kreunen van eene maagd geleek, die door een man verkracht wordt. Hare vrouwelijke bedienden maakten ook muziek, en zagen er zoo schoon als schilderijen uit; hare bewegingen waren liefelijk als manggis, met honig gemengd. Toen de *taboeh* (*) het tweede uur geslagen had, ging *Banoewati* het paleis binnen om te slapen. Beschrijving van den tuin des konings, welks schoonheid zoo groot was, dat de zon bij het opgaan verbaasd keek en zelfs de hemelsche tuinen van *Indra* daardoor werden overtroffen; de menschen zagen er naar, gelijk een jongman naar een schoon meisje. Omstreeks middernacht werd een teeken gezien, dat de verdelging van het koninkrijk voorspelde; alles was stil en de maan met wolken omsluijerd gelijk eene vrouw, die achter eene deur gluurt. Het motregende en de wind was bijna onmerkbaar, terwijl de vogels onrustig waren en heen en weder vlogen gelijk twee personen, die om eene vrouw strijden. 't Gezang van den *tjoetjoervogel* klonk als de armband (*gělang*) eener vrouw, die op de nadering van een man schreit. De hommels gonsden in hunne hollen (†) als een man, die zijne vrouw achter de gordijnen liefkoost. Toen de dag aanbrak, kraaide de haan en de bel der Brahmanen klonk ter eere hunner afgoden, voor wie zij reukwerken ontstaken en welriekende bloemen strooiden.

(Pag. 139). Op den volgenden dag kwamen *Ambakarna*, *Doersasana*, *Sangkoeni* in tegenwoordigheid van *Doerjodana* te

(*) Kawi *tabèh*.

(†) De *koembang* maakt in 'thout gaten, waarin hij zich gonzende begeeft.

zamen met de andere *Korawa's*. Toen kwam *Dāstarāta* (*). geleid door *Sandjaja*. De koning zette zich neder met *Dastarata*, *Bagawan Bisma* en *Dangjang Drona*, duizend der leenheeren, edelen, enz. in hunne tegenwoordigheid zijnde. *Doerjodana* beval aan *Labijjoesah* (†) om *Kēsna* uit het huis van *Arja Widoera* te roepen. *Kēsna* kwam met *Widoera*, gevolgd door *Labiqsah* (†) en *Satijaki*. Nadat *Kēsna* door allen begroet is, verkondigen de *Indragoden* *Kēsna's* oorsprong. Allen zagen opwaarts, terwijl *Bisma* aan *Doerjodana* aanwees waar de *Indra's* waren. *Doerjodana* boog zich voor hen neder, zijne armen kruisende (برقلىق توبه). *Kēsna* verhaalde daarna waarom hij gekomen was. *Dāstarata* beval hun aan, het verzoek van *Kēsna* in te willigen, dat hij ten behoeve der *Pandawa's* deed; maar *Doerjodana*, naar *Ambakarna*, *Doersasana* en *Sangkoeni* ziende, zag, dat het voorstel hun niet smaakte. Toen *Bisma*, *Irona* en de 4 *Bagawans*, die met *Kēsna* gekomen waren, *Dastarata's* woorden goedkeurden, weigerde *Doerjodana* op een wenk van *Karna* kortaf, de helft van zijn koningrijk af staan en verliet in toorn de vergaderzaal.

(Pag. 140). *Doerjodana* komt dan met *Karna* en zijne andere raadslieden overeen om *Kēsna* te dooden. *Satijaki* verhaalde dezen wat hij van *Doerjodana's* voornemen wist. *Kēsna*, die niets gaf om de *Korawa's*, stond op en toonde zijne goddelijke magt. Hij kreeg 1000 hoofden, alleen gekroond, 2000 handen en voeten, elke hand met een wapen. Zijn gelaat was rood gelijk de opgaande zon, zijn mond gaapte gelijk een spelonk, het haar op zijn ligchaam was zeer lang, terwijl aan elk haar een monster hing. Zijne stem vervulde de wereld en verschrikte alle schepselen. *Doerjodana* en al zijne volgelingen vloden. Ba-

(*) Die blind was.

(†) of *Lvbiksah* (?) 't Hds. heeft لبيكسه en لبيكسه

gawan Bisma, Sangjang Drona en Bagawan Rama (*) stonden op om *Botara Karna* te bevredigen, door hem met welriekende bloemen te bestrooijen.

„Uw toorn is voldoende; laat hij den ondergang der wereld niet veroorzaken. Indien het uw voornemen is om *Doerjodana* te dooden, dan vinden wij het goed; maar dan zal de gelofte van *Bima* om *Doerjodana* te verslaan nutteloos worden, en ook die van *Děrpadi* (*Dropadi*) om heur haar met *Doersasana's* bloed te reinigen. „*Kěsna's* toorn bedaart, en zijne vorige gedaante aannemende, gaat hij naar het verblijf van *Koenti*.

Deze vorstin draagt hem op, aan hare zonen te zeggen, dat zij het koningrijk met geweld moeten nemen. *Kěsna* vertrekt en bestijgt zijn strijdswagen met *Satijaki* en *Arija Widoera*, terwijl *Karna* den god vergezelt, die hem aanraadt de zaak der *Pandawa's* te ondersteunen, daar zij zijne eigene broeders zijn.”

„Wat zal ik doen,” zegt *Karna*, „daar ik gezworen heb *Ardjoena* te bestrijden?” *Karna* en *Widoera* nemen dan afscheid van *Kěsna* en keeren terug. *Karna* begeeft zich naar het verblijf van *Koenti*, die hij schreiend vindt en die onderrigt is, dat tot den oorlog is besloten.

(Pag. 141.) *Kěsna* komt te *Wirata* aan, waar hij de vergaderde *Pandawa's* vindt. Hij deelt hun zijn wedervaren te *Astinapoera* mede.

(Pag. 142). Op den volgenden dag trekken de *Pandawa's* op. Eerst van allen kwam *Bima*, wiens strijdswagen van staal was, door olifanten voortgetrokken. Zijn banier was zwart fluweel. Hij prevelde de *pěksabanjoe*, waardoor een stormgelijke wind uit zijn ligchaam kwam. Hij treedt vooruit, zijn knods, *Loewaroedan* (†) genaamd, opwerpende en weér opvangende. Wanneer de zee daar

(*) Uit de vergelijking met 't Kawi en Jav. gedicht blijkt het, dat hier deze eigennamen niet hooren.

(†) Schijnt verbasterd te zijn uit *lohita wadana*.

mede geslagen wordt, droogt zij op; een berg stort neder en een mensch wordt stof. Wanneer zij geslingerd wordt, ontstaat duisternis. Hij ziet er uit als een dolle olifant, die zich niet om zijne tegenpartij bekommert. Den geheelen weg langs galmt hij zijn wapenkreet uit, en als hij een dal of eene rivier aantreft, zet hij zich met één sprong daarover heen; en ontmoet hij een olifant, leeuw of tijger, dan verslaat hij het dier onmiddellijk. Zijne volgelingen zijn talrijk.

Dan komt *Ardjoena* met een gouden wagen met edelgesteenten, getrokken door 14 paarden, zoo snel als de wind. Zijn wagenmenner heet *Amapoeknjawa* (*) en zijn banier is wit met een witten aap, genaamd *Kapiwara* ('t puikje der apen). Hij ziet er uit als een vulkaan, die de wereld verbrandt, en zijn zonnesherm is groen. Talloos zijn zijne volgelingen. Dan komen *Sakoela* (*Nakoela*) en *Sadewa* (*Sahadewa*), die er als Indra-tweelingen uitzien. Hun wagen is verguld, enz. Dan komen *Děsta Djamina*, (†) *Sang Oetara*, *Wirasangka* met hunne wagens, banieren, enz. Daarna *Sang Seta* (§) en dan *Dewi Sirikandi* (**), *Ardjoena's* vrouw. Dan *Gatotkatja*, die er uitziet als een reus en eene knods gebruikt, genaamd *Sang Saboeni*. Zijne voerlieden zijn twee in getal; de een heet *Wilda*, de andere *Djilar*. Dan komt *Děrpadi* op een wagen van ivoor, met goud en juweelen versierd. Haar zonnesherm is van paauwevederen en de steel van rood goud. Zij ziet er uit als een ivoren pop, terwijl haar haar, onopgebonden, er uitziet als een wolk, die van regen zwanger is. Dit is ten teken van hare gelofte, om zich met *Doersasana's* bloed 't hoofd te zullen reinigen. Haar banier, groen en verguld, draagt den naam *Soerawanara*.

(*) اماقو پوا

(†) *Drestadyoemna*.

(§) *Kawi Sweta*.

(**) *Sikandi*. In 't Mal. zal *Sěrikandi* gelezen moeten worden. Als vrouw van *Ardjoena* is zij niet anders dan in de Jav. omwerkingen bekend.

Dan komt *Dërmawangsa* op een gouden wagen, die met verschillende soorten van edelgesteenten is ingelegd, en met een groen zonnescerm. Hij draagt in zijnen schoot de *poestaka Kalimasada* (*), welks glans gelijk is aan den bliksem en die in een *tomara* verandert, wanneer de koning strijdt. Dan komt *Patara Kësna* op een vliegenden wagen, genaamd *Nilasadarsa* (†), en met een witte pajong. Zijn wapen is de *tjakra*, genaamd *Radaksa*. Dan komen *Droepada* (§) en *Wangsapati* met hunne oorlogswerktuigen, gevolg, enz.

Dan komen *Alimanjoe* en *Sang Rawan Koemara* (**), hier de zoon van *Dërmawangsa* genoemd. Dan komen *Satijaki* en *Arija Doerbala*, die gevolgd wordt door *patih Djoja* en *patih Ratoe* en den *demang Somilar lëmboe*, en *baginda Andakan Gangga*. (††)

Talloos was het leger der *Pandawa's*, en het geraas, dat de krijgslieden maakten, deed de aarde schudden. De goden laten een bloemenregen op hen nederdalen, hun de overwinning toezeggende, terwijl gunstige voortekenen (een regenboog, enz.) hetzelfde voorspellen. Eene zekere plaats bereikende, beveelt de *Pandawa*-koning een versterkt kamp te bouwen.

Nadat het voltooid is, laat hij zijne moeder *Koenti* halen, die dan, door *Arija Widoera* vergezeld, aankomt. Zij verhaalt aan hare zonen wat zij te *Astinapaera* ondervonden heeft, en hare zonen verhalen haar wederkeerig wat hun gedurende hun verblijf in de bosschen wedervaren is. *Wi-*

(*) *كليماساد* Jav. *Kalimasada*, 't geen ik opvat als *Kali mahausadhu* (de pijl, die groote wonderkrachten bezit); want 't blijkt uit het vervolg, dat het een werptuig is. Wat *poestaka* betreft, het zal hier wel *tooverniddel* beteekenen.

(†) Een ander hnds. heeft: *نیل سندرس*

(§) In 't Mal. *Dërpada*; vgl. boven *Dërpadi*.

(**) *سنگ روان کمار* Kawi: *Rantjakoemāra*.

(††) Zonder andere lhs. deze eigennamen te huis te brengen zal vooreerst wel onmogelijk zijn.

doera keert terug naar *Astinapoera*. De nacht wordt in feestvreugde doorgebracht. Den volgenden dag overlegt de koning met *Kesna*, wie de geschiktste persoon is voor bevelvoerend generaal. De uitslag hiervan is de verkiezing van *Seta* (*), die van den koning een koninklijk gewaad ontvangt, met muziek rondom het kamp wordt gevoerd en gevolgelijk als opperbevelhebber erkend wordt.

(Pag. 145.) Bij zijnen terugkeer verhaalt *Arija Widura* aan *Doerjodana*, dat de *Pandawa's* te *Koeroeksetramandala* (†) een kamp hebben gebouwd. Daarop trekt de *Korawa*-koning op met zijn leger; hij beveelt een kamp en een paleis te bouwen op eene vlakte in de nabijheid van *Astinapoera*, terwijl *Bisma* als bevelvoerend generaal verkozen, als zoodanig erkend wordt, en met muziek rondom het kamp wordt rondgevoerd.

(Pag. 146.) Op den volgenden dag wijdt elk der legers zijn kamp in; de inwijding van de *Korawa's* geschiedde door eenen man, genaamd *Bėrnasakėtra*; die der *Pandawa's* door *Irawan*. (§)

Het leger der *Pandawa's* trekt uit, met het gelaat naar de ondergaande zon en den rug naar de rivier *Pantjaka* gekeerd; terwijl dat der *Korawa's* het gelaat naar de opgaande zon en den rug naar *Astinapoera*

(*) سیت (*Sweta*)

(†) گورق سترا مندال

(§) مكٓ ماسعٓ اكنٓ مماليس كوتان ادقون قماليس كوت
كوت كوراو بونسكترا نمان مكٓ قماليس كوت قنداو ايت انق
سعٓ ارچون روتان ترلال ايلق اروان نمان ستله سده مماليس مكٓ
enz, Zie over deze plaats mijn *Kort verslag der Mal. h.h. van de Royal Asiatic Society* (onder No. 2). Dat *Irawan*, *Ardjoena's* zoon, hier een fout is in plaats van *Rawan*, blijkt uit bl. 42, waar hij door den reus *Sarənggi* gedood wordt. In pl. v. *Bėrnasakėtra* te lezen *brahmana sagotra* (Jav. *Bambang sagotra*).

wendt. *Seta* vormt nu de slagorde *Bradjatiksna loengit* (beteekenende: een zeer scherp wapen). De spits in het front wordt gevormd door *Ardjoena*, *Bima* en *Sëri-kandi*, en het midden door *Seta*, *Oetara*, *Wirasangka*, *Dëstadjamina*, *Gatotkalja*, *Abimanjoe*, *Satijaki*, *Dërmawangsa*, *Si-Koela*, *Sadewa* en andere van de volgers van de *Pandawa's* met hunne krijgslieden. *Bisma* vormt de slagorde *Oekir* (*) *Sagara* (de bergen in zee), daar de olifanten, paarden en wagens aan bergen en de strijders aan de zee gelijk waren. Het slagveld is over zulk eene uitgestrektheid bedekt, dat een deel van het *Korawa*-leger zich tot op den berg *Imagiri* (Hima giri) bevond. In het front staan *Bisma*, *Salja* en *Drona*. Nu *Ardjoena* het leger van de vijanden ziet, wordt zijn hart bewogen, daar zij tot zijne eigene maagschap behooren. Hij wendt zich tot *Kësna* en zegt: „Indien het mogelijk is, laat ons dan geen oorlog voeren; want ik gevoel mij door medelijden bewogen, daar de vijanden tot mijne eigene maagschap behooren, en er onder hen zijn, die wij eeren, zooals *Bisma*, *Salja* en *Drona*, die onze godsdienstleeraar is.” *Kësna* ergert zich en zegt, dat in het gezigt van den vijand zulke taal ongepast is. Daarop gaat *Dërmawangsa* naar het leger van den vijand om zijne hulde te brengen aan zijne onderwijzers *Salja*, *Bisma* en *Drona*. *Bisma* zegt hem, dat hij zonder twijfel overwinnaar in den strijd zal zijn, daar *Kësna* zich bij hem heeft gevoegd. Nadat *Dërmawangsa* naar zijn eigen leger is teruggekeerd, doen de vijandelijke legers hunne muziekinstrumenten hooren en vallen op elkan- der aan.

Eene lange beschrijving van het gevecht. *Wirasangka* wordt door *Bisma*, en *Oetara* door *Salja* gedood. *Seta*, zijn

(*) Even als in 't Balineesch, in plaats van 't Kawische *woekier* (= Mal. *boekit*).

broeder gedood ziende, richt eene hevige slagting onder den vijand aan, terwijl *Salja* ter nauwernood ontsnapt. *Wirajoeda* en *Rëkmarata*, de aangenomen zoon van *Salja*, worden door *Seta* gedood. *Salja* ontmoet op zijne vlugt *Kërtaroema*, die hem in zijn wagen opneemt en *Seta* bestrijdt, tot wiens hulp vele der *Pandawa*-krijgslieden aansnellen. *Bisma* nadert om de *Pandawa's* te bevechten, gevolgd door *Drona*, *Salja*, den koning van *Manggada* en *Rochat bala* (*) en *Djajasena*, welke laatste drie helden door *Seta* gedood worden.

De slagorde *Oekir Sagara* wordt verbroken en de *Korawa's* vlieden in grooten getale. *Bisma* wordt alleen gelaten en *Doerjodana*, dit ziende, snelt hem ter hulp, maar wordt door *Bima* op de vlugt gejaagd. *Bisma* schiet zijn pijl *Santakarni* (†), welke een vliegende slang gelijk is, op *Seta* af, maar verbrijzelt slechts den wagen. *Bisma* bestijgt zijn wagen en *Seta*, dit ziende, grijpt zijne knods en vervolgt *Bisma*, die van zijn wagen springt, terwijl deze met den voerman en de paarden door *Seta* vernield worden. *Bisma* vlugt. Een groot aantal krijgslieden aan den kant der *Korawa's* wordt verslagen. De bewoners des hemels, die het schandelijke gedrag van *Bisma* zien, doen een bloemenregen op hem nederdalen en zeggen, dat het besloten was, dat hij *Seta* zou dooden en dat deze held hem niet dooden kan. Hierdoor bemoedigd, neemt hij zijn pijl *Brahmastra*, wiens punt gelijk vuur vlamde, legt op de borst van *Seta* aan en doodt hem. De *Korawa's* juichen van vreugde. *Wangsapati* en zijn kleinzoon *Bima* met de andere *Pandawa*-krijgslieden doen een woedenden aanval op den vijand. De *Korawa's* worden op de vlugt gedreven en laten *Bisma* alleen, maar daar de nacht invalt, houden de vijandelij-

(*) *Wrëhadbala*.

(†) سنڌڪرنڀي

heden op. *Wangsapati* (*) trekt terug, bezoekt de lijken zijner zoonen en betreurt met zijne vrouw het ongeluk, ze alle drie te verliezen.

Kesna en *Dërmawangsa* spreken *Wangsapati* toe, zeggende: „Wat baat het de dooden te betreuren, daar het eene natuurlijke zaak is, dat sommigen in den strijd gedood moeten worden, gelijk gij zelf als een oud vorst weten moet"! De lijken van *Seta*, *Oetara* en *Wirasangka* worden verbrand; de asch in gouden urnen gedaan en vervolgens in zee geworpen. *Dëstadjamina* wordt voor den volgenden dag als opperbevelhebber aangesteld.

De *Pandawa's* vormen de slagorde *Gardabidjoewa* (*Garoedabjoeha*: slagorde in den vorm van een griffioen). *Ardjoena* vormt den snab, *Dërpada* den kop, *Bima* den linker-, *Djamina* den regtervleugel, *Dërmawangsa* en de andere *Pandawa's* den romp en *Satijaki* den staart.

Bisma vormt dezelfde slagorde; *Salja* wordt de bek; *Sangkoeni* de kop, *Bisma* de regter- en *Drona* de linker-vleugel, terwijl *Doerjodana* met andere *Korawa's* den romp en *Doersasana* den staart vormen. Beschrijving van den slag, waarin *Abimanjoe* en *Ardjoena* eene groote slagting onder de vijanden aanrigten, terwijl *Kesna* zich altijd bij *Ardjoena* voegt om hem te beschermen. *Ardjoena*, den vijand verslaande, is als *Kala*, die de wereld verdeelt; terwijl de voornaamste *Korawa's*, zooals *Doerjodana*, *Salja*, *Doersasana*, *Sangkoeni*, *Djajadrata* en *Bangbang Sotama*, zonder om te zien, vlieden. Al hadde men hun 4 *bidadari's* als belooning voorgehouden, zij zouden niet hebben omgezien.

Bisma rukt aan en verslaat eene menigte krijgers der *Pandawa's*. *Ardjoena* bestrijdt hem, doch vergeefs, daar *Irawan*

(*) Verhaspeling van *Matsyapati* (de vorst van *Wirata*), die ontstaan is uit de Jav. verbastering *Mangsahpati*.

zijn eigen zoon bij *Dewi Rētna Oeloepi*, door den reus *Kala Sarēnggi* gedood wordt. *Kēsna* zwaait zijn *tjakra* om die naar *Bisma* te werpen. Deze zegt: „Uw wapen is mij even welkom als een schoon man aan eene vrouw; daar hij mij ten hemel zal doen stijgen.” *Ardjoena* weêrhoudt *Kēsna*, zeggende, dat *Bisma* niet door een man, maar alleen door eene vrouw (*) gedood kan worden. Zij begeven zich daarop naar *Děrmawangsa*, met 't verzoek *Sērikandi* te gelasten *Bisma* aan te vallen. *Sērikandi* bestijgt daarop *Ardjoena's* wagen, en schiet een pijl op *Bisma* af, die hem op de borst raakt en alleen de huid wondt. Nu drijft *Ardjoena* op de gewonde plaats een anderen pijl in, ten gevolge waarvan *Bisma* valt en de *Pandawa's* van vreugde juichen. *Děrmawangsa* stijgt nu ongewapend van zijn wagen, om aan den gevallen held zijne hulde te brengen. *Ardjoena*, si *Koela* en *Sadewa* stijgen ook ongewapend af, om zich voor *Bisma* neder te buigen. *Bisma* staat nog met zijn knods te dreigen. *Doerjodana* is voornemens zich bij de *Pandawa's* te voegen, om zijnen eerbied aan den stervenden *Bisma* te betuigen, maar blijft weenende op een afstand staan. *Děrmawangsa* noodigt hem uit te naderen, maar hij zegt, dat hij bevreesd is voor *Bisma*, die hem met zijn knods bedreigt. *Děrmawangsa* beveelt *Bisma* zijn wapen neer te leggen, waarna ook *Doerjodana* nadert. De stervende held beveelt hun aan, vrede te sluiten, en dien ten gevolge heeft een wapenstilstand plaats.

Bisma vraagt aan *Děrmawangsa* wat hij voor het roemrijkste sterfbed van een krijgsman houdt, en het antwoord is, dat het uit wapenen behoort te bestaan. Een kostbare mat, door *Doerjodana* aan *Bisma* aangeboden, wordt door hem geweigerd; waarop *Ardjoena* hem

(*) Namelijk *Sērikandi*.

een bed bestaande uit pijlen (genaamd *tarkësan* (*)) aanbiedt. Hij vraagt water aan *Doerjodana* en weigert het, daar het hem in een gouden beker wordt aangeboden. Daarop drijft *Ardjoena* zijn pijl, genaamd *Tarsangtala* (†) in den grond, en een water welt op, dat *Bisma* aangenaam is. *Doerjodana* keert terug en wendt zich tot *Drona*, aan wien hij het bevel over het leger toevertrouwt. *Dërma-wangsa* en zijne broeders trekken den wagen van *Bisma* onder het lommer van eenen *Waringin*-boom (§) die op het slagveld stond. Beide partijen keeren daarop naar hun kamp terug.

(Pag. 156.) *Doerjodana* geeft gunstbewijzen en kostbare kleederen aan *Drona*, die als bevelvoerder met muziek rondom het kamp gevoerd wordt. Men viert feest tot dat de nacht reeds ver gevorderd is, toen een regen van bloed in het kamp nedervalt. Sommigen zeggen dat het de nederlaag der *Pandawa's*, anderen, dat het die van *Doerjodana* voorspelt. Bij het aanbreken van den dag (**) trekken de *Korawa's* op, ten einde de *Pandawa's* vóór te zijn. Zij vinden echter den vijand reeds gereed. *Drona* vormt de slagorde *Dewadanti* (het Kawi heeft *Gadjendra*), beteekenende de woedende olifant. *Karna* is de rechter-, *Djajadrata* de linkerslagtand; *Bahgadatta* (††) (بہگدات), het Kawi heeft *Bahgadatta*) is de snuit; *Doerjodana* het ligchaam

(*) تركسن. Kawi: *saratalpa*. 't Mal. woord is misschien een vervorming van *tiksna*.

(†) ترسنگتالا

(§) وریشین

ستله هاري سيغ گولم، متباري قون تيداده كليياتن (**)

(††) De adspiratie is hier weder bewaard gebleven. In 't Jav. is het *Bagadēta* of *Bagadēnta*. Alweder een bewijs, dat 't Mal. verhaal niet altijd uit een Jav. redactie van 't gedicht kan verklaard worden. Vgl. onder *Nantaboga*.

en *Doersasana* met de andere krijgslieden de staart. De *Pandawa's* vormen dezelfde slagorde. *Bima* wordt de slag-tanden, (*) de snuit, *Dërmawangsa* met de *Pandawa-krijgslieden* het ligchaam en *Satijaki* de staart. De slag wordt beschreven, waarin de heldendaden van *Ambakarna* (†), *Bahgadata*, *Djajadrata* de *Pandawa's* doen wijken. *Ardjoena* en *Bima* snellen aan en drijven de *Korawa's* terug. *Drona* bestrijdt *Bima*, en *Djajadrata* *Ardjoena*. *Bahgadata* op zijnen olifant komt van ter zijde, en rent tegen *Ardjoena's* en *Kësna's* strijdswagen, terwijl hij met zijn wapen, genaamd *Samoga* (§), *Ardjoena's* borst doorboort. *Ardjoena* sterft, maar *Kësna* neemt schielijk de bloem *Widjaja Koesoema* uit zijne kroon, en wrijft daarmee *Ardjoena's* wond. Deze herleeft en is voornemens *Bahgadata* met een pijl te treffen. *Kësna* zegt: „Let op mijne woorden: De ziel van *Bahgadata* is één met die van zijn olifant en diens drijver”. *Ardjoena* treft de borst van den olifant en ten gevolge daarvan worden de drijver en *Bahgadata* beiden gedood. *Ardjoena* en *Bima* verslaan een groot aantal vijanden. Daar het nacht geworden is, verlaten beide partijen het slagveld. De *Pandawa's* viëren feest, terwijl de *Korawa's* over *Bahgadata's* dood treuren.

(Pag. 158). Op den volgenden dag geeft *Doerjodana* zijnen wensch te kennen, dat *Ardjoena* en *Bima* op de eene of andere wijze van het slagveld verwijderd worden. *Drona* neemt op zich *Ardjoena* en *Bima* te verwijderen. *Drona* beveelt daarop aan *Boelisarawa* (**) *Ardjoena* aan te vallen, die van ongeduld brandt om hem te bestrijden

(*) Hier ontbreekt een eigennaam.

(†) Een andere naam van *Karna*.

(§) Is Jav.; 't Kawi heeft *Syamogha* (*si amogha*, zie passim *Bhūma-kāwja*); vgl. Jav. *sapa* met Kawi *syapa* (Mal. *sijapa*).

(**) بول سرراوا Jav. *Boerisrawa*.

en zich met zijne tegenpartij naar de vlakte *Aroewan* (*) begeeft. De tien broeders *Patih Warsaija*, *Banoman*, *Sanginoedanta*, *Tèrkaija*, *Trikaija*, *Trimoenoenng*, *Tribanjoe*, *Soeta*, *Trigitoe*, *Trisena* krijgen nu bevel om *Bima* op het veld *Aroewan* bezig te houden. *Doerjodana* en *Drona* zijn verheugd, dat hun krijgslist gelukt is. *Drona* vormt nu de slagorde *Tjakrabjoewa* (*Tjakrabjoeha* (†)). De vorsten *Drona*, *Bagawan Karëpa* (§), waren de spaken (? كسك) (*Salja* en *Kärna* de rand (تسك) en *Djajadrata* de spil (سكنت)). Op het zien van de slagorde des vijands is *Dërmawangsa* verbaasd en vraagt, wie in staat zal zijn die te verbreken. *Abimanjoe* biedt zich daartoe aan, zeggende, dat hij wel weet hoe er in, maar niet hoe er uit te komen. *Abimanjoe* vormt dan de slagorde *Gardabjoewa*. (**)

Gatotkatja is de rechter— *Dëstadjamina* de linkervleugel, *Sikoela* en *Sidewa* de beide oogen, *Dërmawangsa* de kop, *Satijaki* de staart, en de andere *Pandawa's* het ligchaam. De slag woedt, en *Abimanjoe* schiet vergezeld van zijn opvoeder *Soemitra* (††) toe om 's vijands slagorde te verbreken. In het verslaan van den vijand ging hij alle andere *Pandawa's* voor. De *Korawa's* vlugten, maar worden tot staan gebracht door *Ambakarna*. *Drona* beveelt *Djajadrata*, *Abimanjoe*, die al zijne wapenbroeders vooruit is, geheel in te sluiten. *Abimanjoe* wordt met zijn vriend *Soemitra* ingesloten, maar doodt toch nog drie vorsten: *Satisari* (§§) *Tandoepati* (تندو قاتی) en *Soeragitoe* (سورا گیتو). *Laksmana Koe-*

(*) تنگیل ارونا en تگل اروان

(†) Slagorde in de gedaante van een Discus (pijlrad).

(§) كراف Jav. *Krëpa*.

(**) گرد بیوا in pl. v. *Garoedabjoeha*. Het Kawi heeft *Makarabjoeha*.

(††) De woorden ممارة دشن قحاسین سمترا zijn hier duister.

(§§) Het Kawi en Javaansch hebben *Satijaçrawa*. De andere twee namen zijn misschien verhaspeld uit *Sindoepati* en *Soerjaketoe*.

mara snelt aan maar wordt door *Abimanjoe* gedood. *Doerjodana*, ziende, dat zijn zoon gedood is, beveelt nu *Djadrata*, *Abimanjoe* te overmannen, en de *Korawa's* laten nu een slagregen van pijlen op hem vallen. *Abimanjoe* zegt nu tot *Soemitra*: „Van wien houdt gij meer, van uw vader of van mij?” „Mijne liefde voor mijn vader”, antwoordt deze, „is als een groote berg, en die voor u als een zwarte nagelrand.” Op deze woorden ontsteekt *Abimanjoe* in toorn en beveelt hem te vertrekken, maar *Soemitra* lacht en zegt: „Zelfs de berg *Meroe*, als hij instort, blijft ingestort; maar een zwarte nagelrand, die 's avonds gesneden wordt, groeit den volgenden morgen weder aan.” *Soemitra* wordt nu gedood en *Abimanjoe* neemt eene bloedige wraak op de *Korawa's*. *Karna*, ziende, dat *Abimanjoe* alleen den vijand het hoofd biedt, wordt van medelijden doordrongen en raadt hem aan te wijken. *Abimanjoe* antwoordt, dat hij bereid is te sterven. *Karna*, wetende, dat hij niet zal terugtrekken zoolang hij gewapend is, schiet op den pijl, dien hij in de hand heeft. *Abimanjoe* zegt nu: „waarom schiet gij op mijn pijl, o vader, in plaats van op mijn ligchaam te mikken?” *Karna* deelt hem zijn doel mede, maar *Abimanjoe* is toornig en zegt, dat hij op datzelfde oogenblik wil sterven, als *Doerjodana* hem slechts volgt, en vliegt nu op den koning der *Korawa's* aan. Hij wordt ten laatste overweldigd en elk deel van zijn ligchaam gewond. Hij ziet er uit als een man, die met eene schoone vrouw liefde pleegt, en de pijlen, die in zijn ligchaam steken, als 't smeersel van eene vrouw, die zich met pinangwater heeft besmeerd. (*) Aan de keel gewond, is hij als een man met een halsketen; op zijn ligchaam

(*) Aan de woorden سُقْرَتِي قُتِيلَاس قُرْمَقُون دَعْن اَیْر قُیْنَع schijnt iets te ontbreken.

als iemand, die *kilatbahoe's* (*) en *sawit's* (†) draagt, en op zijne borst als iemand, die met *kalambak* is ingewreven (§), en op zijne armen als iemand, die armbanden draagt, welke met edelgesteenten bezet zijn. In den strijd heeft hij het voorkomen van *Batara Mērpata* (**) als bruidegom van *Dewi Ratih*. Het geluid van de olifanten en paarden klinkt hem lieflijk als de woorden van een man, die eene schuchtere vrouw tracht te overreden. *Abimanjoe* zegt: „Ik ben als een verboden ivoren *balej*: als de eigenaar tegenwoordig is, durft niemand daarop plaats nemen; maar zoodra hij afwezig is, dan durft een ieder zulks.” (††) *Abimanjoe* nu was gelijk aan eene bloem, waaraan nog geene bij heeft gezogen, en die voor sieraad geschikt is. Zijn ligchaam, met bloed bedekt, was als *artal* (§§), die met honig vermengd is. Het bloedverlies veroorzaakt hem geene pijn. Eindelijk treft een pijl zijne tong, en is hij niet meer in staat te spreken. Zijn uiterlijk is als dat van eene verwelkte *kanigara* bloem op een gouden *talam*, en hij sterft op het slagveld, gelijkende op mos, dat op een gouden beker geplaatst is, terwijl zijn bloed welriekend is als *Nērēsētoe* (***), en de hommels gonzen alsof zij schreijen.

(*) *Kilatbahoe* is een *armband*.

(†) *Sawit* is een *halssieraad* in 't Kawi (Lamp. *sabik*); Gericke geeft *sawin* op.

(§) اوع يغ براورق خلميق

(**) De tekst heeft verkeerdelijk مرقاني

(††) Eene toespeling op de afwezigheid zijns vaders (*Ardjoena*) en op de daardoor opgewekte stoutmoedigheid des vijands om hem te vermennen.

(§§) Is Mal. = Jav. *atal* (ontbreekt in de Mal. wdb.)

(***) In pl. v. نروسدو, denkelijk door den Jav. afschrijver, die aan den Jav. vorm *larasētoe* heeft gedacht.

Doerjodana komt nu om het lijk te onthoofden (*), maar *Karna* verzet zich daartegen, zeggende, dat wie dit ook moge willen doen, hem eerst zal moeten bevechten. *Karna* nadert nu het lijk, kust en omhelst het vurig, en zegt: „Eilacy, mijn zoon, hadde ik geweten, dat gij niet zoudt terugtrekken; zou ik dan zoo dwaas geweest zijn, uw pijl te treffen?”

Daar de avond valt, keeren de *Kordwa's* naar hun kamp terug. *Dërmawangsa* bezoekt het lijk van zijnen neef en beweent hem. Het lijk wordt weggedragen. *Dërmawangsa* onderrigt *Soebadra* van den dood haar zoons. Zij valt in zwijm en vraagt aan de twee vrouwen van *Abimanjoe* (*Oetari* en *Soendari*), wie hem in den dood volgen zal. Beiden willen het, maar aan *Oetari*, die acht maanden zwanger is, wordt het niet toegestaan. De *Pandawa's* maken toebe-reidselen voor den dood van *Soendari*.

(Pag. 162.) *Kěsna*, *Bima* en *Ardjoena* keeren terug, na de vijanden gedood te hebben, die hen op eene andere plaats hadden bezig gehouden. *Ardjoena* verneemt den dood van zijn zoon en valt in onmagt. Hij wil met *Abimanjoe* sterven, maar dat wordt hem door *Kěsna* belet. Hij verwijt nu *Dërmawangsa* den dood zijn zoons. *Kěsna* berispt hem daarover, en zich voor *Dërmawangsa's* voeten buigende, vraagt hij hem naar de reden van *Abimanjoe's* dood. *Dërmawangsa* antwoordt: „*Abimanjoe* raakte binnen de *tjakrabijoewa*, en toen ik voornemens was hem ter hulp te snellen, werd ik daarvan teruggehouden, omdat zij afgesloten was door *Djajadrata*, die de deur daarvan was. Dit hoorende, doet *Ardjoena* de gelofte zich te verbranden, indien het hem den volgenden dag niet gelukt *Djajadrata* te dooden. *Djajadrata*, *Ardjoena's* gelofte gehoord

(*) تڤندس (passive vorm منندس) is met Kaw 'tien 't Balin. *tēdas* (hoofd) in verband te brengen.

hebbende, vraagt aan *Doerjodana* verlof naar huis terug te mogen keeren. *Drona* zegt: „Indien uw tijd gekomen is, zult gij evenzeer te huis sterven; zoo niet, dan zult gij hier ook niet sterven”. *Djajadrata* blijft.

Kēsna raadt *Ardjoena* aan, den Goden te bidden, ten einde in staat te zijn *Djajadrata* te dooden. *Ardjoena* bezoekt nu *Loedra* (*), die hem openbaart, dat hij *Djajadrata* met zijn pijl *Pasoepati* zal dooden. *Ardjoena* onderrigt *Kēsna* van de openbaring, en *Kēsna* belooft hem zijn wagen met de paarden *Walikarpoespa* en *Sena* (†), daar de wagen van al zijne wapenen voorzien is en de paarden onkwetsbaar zijn. *Ardjoena* is verheugd.

(Pag. 163). Bij het aanbreken van den dag neemt *Soendari* afscheid van hare medevrouw *Oetari*, die weenende haar ziet vertrekken. Zij zegt: „Gij gaat u met uwen echtgenoot verlustigen, terwijl ik met mijne smart achterblijf; indien mijn haar loshangt, wie zal het in een knoop opbinden; en indien mijne kleeding in wanorde is, wie zal haar in orde brengen? O, jongere zuster, zeg hem, dat ik hem zal volgen, zoodra mijn kind geboren is.” *Soendari* tracht haar te troosten, maar zij herneemt: „Wanneer ik sterf, laat mij dan de maan worden, en gij de *poenggoek* (§), die treurt en zich niet laat hooren, wanneer de maan niet schijnt, maar zich verheugt en laat hooren als zij zich vertoont.” *Soendari* verzoekt een sirihpruimpje van hare medevrouw en hare monden raken elkander.

(*) Jav. een naam van *Siwa*.

(†) In 't Kawigedicht worden 4 paarden vermeld (*Walāhaka*, *Abh-rapoēspa*, *Soekantā* en *Senja*). Op een andere plaats heeft 't Mal. سڪند en سين. Dit سڪند (in pl. v. *Soekanta*) is opmerkelijk en zoude aan 't Tamil doen denken; vgl. Mal. *nilakandi* (Tamil in pl. v. *nilakantī*, *blauwnek*, bijnaam van de paauw).

(§) 't Kawi heeft *tadahasi*. De *poenggoek* is een uilsoort, die slechts bij maanlicht geluid geeft; vgl. de Brieven over 't Lamp.

Schreiende omarmen en kussen zij elkaâr. *Soendari* begeeft zich nu naar *Abimanjoe's* lijk en werpt zich in het vuur.

Den volgenden dag trekken de *Korawa's* op en vormen onder bevel van *Drona* de slagorde *Pâtëmahjoewa* (*). *Djajadrata* staat in het midden, omringd door olifanten, paarden, wagens en soldaten. *Ardjoena* verlaat nu het kamp met *Dërmawangsa*, enz., terwijl voor *Dërmawangsa* zorg gedragen wordt. De aanvoerders der slagorde zijn *Sërikandi* en *Dëstadjamina*; *Ardjoena* vormt de keel. Hij ziet er uit als een vulkaan, die de wereld verbrandt. Hij bestijgt den wagen *Walikarpoespa* (†); zijne paarden zijn *Sukanda* en *Sena*, en *Këсна* zijn wagenmenner. Zij doen hunne muziekinstrumenten hooren, die den vijand met schrik vervullen. Beschrijving van de stelling en het gevecht der beide partijen. *Winda* en *Noewinda* worden beiden door *Ardjoena* doodgeschoten, en de vijand slaat op de vlugt. *Ardjoena* neemt zijn pijl, genaamd *Tëroes-patala* (§), en stoot die in de aarde, waaruit water opwelt, waarin de krijgslieden verdrinken (**). *Doerjodana* nadert op zijn wagen. *Ardjoena*, door *Këсна* aangespoord, vernietigt met zijn pijl *Doerjodana's* wagen en doodt den voerman en de paarden, terwijl de pijlen van *Doerjodana* verbroken worden en zijn maliënkolder, een geschenk van *Batara Indra*, verloren gaat. *Doerjodana* vlugt. *Dërmawangsa* zendt *Satijaki* en *Bima* tot *Ardjoena*, die met *Bima* een aantal vijanden doodt. *Satijaki* doodt *Sara*, *Danawasa* en *Djajadrana*. Nu nadert *Boelisrawa* om *Satijaki* aan te vallen. Zij vernielen elkanders wagens en pijlen, en stijgen af om met de knods te vechten. Nadat beiden hunne

(*) Zoude de slagorde in de gedaante van een padma (of lotus) betee-
kenen, maar uit 't vervolg blijkt, dat dit niet de ware lezing is.

(†) Deze eigennaam is verknoeid uit de namen van twee paarden (zie
boven bl. 38).

(§) ترس قاتال

(**) 't Kawi: waarin zij zich baden.

knodsen gebroken hebben, worstelen zij. *Satijaki* wordt eindelijk ter neder geworpen, terwijl hem *Boelisrawa* bij 't haar grijpt, hem op den rug slaat en met zijn *tjandra* (*) wil dooden. *Kesna* beveelt *Ardjoena* op *Boelisrawa's* regterhand te schieten. Vallende zegt *Boelisrawa* tot *Ardjoena*: „Zijt gij een held? Is het de gewoonte zijn vijand te bevechten zonder hem te waarschuwen?” *Ardjoena* antwoordt: „Ook mijn zoon werd zonder waarschuwing door u gedood.” *Boelisrawa* wordt nu door *Satijaki* met zijn wapen, genaamd *Mangekabama* (†), gedood. *Ardjoena* en *Bima* verslaan een groot aantal vijanden en doen den vijand wijken. Zij zoeken *Djajadrata*. *Soerantaka* wordt door *Bima* verslagen. *Kartasoeta*, *Wiradja* en *Kartaroema* (*Kartawarma*) worden door *Ardjoena* gedood. Daar de zon in het westen daalt, is *Ardjoena* vertoornd, dat hij er nog niet in geslaagd is *Djajadrata* te ontmoeten. *Kesna* werpt daarop zijn *tjakra* naar de zon, die er door verduisterd wordt. De vijand juicht, denkende, dat de nacht gekomen is en *Ardjoena* zich tot vervulling zijner gelofte zal moeten verbranden. *Kesna* nadert de plaats van *Djajadrata*, de andere krijgslieden voorbijgaande, en doet zijn *tjakra* licht op hem werpen, terwijl hij hem aan *Ardjoena* aanwijst, hem tevens te kennen gevende, dat *Djajadrata's* vader van de goden verkregen heeft, dat al wie zijns zoons hoofd op den grond doet vallen, zelf zal omkomen. *Ardjoena* neemt zijn pijl *Oeroedara*, treft daarmee den hals van *Djajadrata*, en beveelt haar het afgehouden hoofd naar *Sindoepati*, den vader van *Djajadrata*, die voor het heil zijns zoons boete doet, te brengen. Deze ontstelt op het zien van het hoofd zijns zoons en sterft. Na *Djajadrata's* dood schijnt de zon weder. *Doerjodana*, *Karna*, *Salja*, *Doersasana*, *Sakoeni* en de andere *Korawa's*

(*) *Tjandrahasa*.

(†) *Kawi sang mangekabama*.

beschuldigen *Drona*, dat hij de oorzaak is van *Djajadrata's* dood. *Drona* wordt boos en weigert *Ardjoena* te bevechten. *Karna* wordt nu uitgenoodigd *Ardjoena* te gaan aanvallen. De strijd woedt voort tot den nacht. *Karna* is verheugd, dat de zon onder is, en beide legers strijden voort, terwijl lichten worden ontstoken. *Bima*, *Ardjoena* en *Satijaki* rigten groote slagting onder den vijand aan. *Bima* verslaat *Patī*, en *Satijaki* trekt terug (*). *Satijaki's* zoon, *Sangasanga*, valt *Arja Djajarata* aan, maar wordt tot de vlucht gedwongen. *Bima* komt hem ontzetten en doodt *Djajarata*. *Saraba* en *Sarata* komen, en worden beiden door *Bima* gedood, die ook *Soerakbaija* (†) en *Soerantuka* (? vgl. bl. 40.) verslaat. De *Korawa's* worden teruggedreven, terwijl hunne lichten uitgaan en die der *Pandawa's* in glans toenemen. Dit ziende, wenden zich *Krēpa* en *Salja* tot *Doerjodana*, die aan *Karna* bevel geeft de troepen op nieuw te doen aanrukken. *Karna* spreekt met geringschatting over *Bima* en *Ardjoena*, en verbindt zich hen beiden te bevechten. *Krēpa* ziet van ter zijde naar *Bangbang Sotama* zeggende: „Indien gij door *Doerjodana* als zijn vriend behandeld wordt, behoort gij niet zoo te pogchen als *Karna*.” *Karna* is toornig en wil *Krēpa* doorsteken, maar *Sotama* valt hem aan, zeggende, dat hij zijnen oom (§) niet zal bevechten.

Doerjodana maakt een einde aan den twist. *Karna* rukt op den vijand aan en rigt een bloedbad aan. De toortsen der *Pandawa's* worden uitgedoofd en die der *Korawa's* nemen in helderheid toe. *Ardjoena* krijgt bevel *Karna* te bevechten, maar *Kēsna* verzet zich er tegen, wetende, dat *Ardjoena* bij nacht niet kan vechten en door *Karna* versla-

(*) Hier is 't hdst. zoo verward, wat betreft de eigennamen, dat ik er maar wat van heb moeten maken.

(†) سورك باي

(§) مامق (moeder's broeder) daar zijn vader, *Drona*, een zuster van *Krēpa* gehuwd had; vgl. *Bhāratajoeddha*. Z. 17 str. 8.

gen zou worden, daar deze bij nacht even goed ziet als bij dag. „*Gatotkatja*”, zegt hij, „is de eenige man, die in staat is *Karna* bij nacht te bestrijden, terwijl hij bovendien onkwetsbaar is”. *Gatotkatja* gevoelt zich vereerd. *Ar-djoena* wordt door medelijden bewogen, daar *Gatotkatja* een jong mensch is. *Gatotkatja* bestrijdt *Karna*, en doet door gebeden een groot aantal pijlen uit verschillende deelen van zijn ligchaam voortkomen. Gevolgd door de *Pandawa's* slaat hij *Karna* en de *Korawa's* op de vlugt. Vier reuzen treden voor, *Lambana*, *Lamboesa*, *Ajoeda* en *Sërënggi*, zoons van *Datey* (*) *Giri*. *Lambana* wordt gedood door *Gatotkatja*, die hem het hoofd afdraait en het naar *Doerjodana* slingert, zeggende: „Neem het hoofd van uw bloedverwant.” *Lamboesa* nadert met zijn *trisoela*, maar wordt ook gedood. *Ajoeda* ondergaat hetzelfde lot, zoo-
wel als zijn broeder *Sërënggi*, die naderde, zeggende; dat hij het was, die *Abimanjoe* versloeg. (†) Nu nadert *Karna* om *Gatotkatja* te bestrijden, die bij een leeuw wordt vergeleken, terwijl *Karna* de olifant is. De *Korawa's* trekken terug, en hunne toortsen worden uitgebluscht. *Karna* schaamt zich, dat zijn leger vlugt, en vernietigt *Gatotkatja's* kar met voerman en paarden. *Gatotkatja* stijgt in de lucht en vermengt zich met de wolken. *Karna* is beschaamd, daar hij zijn vijand niet ziet, en werpt zijne pijlen naar alle zijden rond. Zijne wapenen worden *Samëtiloengan* (§) genoemd. Hij is ongerust, en ziet vol ontsteltenis regts en links. *Gatotkatja* schreeuwt in de lucht, *Karna* met eene stem als de donder waarschuwende. *Karna* ziet naar boven en zegt: „Ik zou gestorven zijn, indien gij niet geroepen hadt.” Hij noodigt hem uit neder te dalen.

(*) داتي (Sanscr. *dailya*) vindt men vóór Titannamen.

(†) Een fout of een leugen, daar *Irawan* de door hem gedooide zoon was (zie boven, bl. 27).

(§) سمتي لوغن

Nu *Gatotkatja* nederdaalt, schiet *Karna* hem met de *Brahmastra*, maar *Gatotkatja* neemt in omvang toe en gelijkt een reus, die gulzig op lijken aast. *Karna* is wanhopig, daar hij ziet, dat al zijne pijlen hem niets baten. Hij grijpt zijn wapen *Ganta soedanta*, een geschenk van den god *Adoenah* (?), dat hem door *Narada* gebragt is.

De scheede viel te *Pocerabaija*, toen *Narada* het door de lucht droeg en werd *Gatotkatja*. (*) Het was het eenige wapen, waarmede *Gatotkatja* gewond kon worden. *Karna* wondt hem daarop in de borst. *Gatotkatja* valt voor een oogenblik in zwijm, en springt daarop op *Karna's* wagen, dien hij met zijne knods eer hij sterft, vernielt. De *Korawa's* juichen. De *Pandawa's* begeeven zich naar het lijk van *Gatotkatja*, wiens dood zij beweenen.

Ardjoena en *Bima* willen hem wreken, maar de eerste wordt door *Kesna* weêrhouden, daar het nog donker is. *Bima*, *Gatotkatja's* vader, zet het gevecht echter woedend voort en verslaat een aantal vijanden. De *Korawa's* trekken langzaam terug.

(Pag. 174.) *Dewi Arimbi*, *Gatotkatja's* moeder, van den dood haars zoons onderrigt, verlaat *Děrpadi* en *Koenti*, begeeft zich naar het lijk en werpt zich in het vuur. Intusschen woedt het gevecht voort tot middernacht, toen de slaap de krijgslieden met hunne olifanten en paarden overvalt. Zij slapen en droomen van den oorlog.

Den volgenden dag rukken de *Pandawa's*, door *Wangsapati*, *Děrpada* en *Satijaki* aangevoerd, op den vijand aan. *Tjandra* (?) wordt door *Satijaki* doodgeschoten. *Drona* drijft *Satijaki* terug en doodt *Arija Darbala*. *Wangsapati* rukt aan om zijn dood te wreken, maar wordt zelf met zijne twee kleinzoons gedood. *Zabit* (†) en *Djaja Laksana* worden door *Drona* verslagen. *Děrpada* snelt aan, maar wordt

(*) Hier zal wel iets ontbreken, daar *Gatotkatja* de zoon van *Bima* is.

(†) زبیت

ook gedood. *Dëstadjamina* doet de gelofte, dat hij niet sterven zal, vóórdat hij *Drona* heeft verslagen, en rukt met de *Pandawa*-krijgslieden aan. Zij omringen *Drona*, maar al wat zij naar hem slingeren, deert hem even weinig als regen, die op een rots valt. Elk, die *Drona* nadert, wordt door hem gedood. *Këšna* spoort *Ardjoena* aan, zijn magtigen pijl op *Drona* te schieten, maar *Ardjoena* weigert dit, daar het eene groote zonde is, zijn geestelijken onderwijzer, die als een vader beschouwd wordt, te dooden. *Këšna* antwoordt, dat, indien *Ardjoena* weigert *Drona* te dooden, het raadzaam is het gerucht te verspreiden, dat *Sotama*, *Drona's* zoon, gedood is, ten einde *Drona* van 't gevecht te doen afzien. *Ardjoena* weigert zich aan eene leugen jegens zijn *goeroe* schuldig te maken. *Bima* snelt vooruit en doodt met zijn knods een olifant, genaamd *Sotama*, en roept luid: „Ik heb *Sotama* gedood.” De *Pandawa's* juichen, alsof *Sotama*, *Drona's* zoon, gedood was. *Drona* valt in zwijm en de goden zien ontsteld toe, en bestrooijen zijn ligchaam met welriekende bloemen. *Dëstadjamina* trekt zijn *tjandrassa* uit om den in zwijm liggenden *Drona* te onthoofden. *Dërmawangsa* tracht hem hiervan terug te houden, maar zijne woorden worden in den wind geslagen. *Dëstadjamina* snelt naar den wagen, waarin *Drona* ligt, en zijn hoofd afgehouden hebbende, slingert hij het naar *Doerjodana*, zeggende: „Neem het hoofd van uw *goeroe*.” *Doerjodana* ontstelt, en vlucht, gevolgd door *Szlja*, *Karna*, *Doersasana* en *Sangkoeni*, die allen als 't ware om het hardst loopen. Hij, die het snelst loopt en tevens weeklaagt, is *Sangkoeni*, die zich verbeeldt, dat de *Pandawa's* hem op de hielen zitten, en zelfs van angst zijn water niet kan houden, roepende: „Helaas, nu zal ik zeker sterven en nooit mijne vrouw weder zien! Hoewel zij zwart en door de pokken geschonden is, houd ik van haar, daar zij zich zeer goed

jegens mij gedraagt. Wanneer ik sterf, zal zij zeker een ander tot man nemen."

Banghang Sotama vraagt, waardoor de slagorde verbroken is, en verneemt van *Doerjodana* den dood zijns vaders door de hand van *Děstadjamina*. *Sotama* vliegt heen om hem te ontmoeten en doodt een groot aantal der *Pandawa*-krijgslieden. *Kěsna* verzoekt *Ardjoena*, *Sotama* te bestrijden; maar *Ardjoena* zegt, dat hij den dood verkiest boven een strijd tegen den zoon van *Drona*, van wien hij zooveel vriendschap genoten heeft. Daar *Ardjoena* weent, wordt hij door *Bima* bespot. Deze zegt: „Gij zijt slechts een huilebalk (*); waar zijn nu uwe woorden, dat gij de zoon van een groot koning zijt? Indien gij *Drona's* zoon niet wilt doden, dan zal ik het doen."

Nu wordt *Děstadjamina* door *Satijaki* beschimpt: „Hoe kan een held een slapend man doden, en waarom bevecht gij *Sotama* niet? *Děstadjamina* wordt toornig, grijpt zijne pijlen en *Satijaki* zijn knods; maar beiden worden teruggehouden door *Bima* en *Sakoela*, terwijl zij door *Děrmawangsa* en *Kěsna* wegens hun onbetamelijk gedrag berispt worden. *Sotama* verslaat een groot aantal der *Pandawa*-krijgers, die hem niet durven bestrijden uit vrees voor zijne wapenen, die als het ware de wereld verbranden. *Bima* alleen staat op zijn wagen en *Ardjoena* snelt hem ter hulp met zijn pijl *Baroenastra*, waardoor *Sotama's* wapenen weggevaagd worden. *Sotama* schiet daarop zijn pijl *Tindjomaja* (†) af. *Kěsna* raadt *Bima* van zijn wagen te stijgen, daar hij anders gedood zal worden. *Sotama's* pijl mist zijn doel. Vertoornd, dat zijn pijl hem niets gebaat heeft, schiet hij een vlamgenden pijl af. *Ardjoena* werpt nu zijn pijl *Banjostra* (§), waardoor de pijlen van

(*) اشكو این سماج قناعتس

(†) Kawi: *tedjomaja* (glansrijk).

(§) Denkelijk: *banjoastra* (*banjoe* en *astra*). Kawi heeft: *mahagnejāstra*

Sotama hunne kracht verliezen (*). *Sotama* schaamt zich, dat al zijne magtige pijlen voor die van *Ardjoena* onderdoen. Hij gaat daarop heen om in de bergen boete te doen. De strijd woedt voort tot in den nacht, toen beide legers terugtrekken. De *Korawa's* beraadslagen over de beste wijze van den oorlog voort te zetten. Zij komen over een, dat alleen *Karna* en *Salja* in staat zijn den vijand te bevechten. *Doerjodana* herinnert *Karna* zijne belofte, toen hij hem aanried de helft van het koninkrijk te weigeren, de *Pandawa's* te bevechten. *Karna* antwoordt, dat hij zijn woord zal houden en *Ardjoena* en *Bima* zal dooden, zeggende, dat zijn pijl *Widjajatjapa* hen zal verdelgen, daar hij alle soorten van monsters voortbrengt. *Doerjodana* is verheugd dit te hooren. De *Korawa's* vieren feest; maar de onderdanen van *Karna* zijn ongerust, daar hun door priesters gezegd is, dat *Karna* zal verslagen worden. De voorspelling schijnt bevestigd te worden door lieden, die uit *Karna's* grondgebied, *Wanggapocra*, komen met het bericht, dat heillooze teekenen daar gezien zijn; dat zijne stad door een storm bijna verdelgd en zijn slaapvertrek opgeligt is. De wind huilt, als voorspelde hij *Karna's* nederlaag. Zijne vrouw en bijwijven schreijen en willen zich dooden; maar *Karna* behandelt het gerucht met minachting. *Karna* neemt nu afscheid van *Doerjodana* en keert terug naar zijn paleis. Hij vindt zijne vrouw *Dewi Goenti* met loshangende hairen en met een *patrēm*, waarmede zij zich wil doorsteken, in de regterhand. Zij zegt: „Ik droomde van nacht van u, dat gij u met uwe onderdanen in de zee wierpt en aan land trachtet te komen. Het gelukte u niet en gij dreeft voort.” *Karna*, hoewel door dit verhaal getroffen, troost zijne vrouw.

(*) نرفاليس: vgl. boven bl. 27.

(Pag. 179). Diep in den nacht vertrekken *Dërmawangsa*, *Kësna* en *Ardjoena* naar het slagveld. *Ardjoena's* pijl dient als toorts. *Ardjoena* gaat voor; *Kësna* en *Dërmawangsa*, die gebeden prevelt, volgen. Zij zien eene zee van bloed; de lijken van olifanten en paarden zijn als eilanden; die der menschen als koraalriffen, en verscheidene soorten van schilden drijven voort als schepen. Spoken worden gezien, die de lijken verslinden en op verschillende wijzen hun afschuwelijk gastmaal houden. Zij ontmoeten vrouwen uit *Astinapoera*, die hare mannen en broeders zoeken, en bezig zijn met de wapenen, die in hunne lichamen steken, weg te nemen, en rozenwater en reukwerken op hunne wonden te leggen. Zij ontmoeten een gekwetste, die zijn wonden met de *tjamara* (*) eener lans verbonden heeft, en eene gebrokene werpspies als stok gebruikt. Hij verzoekt hun om water, en daar zij het niet hebben, geven zij hem eene sirihpruim. Zij sporen *Drona's* lijk op, maar kunnen het niet vinden. *Dërmawangsa* prevelt zijne gebeden en nu vinden zij het. Zij buigen zich voor zijn voeten, en vragen vergiffenis, zeggende, dat zij hem niet gedood hebben. *Drona's* wagen wordt dan door hen bij dien van *Bisma* getrokken. Ook aan dezen held bewijzen zij hulde. Hij herkent hen en drinkt water op de plaats, waar hij slaapt (†) *Dërmawangsa*, zich buigende, zegt: „Wat is de schuld van een man, die zijn *goeroe* doodt?” *Bisma* antwoordt, dat dit het gewone lot in den oorlog is, en dat er geene sprake is van schuldig te zijn. Hij zegt hun nu, dat zij zullen overwinnen. Zij nemen daarop afscheid en de heilige man gaat naar den hemel. De koning gaat naar de rivier *Pantjaka*, waar hij een bad neemt. De *Pandawa's* voegen zich bij hem en bekleeden hem na het bad met zijn koninklijk gewaad (§).

(*) *De haarbos.*

(†) Hier is zonder twijfel eene leemte in het handschrift.

(§) Hier ook is het handschrift zeer duisteter.

(Pag 180). Den volgenden dag maken allen zich tot den strijd gereed en trekken op. *Karna* is de opperbevelhebber der *Korawa's*. Beide legers toonen hunnen heldenmoed tot de zon ondergaat. *Dërmawangsa* bezoekt *Bisma* en biedt hem eene bloem (*) aan als een teeken van genegenheid voor zijn leermeester. In denzelfden nacht verzoekt *Karna* den koning van *Mandrakapoera* (†) tot wagenmenner te hebben, daar *Ardjoena* ook eenen zeer magtigen in *Kěsna* heeft. *Salja* weigert in het eerst en beledigt *Karna*, maar wordt eindelijk door *Doerjodana* daartoe overgehaald. Ter zelfder tijd volbrengen de *Pandawa's* godsdienstige waschingen en de Goden zeggen hun, dat zij zullen overwinnen.

Den volgenden dag trekken de *Pandawa's* op, aangevoerd door *Bima*, *Ardjoena*, *Sikoela* en *Sadewa*; terwijl *Dërmawangsa* de achterhoede vormt. *Kěsna* onderrigt *Ardjoena* op welke wijze hij *Karna* en *Salja* moet bevechten, daar beiden helden zijn van groot aanzien en verdienen ontzien te worden. *Ardjoena* zegt, dat hij weet, dat hunne slagorde *di moengan-moengan* (§) is, beteekenende: vooruitrukken zonder zich terug te trekken; terwijl hij de *Ardatjandra* (halve maan) aanbeveelt als de slagorde, door de *Pandawa's* te vormen. *Bima* plaatst zich aan den regter-, *Satijaki* aan den linkerhoorn; terwijl *Ardjoena* in het front staat, aan een vulkaan gelijk, die de wereld verbrandt, *Dërmawangsa* met *Sadewa*, *Sikoela* en *Bosnita* (***) het centrum vormende.

De *Korawa's* trekken op en vormen de slagorde *Bijoe-wajoejoe* of de *schorpioen* (††). *Sang Doermoeke* is de regter-,

(*) بوع سوسن کلاشه Jav. *Mandraka*.

(†) i. e. *Salja*.

(§) د موشن ر (??)

(***) بونیت

(††) ارتین کال بیون بیون (††) De Maleische naam zal wel uit *bjoehájoejoe* (kreeftslagorde) ontstaan zijn.

Sangkoeni met *Soesena* de linker schaar; *Doerjodana* is de hals, *Karna* de bek, zijn zoon *Sang Darma* (*) is niet ver van hem, en *Doersasana* is de staart. *Karna* bluft tegen *Salja* op de wonderen, die hij verrichten zal, zeggende, dat hij de *Pandawa's* zal vernietigen, alsof hij een pompoen in stukken hakte, aan schijfjes sneed en uitperste (†). „Zijn *widjajatjapa*”, zegt hij, „zal den vijand vervolgen, waarheen hij ook mogt vlugten.” *Salja* is niet ingenomen met zijn gepoch en zegt, dat het waarschijnlijker is, dat hij niet in staat zal zijn *Ardjoena* te bevechten, daar diens *Pasoepati* een ieder ter helle doet varen. *Karna* ergert zich, daar *Salja's* woorden hem beschaamd maken. Hij drukt zich de kroon, die als eene zon is, op het hoofd en bestijgt zijn wagen *Djati-soera*, terwijl *Salja* zijn voerman is. Het leger der *Korawa's* strekt zich uit tot aan den voet van den berg *Imagiri*.

Beschrijving van het leger. De vijandelijke legers raken slaags en *Karna* rigt eene groote slagting aan. De vijand wijkt. *Dërmawangsa* op zijn wagen, aan welks voet *Patih Djaja* en *Rata* staan, valt *Karna* aan, die terug trekt. De *Pandawa's* met *Bima* en *Ardjoena* rukken aan. *Satijaki* ontmoet *Soesena*, dien hij doodt. De *Korawa's* vlieden en *Bima* vervolgt *Doerjodana*, dien hij met scheldwoorden overlaadt. *Doerjodana* keert zich om, maar vlucht eindelijk op nieuw. *Doersasana* wordt toornig en valt *Bima* aan, die door de pijl *Barlustra* (§) wordt getroffen, en, zonder gewond te zijn, in eene zittende houding neder valt. Zij schieten pijlen op elkander af, maar zonder eenig gevolg. Eindelijk doodt *Bima* den olifant van *Doersasana* met zijn knods, en hem zelven bij de haren grijpende, werpt hij

(*) Kawi: *Soedarma*.

(†) سقرت مان بوه كندر دچنچغ دبويرس^۲ درمس

(§) 't HS. heeft: برکسترا

hem op den grond, terwijl hij hem de knie op de borst drukt. *Doerjodana* beveelt zijnen soldaten *Bima* dood te schieten. Door 't lichaam van *Doersasana* als schild te gebruiken weert *Bima* al de pijlen af. *Doerjodana*, vreezende dat zijn broeder in plaats van *Bima* zal doorschoten worden, beveelt zijnen krijgslieden *Doersasana* aan *Bima's* vuist te ontrukken. Een groot aantal trekt op maar *Bima* stoort er zich niet aan. *Děrmawangsa*, *Bima* in gevaar ziende, zendt *Ardjoena*, *Sikoela* en *Sadewa* om hem te ontzetten. Zij slaan hen, die *Doersasana* willen bevrijden, op de vlugt. *Bima* en *Doerjodana* blijven alleen op het slagveld. *Bima* roept nu juichende: hola *Doerjodana!* komt met beiden, goden en vorsten, om getuige te zijn van de vervulling mijner gelofte. „*Bima* doorsteekt nu *Doersasana* met zijne nagels, genaamd *Pantjakanaka*, zoodat het bloed er uit stroomt, en rukt hem de ingewanden uit de buik. *Doersasana*, van pijn op de lippen bijtende, stompt *Bima*, wien dit niet deert. Hij sterft door bloedverlies. *Bima* wast zich in het bloed en reinigt zich 't haar daarmede als met *langir*, terwijl baard en knevels van bloed doortrokken zijn. Met eene stem als de donder slingert hij *Doersasana's* lijk voor de voeten van *Doerjodana* zeggende: „Neem uws broeders lijk en volg hem in den dood.” *Bima* neemt zijn knods op en begeeft zich naar zijn krijgsmakkers. *Ardjoena* geleidt hem naar *Děrmawangsa*, die verheugd is zijn broeder terug te zien. *Děrmawangsa* prijst *Bima* en verzoekt om hetgeen er nog van *Doersasana's* bloed over is. Een gouden beker wordt gebragt en *Bima* perst het bloed daarin uit baard en knevels. Hij beveelt dit bloed naar *Děrpadi* te brengen. Daar een fijne regen nedervalt, zoeken de vorsten eene schuilplaats, sommigen onder zonneshermen en banieren, sommigen onder olifanten, en verfrisschen zich met vruchten. *Bima* is echter nog woedend; hij snelt op den vijand aan en wordt door de *Pandawa's* gevolgd. De *Korawa's* vlugten in ver-

warring, *Doerjodana* beveelt *Karna* de *Korawa's* tot staan te brengen. *Salja* zegt nu tot *Karna*: waar zijn de woorden die gij tot mij spraakt; laat ze mij nu zien.

De krijgskans keert en de *Pandawa's* vlieden, de dapperste niet uitgezonderd, terwijl *Boetat* (*) door *Karna* wordt verslagen en *Sikoela* en *Sadewa* vlugten, nadat hun wagen door *Karna* vernield is. Zelfs *Sërikandi* vlugt; hare haren wapperen om hare borst en bedekken die in plaats van de *këkëmban*, die los nederhangt als door den wind geslingerd. *Satijaki* hijgt ten gevolge van de snelheid zijner vlugt. Ook *Dëstadjamina* vlugt vol schaamte. Een groot aantal der dappersten wordt gedood. De *Pandawa*-vorsten zijn ontsteld, nu zij zien dat niemand *Karna* te keer gaat. *Dërmawangsa* staat besluiteloos op zijn wagen, genaamd *Kənakamaija* †), en *Ardjoena* van enkelen vergezeld, snelt met zijn pijlen aan om de troepen tot staan te brengen. *Bima* werpt zijn pijl *Martatvija* (§). *Karna* en *Doerjodana* worden als het ware ingesloten door de pijlen der *Pandawa's*.

De *Koerawa's* vlugten in wanorde en *Karna*, verbaasd zich door de *Pandawa's* omringd te zien, wenkt zijn vlugtende, krijgslieden. *Ardjoena* met *Kësna*, als zijn voorman, bestrijdt nu *Karna*, wiens wagenmenner *Salja*, de koning van *Mandoerakapoera*, is. Beide helden, even schoon en *Indra* gelijkende, bedekt met hunne sieraden, die als de bliksem schitteren, werpen hunne pijlen, die op rood vliegende vonken gelijken, terwijl de zon bij den glans hunner wapenen taant. *Indra*, die uit den hemel nederziet, en evenzoo *Narada* zien de pijlen als zwaluwen, die het noodige tot het bouwen van nesten aandragen. *Karna* schiet zijn pijl *Nilapratjanda*, beteekenende een hevige wind,

(*) Zie boven.

(†) *Gowden* of *van gond*.

(§) In pl. v. *Amrë tatoja*.

af, zoodat de *Pandawa*-onderdanen naar de zee worden gevoerd, die kookende de visschen bedwelmt en zelfs de *Nagaslang*, *Nantaboga* (*), naar de oppervlakte doet stijgen. Beide strijders zijn verbitterd, daar zij zien dat hunne pijlen elkander te niet doen. Karna grijpt zijn *widjajatjapa*, die tot hem komt, zoodra hij er om wenscht. Daaruit vliegen bergen, steenen, slangen, spoken, reuzen, van welke sommige slechts uit een hoofd, romp of hand bestaan, terwijl vier soorten van pijlen verschijnen; eene, *bagawana* (†), is als beitels; eene, *saragangga* (§), als de bek van een rhinocerosvogel (**); eene, *tradjoebala* (††), als? . . . (§§), en eene, *warnakarna* (***) is als varkensooren. Het slagveld wordt met hen gevuld; elk der monsters draagt zelf wapens, vecht, grijpt het hoofd zijns slagtofers aan, bijt het af en slingert het weg, breekt den nek van zijn vijand, verslindt zijn hersenen en zuipt zijn bloed. De *Pandawa's* vlieden in verwarring en zelfs de Goden zijn verlegen. *Ardjoena* grijpt zijn *sisara sampata* en werpt die naar de monsters, maar zij bekreunen zich niet om de pijlen, die zij stuk breken. *Ardjoena* kruist de armen op de borst (برفلق توبه) ten einde zijne bovennatuurlijke magt voort te brengen en nu verschijnen *Brahma's* pijlen,

(*) In pl. v. *anantabhoga* (Jav. *antaboga*).

(†) بگاو.

(§) Kawi: *Sarakangka*.

(**) قاره اشكغ moet قاره اشكغ zijn.

(††) تراج بال (Kawi: *naratjaballa*). De Mal. schrijver heeft *naratja* met *teradjo* (Perz. ترازو) vertaald.

(§§) تمغیل کبوی.

(***) Kawi: *warakarna*.

genaamd *Brahma Wisā Kṛti* (*), hetgeen beteekent: „vuur in menschelijken vorm.” Zij verdelgen de monsters, maar de wereld is zoo zeer door die pijlen verhit, dat de goden *Ardjoena* verzoeken, hen uit te blusschen. *Nelaganti* (†) zegt: „Blusch dat vuur uit, mijn zoon, want wat zal er van den hemel worden, wanneer gij het niet doet?” De goden bestrooijen nu *Ardjoena* met bloemen en het vuur wordt uitgebluscht. *Karna* grijpt den pijl, waarop hij vertrouwt, en beide helden naderen elkander op hunne wagens, terwijl de paarden elkander bijten. De grond barst open en de zee is fel bewogen. Nu wil *Naga Ardawalika*, zoon van *Sang Naga Sioegina* (§) zijn vader wreken, die door *Ardjoena* gedood is. *Salja* wenkt *Kṛsna*, die de wenk begrijpt en terugtrekt. *Karna* grijpt nu de *widjajatjapa* en legt op *Ardjoena* aan, maar *Ardawalika* komt zich om *Karna's* pijl winden, hetgeen door *Karna* niet wordt bespeurd. Op het oogenblik, dat hij hem wil werpen, zegt *Salja*: „Gij mikt te hoog, en zult hem niet raken”. „O ja, hij zal raken,” antwoordt *Karna*. *Salja's* woorden zeer luid gesproken zijnde, worden door *Kṛsna* gehoord, die, toen de noodlottige pijl wordt afgeschoten, op den wagen trapt om hem in den grond te doen zinken. Diensvolgens wordt alleen *Ardjoena's* haarwring geraakt. *Ardjoena* bijt zich op de lippen, en bindt zijn haar op. *Karna* is beteuterd, omdat zijn pijl *Ardjoena* niet heeft kunnen dooden. *Naga Sioegina's* zoon, *Ardawalika*, zegt tot *Karna*: „Ik was zoo even bij uwen pijl. Ik ben *Ardawalika*, *Naga Sioegina's* zoon, en wensch mijns vaders dood te wreken.” *Karna* zegt toornig: „Waarom wondt gij u om mijn pijl? Wanneer gij uwen vijand wilt doo-

(*) Lees: *Gēni*; Kawi: *Wisāgni*.

(†) 't Is wel *Nilakanti* (een der namen van *Siwa*.)

(§) سَعِ نَاكْتُ سَوَقَيْنِ.

den, ga dan alleen. Zoo lang ik leef werd ik in den strijd door niemand bijgestaan." De slang vliegt in de lucht, haar bek gaapt en zij spuwt haar venijn om *Ardjoena* te dooden, maar door *Kesna* gewaarschuwd doodt hij *Ardwalika*, wiens lijk als een berg nederstort. *Ardjoena* schiet *Karna's* wagen aan stukken, *Karna* en *Salja*, zijn voerman, staan op den grond. *Ardjoena* grijpt de *pasoepati* en zegt tot *Karna*: „Deze zal u afmaken; indien gij den dood vreest, kom dan en bewijs mij hulde." *Karna* wordt toornig, en grijpt zijn pijl onder het prevelen van gebeden, maar wordt onder het bidden door *Ardjoena* gedood. Zijne keel is getroffen, en zijn hoofd, van den romp gescheiden, rolt op den grond en bijt zich op de lippen. Zijn oogen zijn als de volle maan, die flauw schijnt (*); zijne tanden als de bloem *Sërigading*; zijn haar als een wolk, van regen zwanger. Een fijne regen valt neder als de tranen van iemand, die *Karna's* lot beweent. De donder rolt als schreide hij, de wolken schijnen den held in den dood te willen volgen, de regenboog buigt zich over hem heen, de zon schijnt flauw, de bliksemflits schiet heen en weder, de geheele natuur is treurig over den dood van *Karna*, als begeerde zij het hoofd weder op den romp te plaatsen.

De *Korawa's* zijn verslagen, *Ardjoena* werpt zijn *sarasampata* en de andere *Pandawa's* maken eene groote slagting. De *Korawa's* gelijken een woud en *Ardjoena* een vuur, dat het verslindt. Sommige der verdrevene vijanden verbergen zich in spelonken, andere vlieden naar de bergen, weder andere naar de bosschen; sommige verschuilen zich onder de lijken, terwijl andere om genade smeeken. De *Pandawa's* zouden het kamp binnengetrokken zijn, wanneer de nacht niet ware ingevallen. Beide partijen trekken

(*) تارم تمارم.

terug. De *Pandawa's* vieren feest en verheugen zich. Vele van de *Korawa's*, van hunne naaste bloedverwanten be-roofd, zonden het kamp verlaten hebben, ware het niet om *Doerjodana*, met wien zij medelijden hebben. De koning der *Korawa's* is bedroefd over het verlies van zijne betrekkin-gen en van hen, op wie hij het meest vertrouwde, zooals *Drona*, *Bima*, *Karna*, enz., terwijl slechts weinigen van hen overblijven. Hij raadpleegt *Sangkoeni*, die hem aan-raadt *Salja* tot bevelhebber te benoemen, omdat deze held de eenige is, die geschikt is om tegenover den magtigen vijand gesteld te worden. Hij toch heeft de magt van *Loedra* en de *Pandawa's*, bij hem vergeleken, zijn niets. „Ditmaal zullen wij overwinnen en nu zullen wij zien of *Salja* uw vriend is. Daarom is het beter dat gij zelf tot hem gaat”. De *Korawa's* bezoeken *Salja*, en *Doerjodana* op eerbiedige wijze hem vader noemende, smeekt hem het bevel tegen de *Pandawa's* op zich te willen nemen, daar niemand geschikter is om hen te bestrijden. *Salja*, hoezeer door medelijden bewogen, weigert de eer, zeggende dat hij slechts een berg-bewoner is, onbedreven in de kunst van den oorlog, en stelt den koning voor om vrede te maken met de *Panda-wa's*, terwijl hij gereed is hen te bevechten als zij dien niet aannemen. *Bangbang Sotama*, *Salja's* woorden hoorende, wordt toornig en verwijt hem, dat hij alleen met zijn mond de vriend der *Korawa's* maar heimelijk die der *Pandawa's* is; hij beweert dat *Salja* de ware oorzaak van *Karna's* dood is, omdat hij hem zeide, dat hij te hoog mikte en op die wijze *Kesna* op zijne hoede deed zijn. „En boven-dien”, ging hij voort, „*Salja* is een oom van *Sedewa* en *Sikoela*. *Salja* zegt woedend: „Gij, *Drona's* zoon, gij zijt slechts met uw mond een rapper man. Als men u toelaat mij op die wijze te behandelen, verlaat ik *Doerjodana's* zijde en kies die der *Pandawa's* (*).” Hij trekt zijn dolk

(*) Hier is 't HS. vrij duister.

om *Sotama* te doorsteken, zeggende: „Indien gij vreest te sterven, buig u dan voor mij neder”. *Sotama* staat op en zegt, dat het hem onverschillig is door hem gedood te worden, en dat hij hem zou willen bevechten, indien hij niet zoo bevriend was met *Doerjodana*. Beiden zijn verbolgen en gelijken op *Loedra*, daar hun magt gelijk staat. *Doerjodana* legt den twist bij. *Sotama* vertrekt naar de bergen om boete te doen en *Salja* belooft de *Pandawa's* te bestrijden. *Salja* wordt door den koning met eer overladen en onthaald, en keert daarop naar huis. *Salja* komt binnen met den man, die zijne sirihdoos draagt en vindt zijne vrouw en bijwijken, die hem met heerlijke gerechten en water om zijne voeten te wasschen verwelkomen, maar hij zet zich neder zonder te spreken, want hij is diep bedroefd, daar hem zijne belofte, de *Pandawa's* te zullen bevechten, berouwt.

Pag. 193. De *Pandawa's*, hoorende dat *Salja* hen zal bevechten, zijn verslagen, daar hij hun oom is. *Kesna* raadt hun daarop *Sikoela* naar *Salja* te zenden. *Sikoela* bezoekt *Salja*, dien hij te midden zijner vrouwen aantreft. Hij buigt zich weenende voor de voeten van zijn oom en meldt hem de droefheid der *Pandawa's*, die hun oom niet durven bestrijden. *Salja* antwoordt, dat hij liever wil sterven dan de *Pandawa's* beoorlogen, maar dat hij, wegens de vriendelijkheid des konings jegens hem gedwongen is geworden de *Korawa's* in den strijd aan te voeren. Hij belast zijn neef aan de *Pandawa's* te zeggen, dat slechts *Dërma-wangsa* met zijn *poestaka*, die in een *tomara* verandert, hem zelve bestrijden moet, wanneer hij zijn *Tjanda Bé-rawa* (*) afschiet, daar zelfs *Loedra*, van wien hij al de magt,

(*) Het HS. heeft: چیدرا بیورا Ik heb den naam naar 't Jav. gecorrigeerd. Daar *bhairawa* een van Siwa's namen is, zoo stemt deze naam goed overeen met *Roedrawo'sāstra*, vgl. de aant. op bl. 59.

die hij bezit, ontvangen heeft, niet in staat is om *Dër-mawangsa's poestaka* te wederstaan. „Deze *poestaka*,” zegt hij, „is voor mij het middel om naar den hemel te gaan.” *Sikoela* neemt afscheid en keert terug naar zijne broeders; terwijl hij den geheelen weg over schreit. De *Pandawa's Salja's* woorden vernemende, zijn verheugd, en *Ardjoena* ziet den vijand in zijn magt.

De schoonheid van *Satijawati*, de vrouw van *Salja*, wordt nu beschreven. De regen vergat neder te dalen, als hij naar *Satijawati* zag, wanneer zij 't haar niet in een knoop had opgebonden. De herten vloden niet naar het woud en bleven naar de hoeken harer oogen staan kijken. De *Angsokabloem* verwelkte als zij naar haar middel zag, wanneer haar kleed nederviel. De *Pandanbloemen* vielen neder, als zij naar hare kuitën keken, wanneer haar onderkleed was opgeligt. Zij is treurig over de woorden, die haar gemaal tot *Sikoela* heeft gesproken. *Salja* gevoelt smart, niet omdat hij vreest te sterven, maar omdat hij met haar medelijden heeft. Hij tracht haar te liefkozen, zeggende: „Waarom schreit gij? wat maakt u zoo treurig? Spreek tot mij met glimlachjes, zie naar mij met de hoeken uwer oogen.” *Satijawati* keert zich af en weent. *Salja* zegt: „Uwe gezindheid jegens mij is veranderd, en het is beter voor mij te sterven, daar ik niet meer bemind word. Wanneer ik dood ben strooi dan bloemen op mijn ligchaam en doe het op de zee van honig drijven, opdat de hommels mij komen beweenen, daar men mij haat.” *Satijawati* antwoordt: „Ik ben niet veranderd, daar ik de gelofte heb afgelegd met u te zullen sterven, maar gedurende den oorlog heb ik de Goden gebeden u ongedeerd en overwinnend van het slagveld te doen terugkeeren. Wat *Sikoela* u heeft verzocht, heeft mij bedroefd, daar ik niet verzadigd ben van het genot uwe slavin te zijn. Daarom wensch ik vóór u te sterven.” Zij grijpt nu haar dolk om zich te doorste-

ken, *Salja* belet haar dit en zegt: „Wat ik tot *Sikoela* zeide, waren slechts woorden zonder beteekenis, en alleen om hem als mijn gast gelukkig te maken. Natuurlijk hecht ik aan mijn leven, en ik weet, dat zelfs de Goden mij niet kunnen dooden. Gij zult zien, ik zal de *Pandawa's* moedig bestrijden, mits gij mijn begeerte inwilligt en niet aan uwe droefheid toegeeft.” *Salja* maakt nu haar haar los, waaruit de bloemen vallen. Naar hare oogen ziende, glimlacht hij en zegt: „Zelfs de nymphen van *Indra's* hemel kunnen niet met u vergeleken worden. Al zou ik zevenmaal sterven en weder geboren worden, toch zou ik nimmer van u willen scheiden, want indien gij een bloem wordt, zal ik als hommel tot u komen; want mijne betrekking tot u is die van de ziel tot het ligchaam, die daarvan niet kan gescheiden worden. Als ik sterf, zoudt gij mij dan niet volgen? Wanneer wij op aarde te zamen gelukkig zijn, hoeveel te meer zullen wij het in den hemel wezen.” *Salja* draagt nu zijn vrouw naar bed, en met een stem, zoo zoet als honig, zingt hij en streelt hij haar. *Satijawati* slaapt in, terwijl de arm van haar man haar tot kussen verstrekt. Zij droomt dat zij zich in de zee (*) baadt. Bij het aanbreken van den dag staat *Salja* op; hij trekt den arm weg, waarop zijne vrouw als op een kussen slaapt (†) en legt er een kussen voor in de plaats. Daar zijn gewaad echter onder haar ligt (§) en hij vreest haar wakker te zullen maken, snijdt hij het met zijn dolk af, in plaats van het weg te trekken. Hij staat op van zijn bed om niet terug te keeren, omhelst en kust zijn vrouw, en betel gekaauwd hebbende, legt hij de pruim in hare beteldoos. Hij neemt een ivoren pop, waarop hij een lief-

(*) 't Kawi heeft: *Soeranadi* (Godenrivier).

(†) یغ دفرینتل استرین.

(§) ترندده.

lijk lied schrijft, legt die aan hare zijde en spreekt tot de *pop*: „Als uwe moeder u vraagt, zeg dan dat vader naar het slagveld is vertrokken.” Hij vertrekt en den geheelen weg langs prevelt hij den naam zijner vrouw. Hij vindt de krijgslieden reeds gewapend en op hem wachtende. Zij, wier moed gewankeld had toen *Karna* verslagen werd, zijn nu verzekerd zijn dood op de *Pandawa's* te zullen wreken, daar *Salja* hun aanvoerder is geworden. De geestelijke bedelaars (*jogi*) en brahminen komen hun wensch uitdrukken, dat hij zal overwinnen. *Salja* is verheugd te zien dat de krijgslieden naar den strijd verlangen, en kleedt zich in krijgsgewaad met een kroon op het hoofd. Hij bestijgt zijn wagen en de *Korawa's* trekken op. *Salja* vormt de slagorde *Dewa Doerga* (*). *Doerjoduna* staat in het centrum, omringd door de verschillende vorsten en opperhoofden met hunne volgelingen.

Pag. 197 De beide legers raken slaags. Eerst wordt de slagorde der *Pandawa's* verbroken, maar *Bima* met zijn nagels en *Ardjoena* met zijn *sampata* aanrukkende, dwingen de *Korawa's* tot den terugtocht. *Salja* alleen vlugt niet maar staat onwrikbaar op zijn wagen en wacht den aanval van *Ardjoena* en *Bima* af. *Salja* en *Ardjoena* schieten hunne pijlen op elkander af. *Salja* delft hierbij het onderspit. Zijn bloed kookt, en hij grijpt zijn *tjandabérawa* (†), waarover hij gebeden prevelt en alle soorten van monsters worden daardoor voortgebracht. Een tal der *Pandawa*-soldaten wordt door hen gedood. *Kěsna* kruist zijn armen ten einde *Salja's* monsterwerptuigen te bestrijden (§), en gaat daarop naar *Děrmawangsa*, aan wien hij de belofte van *Salja* aan *Sikoela* herinnert, en dreigt zelf terug te trekken, indien

(*) Kawi: (40,2) *Kananabjoeha doerga* (slagorde in de gedaante van een bosch).

(†) De tekst heeft hier چندرس, maar 't Kawi: *Roedraro'sástra* ('t van *Siva* afkomstige wapen ; vgl. bl. 56.

(§) Hier schijnt iets te ontbreken daar 't effect niet vermeld wordt.

Děrmawangsa weigert *Salja* te bevechten, *Děrmawangsa* antwoordt, dat hij altijd *Kěsna's* raad wil opvolgen behalve nu; dat hij aarzelt *Salja*, die als een vader voor hem is, te bestrijden. Hij maakt zich echter, hoewel met wêerzin, tot den strijd gereed en bestijgt zijn wagen, genaamd *kanakamaja* (*), die door *Matali* (†) gemend wordt. *Ardjoena*, *Bima* en andere van de voornaamste *Pandawa's* plaatsen zich in het front; terwijl andere krijgers, zooals *Djajarata*, de dēmang *Samilar Baginda*, *Andakan Gangga* (§) aanrukken en elkander trachten voorbij te snellen. De monsters uit *Salja's* projectielen verdwijnen; alleen menschen vechten. De *Korawa's* vlieden in verwarring. *Salja* doet op nieuw een groot aantal monsters verschijnen, en verslaat door hen een groot aantal *Pandawa's*, die verslonden en met alle soorten van kwalen zoo als dysenterie, koorts, enz. geslagen worden. *Děrmawangsa*, zoovelen van zijne krijgslieden gedood zien-de, laat zijne *poestaka kalimasada* (***) een *tomara* worden, uit welks punt een vuur, zoo lang als een berg, schiet en de monsters vernietigt. *Salja* ziet dat zijn stervensuur gekomen is. Hij werpt al zijne projectielen, van welke sommige rotsen, anderen slangen worden. Hij wordt door een groot aantal *Pandawa's* aangevallen, maar stoort er zich niet aan. Hij gelijkt de zon, op den vol-len middag door wolken omgeven, en een vuur, dat door het inwerpen van pik hoe langer hoe feller opvlamt. *Kěsna* spreekt nu *Děrmawangsa* aan, zeggende: wanneer zult gij eindelijk de *tomara* afschieten? De *Pandawa*-koning beveelt nu zijn voerman vooruit te gaan, daar de

(*) Zie boven bl. 51.

(†) Deze is *Indra's* strijdkarmenner en is hier ten onregte, in plaats van *Indrasena* (*Joedhisthira* of *Děrmawangsa's*.)

(§) دَمْعٌ سَمِيلَرٌ بِكُنْدَةٍ اِنْدَاكِنِ كُغْتِ

(**) Zie boven.

voornaamste *Pandawa's* voor hem staan. Hij doorboort nu *Salja's* borst met zijn *tomara*, welke vergeleken wordt bij een regenboog, die water opslurpt (*). *Salja* sterft in zijn wagen. *Bima*, *Ardjoena* en andere helden verslaan een aantal vijanden. *Ardjoena* werpt windprojectielen, welke den vijand wegvagen, en in verschillende rigtingen doet vlugten. *Doerjodana*, door *Bima* vervolgd, verschuilt zich in een rivier. *Bima* vervolgt *Sangkoeni*, die weenend om genade smeekt. *Bima* antwoordt: „Waar is uw gebluf mij te zullen bevechten? Waarom schreeuwt gij als een teef die loopsch is (†)? *Doerjodana* uitgezonderd, zijt gij de man, die het meest misdreven heeft. Gij behandelt ons als lage knechten, die uw vuil moesten wegwerpen? Waar is nu uw vuil, dat ik het wegwerpe, waar zijn uwe varkens, dat ik hen daarmede voeden kan?” Hij slaat hem daarop in een knielende houding neder met het gelaat naar den grond; hij houwt zijn lichaam (§) in vier stukken en verstrooit de ledematen naar alle windstreken. De *Pandawa's* zoeken *Doerjodana*, maar hij is niet te vinden. Zij trekken terug en vieren feest.

Satijawati verneemt den dood van haren man door zijnen voerman *Toebata* (**), die ontkomen is door zich onder de lijken te verbergen. Zij valt in zwijm en maakt zich daarna gereed haren gemaal in den dood te volgen. Zij bestijgt den wagen, door *Toebata* gemend, en geeft slechts een harer dienst-

(*) سفرت ككوغ مينم اير: 't Kawi: *tanpendah wangkawāngi-noem irah*.

(†) سفرت انجغ كوغ. Dit *kongkong* (dat de Mal. schrijver als *gonggong* heeft opgevat) is een aardig voorbeeld van de wijze, waarop 't Kawi hier en daar verkeerd is verstaan (de Kawi tekst heeft: *kong asoe: jij hond!*)

(§) Hier staat in 't HS. تَشَكُّن (zijn nek) maar op bl. 208 تَوْبَت.

(**) توبات In 't Jav. gedicht is het een *boepati*, en in 't Kawi een dienaar of gewone krijgsknecht (*bhr̥tija*), die *Satijawati* 't bericht van *Salja's* dood komt brengen.

maagden, *Soegandi* genaamd, verlof haar te vergezellen. Op het slagveld breekt de wagen door tegen een dooden olifant te stooten. Zij gelast *Toebata* naar huis te gaan en gaat met *Soegandi* 't lijk van haar gemaal zoeken. Zij ziet doode olifanten, die op bergen in een zee van bloed gelijken. Zij wandelt over de lijken en gebruikt een gebroken speer als stok. Hare voeten worden moede van het loopen en zij rust uit op het lijk van een olifant, terwijl hare voeten in het bloed afhangen. De opeengehoopte lijken der krijgslieden gelijken eilanden, die van olifanten en paarden rotsen, die uit de zee oprijzen; de hoofden der gevallen strijders omringen hen als steenen, en de haarkwasten der lansen als koraalplanten. De projectielen, regtopstaande, als waren zij in den grond gedreven, geleken voetangels, en de banieren stonden geschaard als boomen. De kraaijen zaten op de steelen der banieren neder; de schilden dreven in de zee van bloed als kleine vaartuigen. De lijken verspreidden voor haar een geur als van *narawěstoe*. De schilden zeilden snel, door den wind voortgedreven, tot dat zij op de lijken der olifanten strandden. Zij gevoelde zich alsof zij met haren gemaal wandelde. In menig lijk van een gevallen vorst, bedekt met zijn glinsterende wapenrusting, meende zij haren gemaal te herkennen. De Goden, eindelijk door medelijden bewogen, leiden haar door een bliksemstraal naar het lichaam van haar man. Nu zij het bemerkt valt zij flauw, en weder bijkomende, wrijft zij zijne oogen alsof hij sliep, zeggende „Waarom verwelkomt gij mij niet en waarom hebt gij uwe belofte verbroken, mij naar het slagveld te zullen medenemen? Zij neemt sirih en legt het speeksel, dat daarmede vermengd is (*), op zijne wonden om ze te genezen. Daarop trekt zij haar dolk en doorsteekt zich, na aan *Soegandi*

(*) ایر فینغ.

gelast te hebben naar huis te gaan, om aldaar haren dood bekend te maken. *Soegandi* weigert dit op eerbiedige wijze en wenscht met hare meesteres te sterven, zeggende: „Ik zal zoowel in den hemel als hier op aarde uwe dienstmaagd zijn.” Zij grijpt den dolk van *Satjawati* en doorsteekt zich, zelfs in den dood als dienaars aan de voeten van hare gebiedster liggende (*). *Narada* wordt daarop onmiddellijk door *Batara Goeroe* gelast *Salja* te gaan wekken om zijne vrouw op te wachten. Haar ontmoetende, gaat *Salja* met haar en hare getrouwe dienstmaagd den hemel binnen, waar zij tienvoudig 't geluk genieten, dat zij hier op aarde genoten.

De *Pandawa's* hooren dat *Doerjodana* door *Batara Gangga* in de rivier *Mahadarda* (†) verborgen is. *Kesna* trekt met de *Pandawa's* en hun leger daarheen. Bij hunne aankomst tart *Bima Doerjodana* met beleedigende woorden om er uit te komen en hem met de knods te bevechten. De *Korawa-koning*, die bij *Batara Gangga* staat, neemt afscheid van den God, komt uit de rivier en daagt al de *Pandawa's* tot den strijd uit, dreigende *Bima's* lijk voor de honden te zullen werpen. *Kesna* geeft te kennen, dat geen der *Pandawa's* buiten *Bima* in staat is *Doerjodana*, wiens gewone wapen de knods is, te bestrijden.

Narada verwittigt *Baladewa*, die toen boete deed, van het gevecht, dat dicht bij de rivier *Mahadarda* tusschen *Bima* en *Doerjodana* zal plaats hebben. *Doerjodana* en de *Pandawa's* zijn verheugd *Baladewa* te zien. De twee strijders vallen elkander aan en *Bima* scheen te zullen verliezen, daar hij niet laag mogt slaan, omdat hij *Baladewa* beloofd had zijn vijand niet onder den navel te zullen treffen. Het geluid hunner knodsen was als dat van donderslagen,

(*) سفرت اوع ممارق لكون (is hier wel 't Jav. *marék*.)

(†) مبادارد en elders مبادارد Beide deze lezingen zullen wel uit *narmada* (rivier) ontstaan zijn.

en wat toevallig getroffen werd, vloog in splinters; heuvelen werden verpletterd, boomen nedergeworpen en de aarde schudde als golven, die tegen den voet eener rots slaan, terwijl vlammen in de lucht schoten. *Kṛṣṇa*, *Bima*'s gevaar ziende, geeft hem een wenk zijn vijand onder het middel te treffen, en slaat daartoe op zijne eigene dij, om hem te herinneren dat *Doerjodana* alleen aan dat bijzondere gedeelte van zijn ligchaam kwetsbaar is. *Bima*, den wenk vattende, treft de dij zijns vijands en doet hem nedervallen. Hij springt toe, grijpt zijn vijand en slaat hem. „Zijt gij nu niet door mij bedrogen uit weêrwraak voor uw bedrog jegens de *Pandawa's*.” *Doerjodana* zegt: „Maak het kort, daar ik niet in staat ben mij te verdedigen.” *Bima* zegt: „Nu zijt gij in mijne magt. Ik zal uwe voeten in ketenen slaan en u mijn geheim gemak doen reinigen. Uwe vrouwen zal ik nemen om varkens, gevogelte en katten te voederen. Ik heb een zwarte kat van de *Sangga-boewana*-soort (*) met wit gevlekte pooten, en indien uwe vrouwen nalatig zijn in de verzorging mijner dieren, zal ik ze ranselen.” De *Pandawa's* juichen van vreugde, maar *Baladewa* gevoelt medelijden en is stil. Vertoornsd zegt hij: „Gij, *Bima*, handelt gelijk een demon, daar gij u niet bekommert om de belofte, die gij mij gedaan hebt, en gij zult nu met mij te doen hebben.” Wanneer *Baladewa* vecht, gebruikt hij als wapens een rijstvijzelstamper, genaamd *Gora* (†) die hij met de regter hand voert, terwijl zijn linker met een ploeg gewapend is. Hij nadert met zijn *Haloe-Gora* om *Bima* te doorsteken, maar wordt wêrhouden door *Kṛṣṇa*, die zegt: „Wees niet toornig, want

(*) سڠگا بوان.

(†) سڠجڠان الوکور نماں *Haloe* (rijstvijzelstamper) wordt ook in 't *Kawi* als 't wapen van *Baladewa* opgegeven (*Bhaumak. ed. Friederich*, bl. 212 v. 10 en 19). Intusschen is *Baladewa's* bijnaam *Haladhara* (ploeghouder). Denkelyk heeft dit *hala* aanleiding gegeven tot *haloe* (Bal. en Lamp. *loe.*)

Bima vervult alleen zijne gelofte, en *Doerjodana* is schuldig aan vele misdaden jegens de *Pandawa's*. *Baladewa* geeft toe, en zegt dat hij altijd bereid is *Kesna* te gehoorzamen, hoewel hij niet kan nalaten op *Bima* vertoornd te zijn wegens zijn onedelmoedig gedrag en het breken zijner belofte. *Kesna* verzoekt *Baladewa* terug te keeren en gelast *Satijaki* hem naar zijn huis te geleiden.

Hoewel herhaaldelijk door *Bima* geslagen, kan *Doerjodana* niet sterven, omdat door de goden bepaald is, dat hij niet zal sterven voor hij op de hoofden der 5 *Pandawa*-broeders getrapt heeft. *Kesna* ontstelt, deze woorden der goden vernemende, en verwacht dat de *Pandawa's* dienzelfden nacht zullen sterven. De *Pandawa's* vieren feest en verheugen zich bij hunne terugkomst. *Kesna* echter is treurig en wandelt rondom het kamp, bij zich zelven mompelende over het gevaar, dat de *Pandawa's* bedreigt. Hij slaapt den geheelen nacht niet en noodigt bij het aanbreken van den dag de *Pandawa's* uit hem naar het bosch te vergezellen om wild te zoeken; terwijl *Děstadjamina* in 't kamp achterblijft om voor de vrouwen zorg te dragen.

Pag. 206. *Sotama*, die in de bergen boete doet, wordt van *Doerjodana's* nederlaag onderrigt. Onmiddellijk snelt hij naar de plaats, waar de *Korawa*-koning ligt, en bij hem komende, omhelst hij weenend de voeten van zijn gebieder. *Doerjodana* zegt tot hem: „Indien gij mij liefhebt, bevrijd mij dan uit dezen toestand, en haal mij de hoofden der *Pandawa's*, want ik zal niet sterven, voordat ik op hen getreden heb.” *Sotama* gaat in het kamp der *Pandawa's* en vermoordt daar al wat hij ontmoet, bij die gelegenheid ook *Děstadjamina* en *Sërikandi* doodende. Eindelijk ontmoet hij *Pantjakoemara*, dien hij doodschiet en ont-
hoofdt, en komt met het hoofd bij *Doerjodana*, dien hij overhaalt er op te trappen, daar het dezelfde dienst zal bewijzen als dat der vijf *Pandawa's*, omdat het het hoofd van hun gemeenschappelijken zoon is. *Doerjodana*, er op ge-

trapt hebbende, sterft en *Sotama* keert naar zijne kluis terug, waar hij *Krèpa* met de laatste gebeurtenissen bekend maakt.

De *Pandawa's* komen van de jagt terug en vinden al de vrouwen in tranen. *Koenti* en *Dèrpadi* verwijten *Kěsna Pantjakoemara's* dood, daar hij de *Pandawa's* heeft uitgenoodigd het kamp te verlaten. Hij verontschuldigt zich door te zeggen, dat hij het heeft gedaan om het dreigende gevaar van de *Pandawa's* af te wenden. De heilige *Bijasa* (*) verschijnt, en verzoent hen met hetgeen gebeurd is; en na hun te hebben aanbevolen *Kěsna* in elk opzicht te gehoorzamen, verdwijnt hij.

De *Padawa's* begeven zich met *Kěsna* naar *Sotama's* kluis. *Bima* is weder de eerste, die hem met beleedigende woorden bejegt, maar *Sotama* werpt zijne vurige pijlen naar al de *Pandawa's* en (†) wordt door *Ardjoena* aangevallen. *Batara Goeroe* zendt *Narada* naar *Ardjoena*, om hem over te halen het vuur uit te blusschen, daar de bewoners van den hemel gevlugt zijn uit vrees van verbrand te zullen worden; hij meldt hem tevens dat *Sotama* niet door zijne hand zal sterven. Beide strijders blusschen het vuur uit. *Kěsna* vraagt aan *Narada* wie *Sotama* moet bevechten, en verneemt, dat alleen *Bima* hem zal dooden, daar zijn gelofte, *Sotama* te zullen villen, door de goden is goedgekeurd. *Kěsna* beveelt *Bima* *Sotama* bij de voeten te grijpen. *Bima* springt op *Sotama* aan, en doende gelijk hem bevolen was, vilt hij hem en slingert hem in de lucht (§). Na *Sotama's* dood trekken de overwinnende *Pandawa's Astinapoera* binnen, en nemen de ontzagelijke rijkdommen,

(*) بڭاوان بياس. (Kawi: *bhjasā*; Sansc. *vejasa*.)

(†) Hier eindigt het Kawi handschrift, op last van 't goevernement gelithografeerd. Een ander, alhier door mij geraadpleegd, eindigt geheel anders.

(§) In het Javaansche gedicht staat geen woord van het villen.

die zij daar vinden, in bezit. *Děrmawangsa* wordt nu tot koning verkozen.

III.

Pag. 208. *Sangkoeni*, die door *Bima* gedood is herleeft weder door het toovermiddel, genaamd *Adjisoena* (*), dat hij bezit, en door welks kracht hij tweemaal zoude leven. Hij leidt zijn nieuw leven in het bosch *Imagoena* (†), waar hij de vlugtelingen van het *Korawa*-leger verzamelt en een stad bouwt, ook *Imagoena* genaamd. *Kěsna*, hiervan verwittigd, raadt *Děrmawangsa* iemand af te zenden om zich van de waarheid van dit gerucht te overtuigen. *Bima* en *Ardjoena* bieden zich daartoe aan, maar *Kěsna* wil hen niet laten gaan, daar *Sangkoeni* op hunne nadering zal vlugten, en belast daarom zijn eigen zoon *Pradjaměna* (§) met de zending, daar deze nog een knaap is en dus *Sangkoeni* niet zal doen schrikken. *Pradjaměna* zegt, dat hij niet in staat is *Sangkoeni* te bevechten, die tegenover hem is als de doornige vrucht tegenover de komkommer (**).

(*) جي سونا. misschien *pantjasona* te lezen.

(†) Het HS. heeft hier: اندرا گونہ en naderhand ایما گونا.

(§) Het HS. heeft hier فرحمان. Klaarblijkelijk een verkeerd gespeld woord, daar de ح een Arabische letter en in een Indischen eigennaam niet waarschijnlijk is. Door er een punt onder te zetten krijgen wij چ en hebben dan de Maleische uitspraak van het sanskriet *Pradyoemna*, de welbekende naam van een van *Kresna's* zoonen. De spelling فرحمان moet op gelijke wijze als کسان in plaats van کسنا beschouwd worden als den klank *pradjaměna* voor te stellen, daar de ē dikwijls door een *alif* wordt uitgedrukt.

سفرت سا وفام درین دشن کتیمن (**).

De komkommer wordt als een weeke vrucht vermeld, die gemakkelijk aan schijfjes gesneden wordt (*Kětimoen* is Jav. — Mal. *kantimoen*. De *doerian* is stekelig. Het hier gezegde is een toespeling op een bekend spreekwoord.

Hij heeft er niets tegen een knaap te bevechten, maar een volwassen man zou voor hem te veel zijn. *Kěsna* is boos en zegt dat hij, toen hij slechts een kind was, zijn vijanden met goed gevolg bestreed. Hij verhaalt hoe *Kangsa* hem zocht om te brengen; hoe hij verborgen werd in het huis van een buffelherder, genaamd *Nanta Gopa* (*); hoe *Kangsa*, eene zijner voedsters, eene reuzin, *Kén Balakoetana* (†) afzond om zijnen dood te bewerken. Deze reuzin zegt hij, had drie borsten: een was gevuld met water, een met melk en een met vergif. Toen zij hem de laatste gaf om aan te zuigen, beet hij die af en veroorzaakte haren dood. Dit gebeurde, zeide hij, toen hij nog niet kon loopen. Toen hij rond kon loopen en op zekeren dag met zijn ouderen broeder *Baladewa* speelde, zond *Kangsa* een olifant, genaamd *Koewalajapida* (§) die door een man, *Siri Samilas* (***) geheten, geleid werd, om hem te vernielen. Zijn broeder vlood, maar hij rukte den olifant een slag tand uit en doodde hem en zijn kornak (سوراتي *sarathi*). Toen beval *Kangsa* aan alle knapen om op te komen en elkaar op de markt op verschillende wijzen te bevechten, ten einde daardoor hem en *Baladewa* in zijne magt te krijgen. *Nanta Gopa* en *Arja Soera* wilden hen beletten uit te gaan en bonden daarom hunne voeten aan een steenen vizel, waarvan zij zich niet konden bevrijden; maar zij gingen toch uit om de spelende jongens te bevechten. De jongens, ziende dat hunne voeten door den steen belem-

(*) ننت گوف (*Gopa* beteekent in 't Sanskr. *herder*); *Nantagopa* is i. pl. v. *Anantagopa* (zie Cohen Stuart's Index).

(†) *Kén* is een Jav. voorvoegsel vóór vrouwelijke eigennamen. *Kala* vindt men vóór de namen van demons en andere monsters, en *boetana* moet in *Póetanā* veranderd worden. *Balakoetana* is dus in pl. van *Kala Poetana*.

(§) كليا فيند in 't HS.

(***) سيري سميلس.

merd werden, dachten hen gemakkelijk te zullen overwinnen, maar delfden het onderspit. *Kangsa* kwam nu om hem en zijn broeder te dooden, maar werd bij toeval door den steen gedood, daar het touw, waarmede hij was vastgebonden, losraakte door hunne pogingen om zich er van te bevrijden, ten einde te kunnen vlugten. „Gij ziet,” zegt hij, „als jongen was ik niet zulk een lafaard als gij.” *Pradjaměna* weent, en na door zijn vader bedreigd te zijn, wordt hij eindelijk door *Děrmawangsa* overgehaald *Sangkoeni* te gaan bevechten. Hij vertrekt met het leger naar *Imagoena*, nadat hij betooverde wapenen van *Bima*, *Ardjoena*, *Sadewa* en *Sikoela* ontvangen heeft. *Bima* geeft hem de knods, die hij tegen *Doerjodana* gebruikte; *Ardjoena* de *Pasoepati* en de andere *Pandawa's* een toovermiddel (*), dat hem, wanneer hij wil vlugten, in staat stelt dit te doen zonder ingehaald te worden.

Sangkoeni, *Pradjaměna's* aankomst vernemende, trekt tegen hem op. Aan beide zijden wordt eene groote menigte verslagen. *Sangkoeni's* troepen waren voor het grootste gedeelte menschen, die afkeerig waren van het vechten, daar zij meest allen deserteurs uit het *Korawa* — leger en slechts vogelvrijverklaarden (†) waren. Daarom verloren zij spoedig den moed en vloden in wanorde. Tweegevecht tusschen *Sangkoeni* en *Pradjaměna*, die eindelijk overwint door zijn *pasoepati* te grijpen, daar *Sangkoeni* weet, dat deze hem dooden zal. *Sangkoeni* vlugt, en verandert zich in een berg, om zijn vijand te misleiden. *Pradjaměna*, ziende dat de berg *Imagoena* verdubbeld is, verschrikt. Het gelukt hem niet zijn vijand te vinden, en daarop keert hij naar *Astinapoera* terug, waar hij het zon-

(*) Hier بسی کیدجغ genoemd. Moet men *Bisa Kidjang* (de kracht van de antilope) lezen?

یکس اورغ لاری جاد ماسق اورغ گلف حکمن ایت (†)

derlinge verdwijnen van *Sangkoeni* verhaalt. *Kesna* gelooft zijn verhaal niet en zegt, dat zijne lafheid hem dubbel heeft doen zien; maar wordt eindelijk door *Dërmawangsa* en *Ardjoena* overreed om hen op eenen togt tegen *Sangkoeni* te vergezellen. Aldaar aangekomen zien de *Pandawa*-krijgslieden werkelijk twee bergen. *Sadewa* verzoekt *Bima* den berg te doorboren, daar hij vermoedt dat *Sangkoeni* in dit vreemd verschijnsel de hand heeft. *Sangkoeni* herneemt plotseling zijne menschelijke gedaante, daar hij *Bima* gereed ziet om hem te doorsteken; maar *Ardjoena* en *Bima* digt achter zich ziende, verandert hij zich in eene rivier, die snel uit den berg stroomt, en spoedig zoo diep wordt, dat *Bima* en *Ardjoena* bijna verdrinken en zwemmen moeten. Bij de komst van *Sadewa* verdwijnt *Sangkoeni* plotseling in zijne aangenomen gedaante. *Sadewa* verlaat nu zijne broeders om den oorsprong der rivier op te sporen, welken hij achter den berg vermoedt. *Sangkoeni* verschijnt weder als rivier, maar verdwijnt overal waar *Sadewa* nadert. Zij beraadslagen te zamen hoe zij de moeilijkheid zullen overwinnen. *Sadewa*, ziende dat de rivier bij zijne komst verdwijnt, stelt voor zich te verbergen, en raadt zijnen broeders haar met de knods te slaan, daar hij overtuigd is dat het niets anders is dan een streek van *Sangkoeni* om hen in verwarring te brengen. Hunne krijgslust gelukt en *Sangkoeni* vlucht naar *Dërmawangsa*, dien hij aan den voet van een berg vindt, waar hij zich vermaakt en niet op zijne hede is. Hij vliegt in de lucht en schiet neder op *Dërmawangsa's* afschijnsel (*), dat hij medevoert. *Dërmawangsa* valt als levenloos neder, terwijl alleen zijn ligchaam, doch

(*) بايغ (eigenlijk *schaduw*). Volgens een der talrijke bijgeloovige denkbeelden der inlanders kan men de schaduw van een persoon, zijne gelijkenis, zooals bijv. een portret, zijn afschijnsel in een spiegel, bewerken om hem ziek te maken.

zonder kracht overblijft. *Sangkoeni* brengt het afschijnsel des konings binnen het gezigt van *Kěsna*, doorsteekt het en *Děrmawangsa's* stem nabootsende, doet hij *Kěsna* gelooven, dat zijn koninklijke vriend om hulp roept. *Sangkoeni* versterkt de begoocheling door het roode speeksel van gekaauwde sirih (*) neder te storten, dat door *Kěsna* voor neerdruppelend bloed wordt aangezien. *Kěsna* is radeeloos, werpt zich van smart op den grond en snelt heen om *Bima*, *Ardjoena* en *Sikoela* op te zoeken. *Bima* en zijne twee broeders zijn hevig ontsteld, daar zij zien hoe hun oudste broeder in de lucht herhaaldelijk door *Sangkoeni* wordt doorstoken, terwijl het gewaande bloed nederdruipt. Zij weten niet hoe zij hem zullen bijstaan, en zouden zich gedood hebben, wanneer niet *Sadewa*, die *Sangkoeni* op eene andere plaats had gezocht, teruggekomen was. *Sadewa*, geen kans ziende hen te overtuigen, dat het slechts *Děrmawangsa's* afschijnsel is, leidt hen door eene list naar de plaats, waar *Děrmawangsa* bewusteloos in den schoot ligt van *Kěsna*, die hem middelerwijl heeft gevonden, en zich beijvert hem te doen bijkomen, maar zonder gevolg. *Sadewa* maakt zich nu gereed om het afschijnsel aan *Sangkoeni's* magt te ontrukken, daar hij zelf volgens een *lalakon*, — zegt de auteur — door *Sangkoeni* was opgevoed en de midde-len kende, waardoor zijne lagen konden verijld worden. Het afschijnsel teruggebracht en aan zijn broeder het leven hergeven hebbende, valt hij *Sangkoeni* aan en doodt hem, nadat hij hem daartoe verlof gevraagd heeft, daar hij de zorg van *Sangkoeni* voor zijne opvoeding niet kan vergeten. Hij verbrandt *Sangkoeni's* lijk door een vuur, dat hij, alleen door het kruisen zijner armen (†) uit zijn ligchaam voortbrengt en beveelt den winden de asch naar de zee

(*) ایرفینغ.

(†) برفلق توبه.

te voeren. De *Pandawa's* gaan terug naar *Astinapoera*, waar *Dërmawangsa* met zijn broeders, vrienden, enz. feestviert.

Pag. 223. Op zekeren dag, dat *Bima* en *Ardjoena* in het veld in de omstreken der stad wandelen, ontmoeten zij vier weduwen, die op weg zijn om hare echtgenooten in den dood te volgen (bela); namelijk *Banoewati* die van *Doerjodana*; *Karnawati* (*), die van *Karna*; *Nilawati*, die van *Doersasana* en *Irawati* (†) die van *Bahgadata*. Op den weg naar den brandstapel ontmoeten zij *Bima*, die op *Ardjoena* wacht, daar deze naar een hanegevecht is gaan kijken, dat daar omstreeks plaats heeft. *Bima*, hoorende dat zij met hare mannen willen sterven, schatert het uit en wil haar met zijne knods dooden, om ze spoedig bij hare echtgenooten te brengen. De vrouwen vlugten; hij vervolgt ze en haalt er drie in, die hij met zijn knods doodt, zeggende, dat hij vrouwen haat, die voorgeven hare mannen in den dood te willen volgen, maar die werkelijk uitgaan om een anderen man te krijgen. Hij zoekt nu *Banoewati* op, die aan zijne woede ontkomt door *Ardjoena*, die haar liefkoost en tot vrouw neemt.

Pag. 225. Op zekeren dag, terwijl *Dërmawangsa* bidt en *Sikoela* en *Sadewa* hem als dienaren (§) helpen om reukwerk te ontsteken en welriekende bloemen te strooijen, ziet hij zijn vader *Pandoe Dewa Nata* voor zich verschijnen, die hem zijn wensch te kennen geeft, *Astinapoera* te verlaten en te *Mërtawangsa*, de aloude residentie zijner voorvaders, verblijf te houden. In denzelfden nacht droomt *Kësna* dat hij ten hemel vaart, waar hij in de tegenwoordigheid van *Batara Goeroe* en *Indra* komt, en 't bevel ontvangt de *Pandawa's* over te halen *Astinapoera* te verlaten en te *Mërta-*

(*) كرنواتي

(†) t' HS. heeft : ایر اتاو en elders ایر اناوات

(§) ملاياني بکند

wangsa te gaan wonen. Elkander mededeelende wat aan elk hunner geopenbaard is, maken zij zich gereed om *Astinapoera* te verlaten, terwijl *Ganda Koesoema* achterblijft om zorg voor de stad te dragen. Daar *Banoewati* niet met *Ardjoena* wenscht te vertrekken, belooft hij haar terug te keeren zoodra hij zijne broeders naar *Mertawangsa* vergezeld heeft. *Dermawangsa* wordt door zijne onderdanen bemind, en de priesters en geestelijke bedelaars voorspellen hem eene gelukkige regering (*). *Ardjoena* heeft eene hartelijke ontmoeting met zijn vrouw *Soebadra*, en met *Oetari*, de vrouw van zijn zoon *Abimanjoe*, die nog den dood van haren man beweent en dagelijks hare bevalling tegemoet ziet. Zij baart een zoon, aan wien *Kesna* den naam *Parakēsit* (†) geeft. De *Pandawa's* vieren feest, en ter gelegenheid van de geboorte van zijn neef deelt de koning aalmoezen uit aan de armen, de priesters en de geestelijke bedelaars, *Kesna* neemt afscheid van *Dermawangsa*, die hem verzoekt. zijn zoon *Pradjamena* te *Mertawangsa* achter te laten. Hij neemt ook afscheid van *Koenti* en beloofd haar zijne vrouw mede te brengen, die zij verlangt te ontmoeten, daar zij haar al dien tijd te *Astinapoera* niet heeft gezien. De *Pandawas*, elk met zijne familie, geleiden hem uit de stad en vergezellen hem drie dagreizen ver. Toen hij in staatsie door de *Pandawa's* op zijn togt naar huis begeleid werd, geleek hij *Batara Mahadewa* (§), toen deze met zijne vrouw naar den tuin *Bandjara sari* (***) ging. Bij zijne aankomst te *Daroewati poerwa* wordt hij door zijn zoon *Samba* verwelkomd, die met een groot gevolg uittrekt om

برقوکن بگند سلامتہ سمفت دیاتس تخت کرجائن ایت (*) zijn niet volkomen duidelijk, daar برقوکن hier in een ongewone beteekenis gebezigd schijnt te zijn; zie bl. 83

(†) *Pariksit*.

(§) Een van Siwa's namen.

(***) Dit is een vaak voorkomende eigennaam van een lusthof.

hem te gemoet te gaan. Hij verhaalt de lotgevallen der *Pandawa's* aan *Samba* en *Baladewa*.

Pag. 231. Bij zijn terugkeer is *Děrmawangsa* treurig omdat hij van *Kěsna* gescheiden is. *Parikěsit* wordt door *Ardjoena* geliefkoosd en houdt zeer veel van zijn grootvader. *Děrmawangsa's* regering en groote hoedanigheden worden uitvoerig beschreven. *Ardjoena*, naar *Banoewati* verlangende, is van plan afscheid van *Děrmawangsa* te nemen; maar hoorende dat deze aan 't bidden is, bezoekt hij zijne vrouw en brengt den nacht bij haar door. Hij neemt afscheid van haar, zeggende dat hij haar slechts voor een korten tijd verlaat en het daarom niet noodig acht van den koning afscheid te nemen. Bij het aanbreken van den dag vertrekt hij naar *Astinapoera*. *Sěmar* vraagt naar *Ardjoena* en vernemende, dat hij de stad heeft verlaten zonder door een dienaar vergezeld te worden, vertrekt hij onmiddellijk met *Tjěmoeris* (*) om hem te volgen. Zij halen *Ardjoena* in bij een vijver aan den voet van den berg *Indrakila* waar hij een bad nam. *Ardjoena* vraagt hun wat zij verlangen. Zij antwoorden. „Wij wenschen alleen u te vergezellen, daar wij gehoord hebben, dat er te *Astinapoera* een groot aantal vrouwen is, die hare mannen in den slag verloren hebben. Als het u behaagt zou ik gaarne een aardig weeuwte hebben; mollig, ligt geel van kleur en met kleine borsten. Wat *Tjěmoeris* aangaat, hij verlangt een dikke lange en zwarte weduwe, met borsten van ongeveer een vaâm lengte.” *Tjěmoeris* zegt: „Neen Heer! ik verlang omstreeks een dozijn vrouwen met veel geld, en wensch ze alleen te trouwen om lekker te leven, want sedert den dood mijner moeder heb ik niemand, die mij de rijst helpt koken.” *Ardjoena* glimlacht en zegt: „Gij vergeet dat vele vrouwen te *Astinapoera* ongelukkig geworden zijn, daar zij door den oorlog hare huizen en goede-

(*) De betrekking tusschen *Tjěmoeris* en *Sěmar* blijkt niet uit het HS.

ren verloren hebben. Als gij geld, goud en *pitis* (*) bij u hebt, beloof ik u vrouwen tot uwe echtgenooten te vinden." „Als dat het geval is," hernam *Tjěmoeris* vol teleurstelling, „dan doe ik beter terug te gaan, want in mijne stad is er geen gebrek aan vrouwen, als men maar geld heeft. Ik dacht dat de vrouwen te *Astinapoera* goedkoop zouden zijn, en wenschte daarom u te volgen". *Sěmar* lachte luidkeels, zeggende: „Waar zijn de *pitis*, die gij verdiend hebt door het verkoopen van het vleesch van doode buffels? Ik zag ze bij u bij hoopen." *Tjěmoeris* herneemt: „gij zijt een onbeschaamde schurk, want gij zelf hebt mij geholpen ze op te maken, door de koekjes op te eten, die ik daarvoor op de markt kocht. Bovendien, twee pikols *pitis* is niet veel." Hun gesprek vermaakt *Ardjoena*, en hij noodigt hen uit met hem voort te wandelen. *Tjěmoeris* zegt: „Ik wil liever teruggaan, nu ik weet dat de vrouwen mij niet tot haren man zullen nemen, omdat ik geen *pitis* heb." *Ardjoena* belooft ze hem te leenen, en haalt hem daardoor over om mede te gaan. Bij zijne aankomst vindt hij *Banoewati*, die zich juist gebaad heeft en hem zijne lange afwezigheid verwijt. Terwijl *Ardjoena* haar liefkoost, daalt *Doerjodan's* ziel (†) van den hemel en vaart in zijne weduwe, die onmiddellijk aan *Ardjoena* zegt, dat zij zich gereed wil maken om voor *Doerjodana* te sterven. *Ardjoena* is verbaasd en beschuldigt haar dat zij hem niet bemint. Zij zegt, dat zij vermoedt dat hij haar niet opregt bemint—, daar hij de *Pandawa's* moest dooden indien hij haar werkelijk lief had. *Ardjoena* zegt, dat hij als een heiligschenners gevloekt zou sterven (§), indien hij het waagde *Děrmawangsa* te bestrijden, die niet alleen zijn oudere broeder is, aan wien hij eerbied verschuldigd is

(*) Een soort van kleine munt.

(†) *اتما* (*atema*; *ätmä* nomin. van *atman*).

(§) *مات قوله فاف*

maar ook door de Goden bemind wordt. Hij weigert haar verzoek in te willigen. *Doerjodana's* ziel, ziende dat zijn voornemen mislukt, verlaat het ligchaam van *Banoewati* en vaart (*) in dat van *Ardjoena*. *Ardjoena's* gezindheid wordt nu plotseling veranderd en hij gaat voort *Banoewati* te liefkoozen, die, met zijne teederheid haar voordeel doende, haar wensch uitdrukt, dat hij haar in het geheel niet meer verlaten zal. *Ardjoena* antwoordt, dat zij zich daarover niet ongerust moet maken, daar hij voornemens is koning van *Astina* te worden. Al de weggeloopte inwoners van *Astina* verzamelen zich. *Doerjodana* brengt al de schatten voor den dag, waardoor *Ardjoena* hoe langer hoe meer verlokkt wordt, en door den invloed van *Doerjodana's atëma* gevoelt hij zich alsof de *Pandawa's* zijne naaste bloedverwanten niet waren. Hij viert feest en verheugt zich met zijne edelen, onderdanen, enz.

Pag. 235. *Děrmawangsa* krijgt berigt, dat zijn broeder koning van *Astina* is geworden; hij verheugt zich daarover en zendt hem een koninklijk gewaad. *Ardjoena* weigert de eerekleeding aan te nemen en zendt den afgezant van zijn broeder weg, in plaats van hem met de gewone plegtigheden te ontvangen. *Sikoela* en *Sadewa* worden tot *Ardjoena* gezonden om hem over te halen naar *Měrtawangsa* terug te keeren, daar *Parikésit* onophoudelijk de afwezigheid van zijn grootvader beschreit, maar zij krijgen een weigering, daar *Ardjoena* vol ergernis zegt dat hij geen kleinzoon heeft, en hun den rug toekent. *Sikoela* wordt nu gezonden om *Parikésit* naar *Ardjoena* te brengen; *Ardjoena* geeft bevel de poorten te sluiten en doet hen vertoornd naar *Měrtawanga* teruggaan. Nu wordt *Bima* met *Pari-*

(*) ماسق كدالم en elders ماسق. (vgl. *karasoekan* en Jav. *karan-djingan* en *kapandjingan*) is wel een bewijs, dat *masoek* in pl. van *roemasoek* is. (Zie opmerkingen naar aanleiding van een taalkundige bijdrage van den Hoogleraar T. Roorda, bl. 16).

kēsīt gezonden, en veroorzaakt eene groote beweging te *Astinapoera*, daar allen zeer bevreesd voor hem zijn. *Ardjoena* behandelt hem echter even lomp, daar hij bevel geeft de poorten voor hem te sluiten. *Bima* trapt ze open, komt voor de *pintoe Margapoera* (poort van het paleis) en die in stukken trappende, ontmoet hij *Ardjoena*. *Ardjoena* buigt voor hem als voor zijn ouderen broeder, maar nu *Bima Parikēsīt* tot hem voert, herhaalt hij zijn: „Ik he geen kleinzoon.” *Bima* wordt boos, en na *Parikēsīt* naar *Mērtawangsa* in den schoot van *Dērmawangsa* geslingerd te hebben, daagt hij hem uit. *Ardjoena* verzamelt een leger om *Bima* te omsingelen, maar een groot aantal zijner onderdanen wordt gedood. Terwijl hij zich gereed maakt zelf *Bima* te bevechten, ziet men *Dērmawangsa* in de verte met een groot aantal krijgslieden, hen wenkende en zich haastende de plaats te bereiken, waar de twee broeders elkander zullen bestrijden. *Ardjoena* echter is niet tot bedaren te brengen en dreigt zelfs *Dērmawangsa* te zullen dooden. Een woedend gevecht volgt. *Bima* vecht als een *raksas* en *Ardjoena* als *Indradjit* (*). Bij het invallen van den nacht is het gevecht onbeslist en *Ardjoena* gaat de stad in, terwijl de *Pandawa's* zich naar het naburige bosch begeven. In den nacht bidt *Dērmawangsa* tot de goden en ziet zijn stamvader, die hem de reden van *Ardjoena's* gedrag mededeelt; hij spoort hem aan zijn broeder vergiffenis te schenken maar *Astinapoera* te slechten. Den volgenden dag trekt *Ardjoena* op, en vormt de slagorde *Bērmatjakra* (†). Het gevecht wordt beschreven, waarin *Ardjoena* overwint; *Sadewa* en *Sikoela* vlugten en *Bima* wordt gedwongen terug te trekken. *Ardjoena*, den vijand vervolgende, staat einde-

(*) De zoon van den tienhoofdigen *Rawana*, een der helden in de geschiedenis van Rama.

(†) برماچکرا

lijk tegenover *Děrmawangsa*, die op zijn wagen staat en zijn *poestaka* in de hand houdt. Zijne woede verdwijnt nu hij tegenover zijn ouderen broeder staat. *Děrmawangsa* beschouwt *Ardjoena* oplettend, en ontdekt *Doerjodama's atěma*. Hij neemt de *Soedana Widjaja*, (*) hetwelk betekent *zeven lalang bladeren* en na er gebeden over gepreveld te hebben, slingert hij haar naar de *atěma*, die gevolgelijk verschrikt naar den hemel vlugt. *Ardjoena* herkrijgt zijn zelfbewustzijn en is verbaasd *Děrmawangsa* vóór zich te zien. Hij werpt zijne wapens weg en buigt zich aan de voeten zijns broeders neder, die tot hem zegt. „Waar zijn uwe woorden van mij te zullen dooden? Volbreng uwen wensch.” *Ardjoena* omhelst zijns broeders voeten, hem om vergeving smeevende, maar *Děrmawangsa* keert hem den rug toe. Na achtereenvolgens aan al zijn andere broeders vergiffenis gevraagd te hebben en door geen van hen erkend te zijn, werpt hij zich nogmaals aan *Děrmawangsa's* voeten maar wordt door hem gevloekt. De *Pandawa's* keeren terug en *Ardjoena* blijft beteuterd achter. Een hevige storm, met donder en bliksem vermengd, daalt neder en *Ardjoena* valt in zwijm. Tot zich zelf komende, ziet hij zich geheel verlaten, en zijn ligchaam door een afschuwelijke ziekte aangetast, die hem zoo zeer verandert, dat hij de stad binnen gaat zonder door iemand herkend te worden. *Banoewati* bezoekende, kent zij zelfs hem in het eerst niet. Hij bevindt echter, dat zij hem naar den *Indragoena* wil volgen, waar hij voornemens is boete te doen om den toorn der goden te bezweren.

Pag. 248. Beschrijving van *Soebadra's*, *Oetari's* en *Parikěsil's* droefheid over *Ardjoena*. *Děrmawangsa* bidt, *Bima*, *Sadewa* en *Sikoela* vermaken zich met eten, drinken enz. Zijn zoon *Samba* verlaten hebbende komt *Kěsna*

ارتیب توجه هلی داوَن, waarop volgt: سودان ویدجای لالغ (*)

te *Mërtawangsa*, waar hij hoort wat er van *Ardjoena* geworden is en *Dërmawangsa* overhaalt zijn jongeren broeder vergiffenis te schenken. Hij gaat daarop *Ardjoena* opsporen, dien hij met *Banoewati* in eene ellendige hut vindt. Hij noodigt hem uit naar *Mërtawangsa* terug te keeren, ten einde vergiffenis van zijn broeder te erlangen en van de gevolgen van den vloek bevrijd te worden; maar *Ardjoena* weigert, zeggende dat hij eene vrouw verlangt, die in elk opzicht aan *Sërikandi* gelijk is, en dat hij van plan is in het bosc'h te sterven, indien hij er niet in slaagt zulk een vrouw te verkrijgen. *Kësna* zegt hem, dat er slechts ééne vrouw in de wereld aan *Sërikandi* gelijk is, maar dat zij de vrouw is van *Ardjoena Sasërabahoe*, (*) die zich juist op dat oogenblik met al zijn vrouwen aan het zeestrand vermaakt. *Ardjoena* zegt, dat hij door het kruisen zijner armen een *raksasa*, genaamd *Datija Boedjangga* (†) zal voortbrengen, dien hij zal afzenden om de zaak te onderzoeken.

Ardjoena Sasërabahoe, de magtige koning van *Indranagara*, (§) had eene vrouw, genaamd *Rëtnawati*, die in elk opzicht op *Sërikandi* geleek en ook eene strijdlustige vrouw was. Hij vertrekt om zich met zijn vrouwen, gevolg enz. aan de kusten der „Zuidzee” (*Sagara Kidoel*) te vermaken. Beschrijving van zijnen togt, gedurende welken hij op een olifant met negen koppen, *Binalan* (***) geheeten, gezeten is, en *Rëtnawati* op een ivoren wagen met rijk opgetuigde paarden, wier ooren met bloemruikers versierd waren.

(*) 't HS. heeft steeds سسترا باهو, denkelijk ontstaan uit de spelling سشرا باهو (*sahasra bahoe*, duizendarmig).

(†) داتي بوجفگٹ

(§) In 't Jav. gedicht, dat dien strijd van *Ardjoena Sasrabahoe* met *Rawana* behandelt, *Maispati* (*Mahismati*).

(***) کنا یکنپ گاجہ بینان برکمال سمیدین

Aan het zeestrand gekomen, beveelt hij pandopo's op te rigten en geeft het uitdrukkelijke bevel, dat niemand hem mag wekken, wat er ook gebeure, al maken ook 1000 reuzen en 1000 olifanten amok, terwijl hij in zee ligt om daarin in een diepen slaap te vallen, die hem tot zelfvernietiging (*moeksa*) brengen moet. Hij neemt nu eene bovennatuurlijke gestalte aan (*moerēti*) (†); hij wordt zoo groot als een berg en gaapt als de ingang van een spelonk; terwijl zijn oogen vuur schieten. Zich in de zee nederleggende en daarin wentelende, maakt hij een geluid als de donder en de zee wordt droog (§). Zijne onderdanen zien zijn groote magt met ontzetting, en *Rētnawati* daalt met de andere vrouwen, die haar vergezellen, in de zee om koraalplanten, paarlen en allerlei edelgesteenten op te rapen. *Ardjoena Sasrabahoe* wentelt zich als een olifant in het slijk *sapērti gadjah bērkoebang* en slaapt gerust; terwijl hij in den toestand van bewusteloosheid geraakt.

Pag. 254. *Ardjoena*, den reus *Datija Boedjangga* voortgebracht hebbende, beveelt hem tot zijn naamgenoot *Ardjoena Sasrabahoe* te gaan en dien te melden dat hij door *Ardjoena sgvēra Widjaja* (§) is gezonden, aan wien hij zijn vrouw heeft af te staan, indien hij met hem in vrede wil leven. *Boedjangga*, aangekomen zijnde, vervolgt de vorstin *Rētnawati* die naar haren man vlucht en hem wekt. Hij is zeer boos dat men zijn bevel heeft overtreden, en beveelt

(*) In het HS. fout gespeld (مراتي). Het is het sanskrietsche *moērti* en heeft in 't Mal. dezelfde beteekenis als in het Javaansche *ti-wīkrama* (*triwikrama*).

(†) Dit slapen in de zee wordt uitvoerig beschreven in de *sērat Ardjoena Sasrabahoe*, ed. Winter, bl. 208 en vlg.

(§) Het HS. heeft altijd *سسترا ويجاي* (vgl. boven aant. 1 bl. 95). Deze bijnaam van *Ardjoena* is zonder twijfel gemaakt om in overeenstemming met *Sasrabahoe* te zijn.

zijn krijgslieden *Boedjangga* levend te grijpen, maar te vergeefs, daar deze slechts een afschijnsel (*bajang-bajang*) van *Ardjoena's* maaksel is. Verscheidene reuzen, zooals *Asoera Djelma*, *Datija Sena*, *Kala Wisa*, *Kala Soera* en *Kala Danta* vervolgen *Boedjangga*, maar kunnen hem niet krijgen, terwijl de reus *Kala Danta* door hem gedood wordt. Beide partijen zijn uitgeput en *Boedjangga* wenschende terug te keeren denkt, dat hij beter doet zich over te geven, ten einde *Ardjoena Sasrabahoe* met den wensch zijns meesters bekend te maken. *Ardjoena Sasrabahoe* lacht, nu hij hoort waarom *Boedjangga* gekomen is, en zendt hem terug met de boodschap, dat hij zelf zijn vrouw zal komen brengen.

Pag. 257. *Ardjoena's* woning wordt door de krijgslieden van *Ardjoena Sasrabahoe* omringd. *Ardjoena* laat de *Pasoepati* (*) komen en doodt vele krijgslieden, zooals *Poespa Danta*, *Nilakoesoema* enz. *Nilawěrna* en *Poespawěrna* vallen *Ardjoena* aan, die door *Kěsna*, welke zijn *tjakra* slingert, wordt bijgestaan, maar zij worden gedwongen terug te trekken. *Ardjoena Sasrabahoe* bestrijdt nu *Ardjoena*, op zijn strijdswagen naderende, die door *Sang Roedanta* (†) gemend wordt. *Sasrabahoe* schiet zijn *Widasampaka* (§) af, die een geschenk van *Batara Brahma* is, maar in plaats van *Ardjoena* te wonden, door hem opgevangen wordt. Hij schiet daarop een ander magtig wapen af, dat hij verkreeg toen hij boete deed, maar het wordt door *Ardjoena's Baroenastra* weggevaagd. Daarop schiet hij zijn *Nastra* (**) af, die in vurige slangen verandert (*naga api*), welker bekken vuur spuwen. *Ardjoena* kruist

(*) Hier سقيغ فاسو فات genoemd.

(†) رودنت

(§) ويدسمفاك

(**) نسقرا (*nagastra* te lezen?)

nu zijne armen en brengt de *Soedanta Barma* (*) voort, die op slangenhorens (*tjoelanaga*) gelijken en zeven soorten van monsters worden. Sommige zijn vurige griffioenen (*garoeda-api*), andere vurige leeuwen en vurige *Satoeng-gara* (†). *Sasërabahoe* prevelt gebeden op zijn wagen, en stelt tegenover deze projectielen ook zeven soorten van pijlen, welke allen monsters zijn, zooals *raksasa's*, *danawa's* en *boeta's* in verschillende gedaante, waarvan sommige alleen uit een hoofd, andere slechts uit een hand bestaan. *Ardjoena* brengt nu den pijl van *Brahma* voort, genaamd *Sangsoesena-barma* (§), hetwelk beteekent „die als de mensch is.” „Het vuur daarvan verteert de monsters, die zijn vijand heeft voortgebracht. De strijd dezer twee helden gelijkt dien van *Indradjit* en *Laksmana*. *Kësna* is verhengd dat hij zijn vriend zoo dapper ziet strijden, maar noodigt hem uit het kort te maken. *Ardjoena* antwoordt dat hij niet zal overwinnen, daar zijn vijand op hem een wagen vooruitheeft. *Kësna* ontbiedt nu zijn wagen *Rëtna-manjoera* (**), welke door de lucht vliegende tot hem komt. *Ardjoena* bestijgt dien, en heeft tot wagenmenner *Asmara Danta* (††), een god, die zeer bedreven was in het wenden van een wagen, en de kar tot *Sasërabahoe* doet naderen.

(*) سودنت برما

(†) ستوئنگارة افي Men zal *Satwa Angkara* moeten lezen. In de *Indrapoetra* HS. van Millies (bl. 256) wordt een ستوائنگار als voertuig vermeld.

(§) سئسوسين برما.

(**) رتن مڭوارا ل en elders رتن مشواره Ik heb daarvoor *manjoera* (paauw; 't Ind. *majoëra*) gelezen. (zie volgende aant.).

(††) Denklijk moet men hier aan *Smara* (de *Liefdegod*) denken, daar zijn voertuig een paauw is; *danta* zal 't Ind. *datta* moeten voorstellen, zoodat we dan *Smaradatta* (door den *Liefde god* geschonken) als naam van dien wagenmenner krijgen.

Daar de nacht invalt, stelt *Sasërabahoe* aan zijn vijand een wapenstilstand voor ten einde uit te rusten. Na dit gedaan te hebben, bestijgen zij hunne wagens en vechten in de lucht, terwijl zij pijlen naar elkander werpen, die op vonken gelijken. De omstanders scheppen er veel behagen in twee zulke schoone mannen elkan- der te zien bestrijden, en zien toe als ware het een schit- terend schouwspel. Door een bloemeregen belooven de goden aan *Ardjoena* de overwinning (*), omdat hij door *Kësna* bijgestaan wordt. *Ardjoena* doorschiet daarop zijns vijands voerman, wiens plaats door *Sasërabahoe* zelven wordt inge- namen. Hij vernielt nu de kar en de paarden met zijn *Senarapati* (†), welke een gonzend geluid als van een weer- haan voortbrengt en 7 vleugels heeft. *Sasërabahoe* valt op den grond, en opwaarts ziende, ontwaart hij een schitte- rend licht (*ljahja*) dat uit zijn hoofd komt en in de lucht verdwijnt. Hieruit afleidende dat hij over wonnen is, gaat hij voort *Ardjoena* te bestrijden, die al zijne wa- pens onschadelijk maakt. *Sasërabahoe* neemt nu eene bovennatuurlijke gestalte aan en doet *Ardjoena* naar de plaats, waar *Kësna* staat, terugtrekken. *Kësna* vraagt hem naar de reden van zijn terugtrekken en krijgt ten ant- woord, dat hij verlangend is te weten wat de oorsprong is van de 1000 hoofden zijns vijands. *Kësna* antwoordt glim- lagchend, dat *Sasërabahoe* zijne magt aan zekeren god (§) ver- schuldigd is; dat zijn talrijke hoofden uit een enkel voort- komen; dat hij onder zijn oor een klein hoofd heeft, dat na de menigte hoofden en armen, getroffen moet worden, voor dat hij sterven kan. Na een groote slagting onder

(*) برقولکن جاي فرښپ سق ارجون vgl. boven bl. 78.

(†) سينارفاتي

(§) De woorden van het handschrift zijn klaarblijkelijk corrupt

(کستينډ در فد بتار ديو سقرت کجدين مرامه متاني)

de hoofden en armen van zijn vijand, die schijnen aan te groeijen terwijl zij getroffen worden, te hebben aangerigt, knielt *Ardjoena* in zijn wagen neder en mikt op het kleine hoofd onder het oor van zijn vijand. Nadat hij het geraakt heeft, wordt zijn vijand tot staan gebragt, en is niet meer in staat zich te bewegen. *Ardjoena* doorschiet daarop de talrijke hoofden, telkens honderd er van rakende. *Sasrabahoe* delft eindelijk het onderspit, en wordt met bloemen bestrooid door de goden, die verklaren, dat hij viel, omdat hij zijn vijand te ligt telde. *Rětnawati* wordt nu aangemaand zich over te geven, maar weigert. Zij bevecht *Ardjoena* en doodt hem, daar hij niet op zijne hoede is, omdat zijn aandacht door hare ongeëvenaarde schoonheid afgeleid wordt. *Kěsna* brengt hem echter in het leven terug door de bloem *Widjojamala*, welke hij uit zijne kroon neemt en op de wonden van zijn vriend wrijft. *Kěsna* raadt *Ardjoena* aan niet op de schoonheid zijner vijandin te letten, en *Ardjoena* weert al de projectielen af, die zij op hem afschiet. Hij wil haar niet doodschieten, en tracht, maar te vergeefs, haar door vriendelijke woorden tot overgave over te halen. Zij vechten een geruimen tijd, maar de uitslag blijft onzeker, hoewel *Ardjoena* zijn pijl *bajoebadjra* (*) gebruikt. Deze blaast al de pijlen zijner schoone vijandin, welke hem met slangen bestrijdt, die zich om zijn wagen kronkelen, weg. *Rětnawati*, ziende dat hare slangen gedood zijn, is verbaasd en zet zich in haren wagen neder om door gebeden een ander middel tot hare verdediging voort te brengen. Terwijl zij bidt, raadt *Kěsna* *Ardjoena* aan, den wagen te treffen. *Kětnawati* is eindelijk genoodzaakt te vlugten, en wordt vervolgd door *Ardjoena*, die haar

(*) 't HS. heeft: بايو بجر; dat wel in *bajoebadjra* veranderd moet worden, daar onmiddellijk daarop van blazen gesproken wordt.

niet kan inhalen. *Kěsna* raadt hem aan op haar haar-wrong te schieten. *Ardjoena* raakt die en haar haar valt los neder. Nu schiet hij op haar *Kakěmban* (borstkleed), die los valt en borsten ontbloot, die vast en van dien vorm zijn, waarmede een man gaarne speelt. Zij windt haar haar om hare borsten en snelt voort. *Ardj ena* haar op de hielen volgende, schiet op haar gordelkleed, dat nedervallende haar belet verder te vlugten en noodzaakt zich neder te zetten en met hare haren te bedekken. *Ardjoena* nadert haar, en zijn gordel losmakende, geeft hij haar dien om er zich mede te bedekken. Hij tilt haar nu op zijn wagen, en zendt daarna al hare onderdanen, die om genade smeeken, weg, terwijl hij aan hunne opperhoofden, *Wiranala*, *Senawěrna*, *Poerbakoesoema*, *Djakuljasena* en *Kěrnawěrna* beveelt om voor *Sasěrabahoe's* residentie zorg te dragen.

Pag. 267. *Narada* daalt neder, gezonden door *Batara Goeroe*, die aan den heiligen *Nilasaqti* (*), *Ardjoena Sarěrabahoe's* grootvader, beloofd heeft hem zijn kleinzoon terug te geven, maar op voorwaarde dat hij als soeverein der wereld aftreden zal. *Narada* verzoekt aan *Kěsna* en *Ardjoena* verlof *Sasěrabahoe* te mogen doen herleven, en heeft daartoe het water *Marga Djiwa* (†) bij zich. *Narada* besprenkelt het lijk daarmede en brengt het leven terug. Nu betuigt *Sasěrabahoe* zijn hulde aan *Kěsna* en *Ardjoena*, die hem omhelzen. Hij keert naar zijn residentie terug, waar hij uit schaamte zijn koninklijke waardigheid nederlegt, en begeeft zich naar de bergen om boete te doen.

Pag. 269. *Kěsna* en *Ardjoena* met zijne pas verworven

(*) سیرابڭاوان نیلاسقتی. Lees: *měrla djiwa*.

(†) مرڭا جیوا. Dit *sira* (hij van een voornaam persoon) vindt men meer vóór eigenamen; bv. *sira Pandji*. 't Gebruik ervan stemt overeen met dat van 't Mal. *baginda*, zooals bv. in *baginda Ali*.

vrouw keeren terug naar *Mërtawangsa*, waar *Ardjoena* van zijn broeder vergiffenis krijgt, op voorwaarde, dat hij nimmer weder iets dergelijks doen, en zijn minnarijen met de vrouwen van anderen opgeven zal (*). De laatste voorwaarde was wel wat kras voor *Ardjoena*, die eindelijk door *Kěsna* er toe gebragt wordt zich daartoe te verbinden. *Kěsna* en *Děrmawangsa* vereenigen zich in een gebed tot de Goden en *Ardjoena* herkrijgt zijne vroegere gedaante.

Pag 272. Beschrijving van den bloei van *Mërtawangsa* en van het geluk der inwoners onder koning *Děrmawangsa*. *Pradjoemena* neemt afscheid van zijn vader en van den koning om naar zijne moeder te *Daroewati* te gaan. Aldaar aangekomen, verhaalt hij aan zijne moeder en aan zijn ouderen broeder *Samba* zijn lotgevallen en die der *Pandawa's*. *Roekmëni* (†), de gemalin van *Kěsna*, vertrekt, door een groot aantal onderdanen gevolgd, naar *Mërtawangsa*, terwijl *Samba* haar tot buiten de stad uitgeleide doet. *Děrmawangsa*, de aankomst van *Roekmëni* vernemende, gaat haar met *Děrpadi*, *Soebadra*, *Banoewati* en *Rětnawati* te gemoet om haar te verwelkomen. Daarna bezoekt *Děrmawangsa* met de andere *Pandawa's* en een groot aantal volgelingen *Baladewa*, die op den berg *Indrakila* leefde en noodigt hem uit naar *Mërtawangsa* te komen. *Děrmawangsa* raadpleegt nu *Kěsna* over het bouwen van een paleis voor zijne vrouwen aan het strand van de zee *Mahadarda*, in de nabijheid der rivier van dienzelfden naam. *Bima* en *Ardjoena* worden met een menigte volks afgezonden om het paleis te bouwen. Nu *Bima* de plaats, die voor het paleis bestemd is, nadert, vlieden de tijgers, neushorens, olifanten en andere wilde dieren van schrik.

جاغن فذجغ مات دشن انق استري اورغ (*)

(†) In de Mal. Boma (Bhaumakawja) heet zij steeds *Roekmi* (رقمي) of *Rěkmi*.

Bima en *Ardjoena* keeren terug, nadat zij het paleis en bovendien tien kleinere en zeven prachtige *baley's* hebben opgerigt. *Děrmawangsa*, *Kěsna*, *Raladewa* enz. verlaten *Měrtawangsa* en vormen een optogt, gelijk aan dien van *Běrma Radja di Radja* (*), toen hij zich met zijne vrouwen ging verlustigen. *Děrpadi* wenscht dat de zee droog gemaakt worde om de vrouwen in staat te stellen koraalplanten, enz. te verzamelen, *Kěsna*, *Mahabisnoe* zijnde, neemt zijn bovennatuurlijke gedaante aan met 1000 hoofden en 2000 armen en voeten; hij krijgt zulk een wonderbaren omvang, dat hij de wereld vult, en legt zich daarop in de zee neder. Ook *Ardjoena* geeft zich eene wonderbare grootte; hij raakt bijna aan de wolken en heeft drie hoofden, elk met een kroon, en zes handen en voeten; ook hij legt zich nu in de zee neder. *Bima* krijgt zeven hoofden en vier armen; zijn oogen zijn als de zon en zijn mond als een spelonk, met slagstanden zoo wit als die van een olifant; hij legt zich daarop als een dam in de zee neder, die bij gevolg droog wordt. De vorstinnen met hare vrouwelijke bedienden dalen daarin neder en verzamelen de schatten der zee, paarlen, edelgesteenten, enz. De eenige vorstin, die geen deel nam aan dit vermaak, was *Oetari*. Bij het vallen van den nacht verlaten allen de zee. *Kěsna*, *Ardjoena* en *Bima* hernemen hunne menschelijke gedaante, maar de zee blijft steeds droog. *Kěsna* vraagt aan *Děrmawangsa* of hij haar weder zal vullen, maar de koning, gehoord hebbende dat *Děrpadi* er zich gaarne nog langer in vermaakt, verzoekt hem ze te laten zooals zij is.

Pag. 278. Er is een eiland, dat door een reus, koning *Bradja Singa*, bewoond wordt. Op het zien der drooggewordene zee zendt hij eenige zijner dienstbare reuzen uit

بِما راجع لراج (*)

om de oorzaak hiervan op te sporen. Hij beveelt hun daarop *Parakěsit* te ontvoeren, om het den *Pandawa's* betaald te zetten, dat zij zijn watergebied hebben verwoest. Daar *Parakěsit* vermist wordt, wordt *Ardjoena* afgezonden om zijn kleinzoon te zoeken. *Ardjoena* verandert zich in een *Radjawali*-vogel en ontdekt zijn kleinzoon op het eiland der reuzen. Hij schiet op hem neder en vliegt met hem naar *Děrmawangsa* terug. Daar *Děrmawangsa* van plan is zich op *Bradja Singa* te wreken, biedt *Ardjoena* zich aan om de reuzen te bevechten, die hij aanvalt en doodt. Na aan het strand geweest te zijn, keeren de *Pandawa's* naar *Měrtawangsa* terug.

Pag. 281. *Děrmawangsa* is voornemens *Parakěsit* tot zijn opvolger te benoemen, en *Kěsna* verklaart dat hij wenscht terug te keeren, om *Samba* in zijne eigene plaats aan te stellen. *Baladewa* smeekt *Kěsna* en *Děrmawangsa* *Pradjoeměna* te laten vertrekken, dien hij tot zijneu opvolger te *Mandoe rakapoera* wenscht te benoemen. Er worden toebereidselen gemaakt om *Parakěsit* aan te stellen. Een staatsiewagen (*pěrarakan*) wordt gemaakt, die op *Nala Anggara* (*) gelijk, vier vleugels heeft en overal met edelgesteenten is bezet. *Parakěsit*, met de teekenen dër koninklijke waardigheid bekleed, wordt op den *pěrarakan* geplaatst, die zich van zelf voortbeweeft, en zeven malen rondom de stad gevoerd wordt. Allen bewijzen hem hulde, en hij ontvangt de zegeningen der geestelijke bedelaars en brahminen.

Pag. 283. De verschillende vorsten nemen afscheid van elkander, terwijl *Děrmawangsa* hun zegt, dat hij hen voor de laatste maal ziet, daar hij weldra naar den hemel gaat. *Banoewati*, *Irawati* (†) en *Roekměni* omhelzen hare zusterkoninginnen en nemen een teeder afscheid van haar.

(*) نال اغمكار

(†) ایراوات. (vrouw van *Baladewa*); verg. boven.

Pag. 284. *Narada* daalt neder en berigt *Dërmawangsa* dat *Batara Goeroe* en *Indra* er naar ver angen de *Pandawa's* te zien, die naar den hemel moeten gaan, daar hun tijd gekomen is. Daar *Dërmawangsa* gereed is naar den hemel te gaan, stijgt *Narada* op, om *Batara Goeroe* den uitslag zijner zending te melden. *Batara Goeroe* zendt *Narada* terug met geschenken voor de *Pandawa's*. *Narada* eischt nu hunne zielen op. *Dërmawangsa* overhandigt zijn *poestaka*, waardoor hij naar den hemel moet gaan. Hij geeft aan zijn achterneef *Parakësit* eenige lessen omtrent zijn gedrag jegens zijne onderdanen. *Dërmawangsa* prevelt gebeden over zijn *poestaka*, die een wapen wordt met een vlamvend lemmert, genaamd *Badjarima* (*), waarmede hij *Narada* verzoekt hem te doorboren. Op *Narada's* weigering doorsteekt hij zich zelf en sterft als viel hij in slaap. Daar het nu de beurt van *Bima* is, geeft hij zijn knods aan *Narada* en biedt zijn hoofd aan. *Narada* slaat toe, maar treft zijn schouder, die verbrijzeld wordt. *Bima*, die hevige smart lijdt, zegt dat hij hem onder zijn oor moet treffen, om hem in eens af te maken. *Narada* zegt dat de knods waarschijnlijk door de goden bestuurd is, die hem voor zijne wreedheid tegenover zijne vijanden willen straffen. *Bima* stemt toe dat hij zijns vijands schouder, lendenen en dij verpletterd heeft. *Narada* slaat op nieuw, maar raakt *Bima's* middel en breekt het. *Ardjoena* heeft medelijden met *Bima's* folteringen. *Narada* slaat op nieuw, maar treft zijn dij. Hierop raakt hij de juiste plaats en *Bima* sterft. Nu het *Ardjoena's* beurt is, zegt hij, dat hij vreest even lang als *Bima* te zullen lijden. *Narada* raadt hem een spoedigen dood van de goden af te smeeken. *Ardjoena* biedt de *pasoepati* aan, die in de lucht vliegt eër *Narada* haar heeft kunnen grijpen en nederdalende *Ardjoena's*

(*) 't HS. heeft *بجرىما* en elders *بذجرىم*.

borst doorboort en *Sikoela* en *Sadewa* doorsteken zich en sterven. De goden strooijen welriekende bloemen op de lijken der *Pandawa's*.

Pag. 287. *Narada* roept *Parakěsit* en beveelt hem de laatste eer aan de lichamen der vijf *Pandawa's* te bewijzen. *Narada* keert terug naar den hemel en de achtergelatene vrouwen beweenen de doode vorsten en volgen hen in den dood. *Parakěsit* verbrandt de lijken, verzamelt de asch, die in vijf graftomben (*tjandi*) bewaard wordt.

Ik behoud mij voor later eenige aantekeningen mede te deelen omtrent het betrokken Kawihandschrift.

VAN DER TUUK.

